ISSN 2520-2308

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА».

Серія: «Юридичні науки»

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA».
Series: «Juridical sciences»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА».
Серия: «Юридические науки»

№ 2 (7) / 2018

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА». Серія: «Юридичні науки»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА». Серия: «Юридические науки»

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA». Series: «Juridical sciences»

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

Свідоцтво
про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
КВ № 22442-12342Р

№ 2(7)

Київ 2018

ББК 67
УДК 34
М-43

Повний бібліографічний опис всіх статей Міжнародного наукового журналу «Інтернаука». Серія: «Економічні науки» представлено в: **НЕБ elibrary.ru; Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Наукова періодика України.**

Журнал зареєстровано в міжнародних каталогах наукових видань та наукометричних базах даних: РІНЦ; Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Ulrichsweb Global Serials Directory; Google Scholar; Наукова періодика України; JOURNAL FACTOR; Bielefeld Academic Search Engine (BASE); Scientific Indexing Services; Electronic Journals Library; InfoBase Index; International Institute of Organized Research; Open J-Gate; Cosmos Impact Factor; The Journals Impact Factor (JIF); CrossRef.

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

Видання включене у Перелік наукових фахових видань України,
відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України
№ 693 від 10 травня 2017 року.

Рекомендовано до друку
Вченою радою Київського кооперативного інституту бізнесу і права.
Протокол № 15 від 25 квітня 2018 року.

Засновники:
1. Київський кооперативний інститут бізнесу та права.
2. Приватна установа «Науково-дослідний інститут публічного права».
3. Громадська організація «Міжнародна академія освіти і науки».
4. Товариство з обмеженою відповідальністю «Фінансова Рада України».

У журналі опубліковані наукові статті з актуальних проблем юридичної науки.

Для наукових працівників, викладачів, студентів юридичних спеціальностей, працівників державних установ, юридичних компаній, судів, правоохоронних органів й інших зацікавлених осіб.

Матеріали публікуються мовою оригіналу в авторській редакції.

Редакція не завжди поділяє думки і погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

У відповідності із Законом України «Про авторське право і суміжні права», при використанні наукових ідей і матеріалів цієї збірки, посилання на авторів та видання є обов'язковими.

© Автори статей, 2018
© Міжнародний науковий журнал «Інтернаука».
Серія: «Юридичні науки», 2018

ISSN 2520-2308 = Internauka. Seriâ: Ûridičeskie nauki (Kiev)/Meždunarodnyj naučnyj žurnal "Internauka". Seriâ: Ûridičeskie nauki

Редакційна колегія

Головний редактор: **Омельчук Василь Андрійович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Заступник головного редактора: **Курило Володимир Іванович** — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Київ, Україна)

Відповідальний редактор: **Мушенок Віктор Васильович** — кандидат юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Члени редакційної колегії

Член редакційної колегії: **Арістова Ірина Василівна** — доктор юридичних наук, професор (Суми, Україна)

Член редакційної колегії: **Бондаренко Ігор Іванович** — доктор юридичних наук, професор (Братислава, Словацька Республіка)

Член редакційної колегії: **Галунько Валентин Васильович** — доктор юридичних наук, професор, (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Гиренко Інна Володимирівна** — доктор юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Глушков Валерій Олександрович** — доктор юридичних наук, професор, (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Головко Олександр Миколайович** — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Грохольський Володимир Людвигович** — доктор юридичних наук, професор (Одеса, Україна)

Член редакційної колегії: **Єлісєєв В'ячеслав Сергійович** — доктор юридичних наук, доцент (Москва, Російська Федерація)

Член редакційної колегії: **Калюжний Ростислав Андрійович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Кіндюк Борис Володимирович** — доктор юридичних наук, доктор географічних наук, професор (Тернопіль, Україна)

Член редакційної колегії: **Клемпарський Микола Миколайович** — доктор юридичних наук, професор (Кривий Ріг, Україна)

Член редакційної колегії: **Макарова Тамара Іванівна** — доктор юридичних наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)

Член редакційної колегії: **Мельничук Ольга Федорівна** — доктор юридичних наук, доцент (Вінниця, Україна)

Член редакційної колегії: **Овчарук Сергій Станіславович** — доктор юридичних наук (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Остапенко Олексій Іванович** — доктор юридичних наук, професор (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Пивовар Юрій Ігорович** — доктор філософії в галузі права, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Позняков Спартак Петрович** — доктор юридичних наук, доцент (Ірпінь, Україна)

Член редакційної колегії: **Світличний Олександр Петрович** — доктор юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Сидор Вікторія Дмитрівна** — доктор юридичних наук, професор (Чернівці, Україна)

Член редакційної колегії: **Таранова Тетяна Сергіївна** — доктор юридичних наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)

Член редакційної колегії: **Самохін Анатолій Вікторович** — доктор медичних наук, професор, Заслужений лікар України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Олійник Анатолій Юхимович** — кандидат юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Панталієнко Петро Васильович** — кандидат юридичних наук, доцент, Заслужений юрист України, суддя Верховного суду України у відставці (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Хіміч Ольга Миколаївна** — кандидат юридичних наук (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Легенький Микола Іванович** — кандидат педагогічних наук, доцент (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Лоредана Джані Агуіре** — доктор права, професор (Італійська Республіка)
Член редакційної колегії: **Лоренцмайєр Штефан** — доктор юридичних наук, професор (Аугсбург, Федеративна Республіка Німеччина)
Член редакційної колегії: **Фунта Растіслав** — кандидат юридичних наук, доцент (Сладковічово, Словацька Республіка)

№ 2(7) 2018 квітень

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА».
СЕРІЯ: «ЮРИДИЧНІ НАУКИ»
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA».
SERIES: «JURIDICAL SCIENCES»
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА».
СЕРИЯ: «ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ»

ЗМІСТ

CONTENTS

СОДЕРЖАНИЕ

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Артеменко Елена Викторовна, Жорновой Владислав Сергеевич
АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ИНФОРМАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ ПО ОБЕСПЕЧЕНИЮ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ.....7

Баїк Оксана Іванівна
ДО ПИТАННЯ ТЛУМАЧЕННЯ ПОДАТКОВО-ПРАВОВИХ НОРМ..... 13

Дем'янчук Юрій Вікторович, Грабовська Наталія Валентинівна
МІЖНАРОДНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБКИ ЗАХОДІВ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ 21

Зливко Станіслав Володимирович
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ ФУНКЦІЇ МІНІСТЕРСТВОМ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ 25

Мушенок Віктор Васильович
УДОСКОНАЛЕННЯ ВІДНОСИН ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ..... 31

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

Гора Роман Михайлович
ЩОДО РОДОВОГО ОБ'ЄКТА ЗЛОВЖИВАННЯ ПОВНОВАЖЕННЯМИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ПРИВАТНОГО ПРАВА НЕЗАЛЕЖНО ВІД ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ФОРМИ (СТ. 364^1 КК УКРАЇНИ)..... 36

ПОДАТКОВЕ ПРАВО

Дуліба Євгенія Володимирівна
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН ТА ЗАВДАННЯ У ГАЛУЗІ ОПОДАТКУВАННЯ УКРАЇНИ 43

ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Козін Сергій Миколайович
ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ТА ГАЛУЗЕВА СУТНІСТЬ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН 49

Козін Сергій Миколайович
ФОРМУВАННЯ СУБ'ЄКТНОГО СКЛАДУ ТРУДОВОГО ПРАВА 54

УДК 352/354:007-049.5 (477)

Артеменко Елена Викторовна
кандидат юридических наук,
доцент кафедры административного и финансового права
Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины
Артеменко Олена Вікторівна
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного і фінансового права
Національний університет біоресурсів і природокористування України
Artemenko Olena
Candidate of Legal Sciences,
Associate Professor of the Department of Administrative and Financial Law
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Жорновой Владислав Сергеевич
магистрант кафедры административного и финансового права
Национального университета биоресурсов и природопользования Украины
Жорновий Владислав Сергійович
магістрант кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету біоресурсів і природокористування України
Zhornovyi Vladislav
Graduate Student of the Department of Administrative and Financial Law
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ИНФОРМАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ ПО ОБЕСПЕЧЕНИЮ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ПО ЗАБЕЗПЕЧЕННЮ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

ACTUAL ISSUES OF STATE INFORMATION POLICY ON SECURITY OF UKRAINE

Аннотация. *Государственная информационная политика является важной составляющей внешней и внутренней политики страны и охватывает все сферы жизнедеятельности общества. Бурное развитие информационной сферы сопровождается появлением принципиально новых угроз интересам личности, общества, государства и его национальной безопасности. В статье рассмотрены составляющие государственной информационной политики по обеспечению информационной безопасности страны и определены проблемы правового регулирования информационной безопасности и основные направления усовершенствования законодательства в этой сфере. Проанализированы внутренние и внешние информационные угрозы национальной информационной безопасности Украины и пути ее обеспечения.*

Ключевые слова: *государственная информационная политика, информационная безопасность, правовое регулирование, угрозы, ресурсы.*

Анотація. *Державна інформаційна політика є важливою складовою зовнішньої і внутрішньої політики країни і охоплює всі сфери життєдіяльності суспільства. Бурхливий розвиток інформаційної сфери супроводжується появою принципово нових загроз інтересам особи, суспільства, держави і його національної безпеки. У статті розглянуті складові*

державної інформаційної політики по забезпеченню інформаційної безпеки країни і визначені проблеми правового регулювання інформаційної безпеки і основні напрями удосконалення законодавства в цій сфері. Проаналізовані внутрішні і зовнішні інформаційні загрози національної інформаційної безпеки України і шляхи її забезпечення.

Ключові слова: *державна інформаційна політика, інформаційна безпека, правове регулювання, загрози, ресурси.*

Summary. *National information policy is an important component of foreign and domestic policy of the country and covers all areas of society. The rapid development of the information field is accompanied by fundamentally new security interests of the individual, society, the state and its national security. The article considers the components of the state information policy to ensure the information security of the country and identifies the problems of the legal regulation of information security and the main directions for improving legislation in this area. The proposed approach to ensure continuity of operation of the process of information security to monitor new threats, the risks and levels of intensity.*

Key words: *state information policy, information security, legal regulation, threats, resources.*

Постановка проблемы. Защищая свои информационные интересы, каждое государство должно заботиться о своей информационной безопасности. Этого же требует и укрепление украинской государственности. Сбалансированная государственная информационная политика Украины формируется как составляющая ее социально-экономической политики, исходя из приоритетов национальных интересов и угроз национальной безопасности страны. С правовой точки зрения она основывается на принципах правового демократического государства и внедряется путем разработки и реализации соответствующих национальных доктрин, стратегий, концепций и программ в соответствии с действующим законодательством. В Украине назрела объективная необходимость в государственно-правовом регулировании научно-технологической и информационной деятельности, которая отвечала бы реалиям современного мира и уровню развития информационных технологий, нормам международного права, но одновременно эффективно защищала бы собственные украинские национальные интересы. Отношения, связанные с обеспечением информационной безопасности, как важнейшие сегодня для общества и государства, требуют скорейшего законодательного регулирования.

Актуальность темы. Проведение удачной информационной политики может существенно повлиять на решение внутриполитических, внешнеполитических и военных конфликтов. Информационная безопасность является одной из существенных составляющих национальной безопасности страны, ее обеспечение, благодаря последовательной реализации грамотно сформулированной государственной информационной политики, в значительной степени способствовало бы обеспечению достижения успеха при решении задач в политической, социальной, экономической и других сферах государственной деятельности.

Состояние исследования. Проблема информационной политики и информационной безопасности является предметом исследования многих отечественных и зарубежных ученых. Причем эти исследования носят многовекторный характер и осуществляются в различных направлениях. В частности, это создание новых и модернизация существующих технических средств передачи, накопления, хранения и защиты информации, разработка новых информационных технологий и программного продукта, формирование эффективной нормативно-правовой базы для регламентации действий в информационном пространстве и наработки действенных механизмов противодействия деструктивным проявлениям. Изучением роли государства в формировании информационного общества занимаются такие ученые как Аристова И., Почепцов Г. и др. Вопросы информационной безопасности освещались в трудах В. Мунтияна, И. Бачило, С. Гормана, А. Крутских, В. Курило, В. Липкана, В. Лопатина, А. Нашинец-Наумовой, И. Рассолова, А. Стрельцова и др. В то же время, концептуальные подходы к пониманию государственной информационной политики, информационной безопасности и их составляющих остаются малоисследованными и требуют дальнейшего научного освещения.

Целью исследования является выявление и анализ правового регулирования государственной информационной политики с целью защиты национального информационного пространства и обеспечения информационной безопасности.

Изложение основного материала исследования. Учитывая тот факт, что информация и новейшие информационно-телекоммуникационные технологии все больше определяют развитие государства и общества, учитывая стремительное развитие информационно-телекоммуникационных технологий, их интенсивное внедрение во все сферы общественной жизни, в том числе широкое их применение в управлении государством, особую актуальность и значимость приобретает разработка и реализация концептуальных основ государ-

ственной информационной политики, в том числе надлежащее обеспечение информационной безопасности на законодательном уровне. Обеспечение информационной безопасности должно включать в себя деятельность по обеспечению информационной безопасности человека, общества и государства, защиты их прав и свобод в информационной сфере. Обязанность обеспечения информационной безопасности возлагается на всех субъектов, функционирующих в информационной сфере, но ключевую роль в проведении информационной политики должно играть государство в лице соответствующих органов государственной власти. Обеспечение информационной безопасности со стороны государства должно реализовываться путем разработки нормативно-правовых актов, направленных на формирование согласованной государственной информационной политики, концепций и программ развития и модернизации сектора информационной безопасности, надлежащее обеспечение информационной безопасности и выведение указанной деятельности на качественно новый уровень.

В первую очередь укажем, что под государственной информационной политикой необходимо понимать политику, которая средствами государственной (политической) власти создает и обеспечивает функционирование системы правового регулирования информационных отношений, защиту прав и основных свобод человека, сбалансированность интересов человека, общества и государства во всех сферах информационной деятельности [7, с. 16]. Разработка государственной информационной политики в Украине должна предусматривать то, что все проблемы, связанные с обеспечением информационной безопасности (формирование информационного законодательства, противодействие угрозам в информационной сфере, противодействие конфликтам информационного характера, информационным войнам, разработка правовых средств и организационных мер защиты от информационных войн), должны решаться комплексно [8, с. 9]. Таким образом, отметим важность разработки надлежащей, последовательной государственной информационной политики, направленной на получение качественно нового результата в сфере обеспечения информационной безопасности человека, общества и государства, которое бы соответствовало состоянию и тенденциям развития мирового информационного общества и общепризнанным международным и европейским стандартам в исследуемой сфере.

Правовую основу для эффективного обеспечения информационной безопасности человека, общества и государства в Украине составляет информационное законодательство как система нормативно-правовых актов, направленных на урегулирование общественных отношений в информационной сфере. Неотъемлемой частью информационного законодательства Украины на сегодня является и э-законодательство, под которым понимают систему нормативно-правовых актов, обеспечивает регулирование общественных информационных отношений в процессе сбора, регистрации, накопления, хранения, использования и распространения данных (обработка данных), а также защита информационных ресурсов (продуктов, технологий), которые осуществляются с помощью информационно-компьютерных технологий и телекоммуникационных сетей [9, с. 41; 10, с. 115]. Необходимо отметить, что э-законодательство трансформируется в сферу информационного законодательства (в том числе законодательства в сфере обеспечения информационной безопасности) путем учета особенностей электронной среды при создании норм информационного законодательства.

Подчеркнем, что ввиду роста количества случаев незаконного применения информационного оружия, несанкционированного распространения и получения информации с помощью сети интернет, распространение киберпреступности, особую актуальность и значимость приобретает так же и процесс формирования информационной политики в э-среде, под которой необходимо понимать не только правовые нормы, но и общепризнанные нравственные каноны поведения, то есть специфические правила информационной культуры, пренебрежение которыми негативным образом отражается на реализации требований информационного законодательства (в том числе законодательства в сфере обеспечения государственной информационной политики и информационной безопасности). Таким образом, учитывая стремление Украины вывести деятельность по обеспечению информационной безопасности на качественно новый уровень, считаем, что органам государственной власти и ученым необходимо обратить внимание на конструктивную разработку моральных канонов поведения и соответствующее их законодательное закрепление.

Прежде чем анализировать особенности формирования правовой базы обеспечения информационной безопасности Украины, необходимо обратить внимание и на то, что вопрос надлежащего обеспечения информационной безопасности напрямую зависит от урегулирования на законодательном уровне прав и свобод человека в области информации, определения четкого механизма реализации указанных прав, создания условий для реализации этих прав и осуществления непредвзятого контроля за их беспрепятственной реализацией в рамках закона. То есть надлежащее обеспечение информационной безопасности требует

нормативно-правового закрепления прав человека в информационной сфере и гарантий их реализации.

Основным документом, который закрепляет права и свободы человека в сфере информации и на основе которого должны разрабатываться и приниматься другие нормативно-правовые акты, регламентирующие надлежащую защиту прав и свобод, предоставлять соответствующие гарантии их реализации, является Конституция Украины. Считаем возможным привести перечень прав и свобод в сфере информации и обеспечения информационной безопасности, закрепленных в указанном нормативно-правовом акте, а именно: тайна переписки, телефонных переговоров, телеграфной и другой корреспонденции; тайна частной жизни; свобода мысли и слова, свобода выражения собственных взглядов и убеждений; право свободно собирать, хранить, использовать и распространять информацию (ст. ст. 31, 32, 34 Конституции Украины) [1].

Одним из первых нормативно-правовых актов, который был подписан на начальной стадии формирования информационного общества в Украине и закрепил основные принципы деятельности по обеспечению информационной безопасности человека, общества и государства, является Закон Украины «Об информации» [2]. На основе анализа положений данного нормативно-правового акта, можно отметить, что он является ключевым нормативно-правовым актом как в области обеспечения информационной безопасности, так и в сфере информационного права, поскольку его основным назначением является урегулирование на должном уровне общественных отношений в информационной сфере (в том числе обеспечение беспрепятственной реализации прав и свобод в сфере информации, защита информации и информационной инфраструктуры государства от угроз, в том числе от информационных войн и т.д.).

Необходимо отметить, что кроме приведенных выше базовых нормативно-правовых актов, регламентирующих на законодательном уровне основные принципы обеспечения информационной безопасности, к правовой базе обеспечения информационной безопасности относятся и другие нормативно-правовые акты (в частности законы и подзаконные акты), регулирующих отдельные вопросы государственной информационной политики и деятельности по обеспечению информационной безопасности. Наиболее значимыми нормативно-правовыми актами в рассматриваемой сфере являются: законы Украины «О защите информации в информационно-телекоммуникационных системах», «Об информационных агентствах», «Об авторском праве и смежных правах», «О печатных средствах массовой информации (прессе) в Украине», «О телевидении и радиовещании», «О распространении экземпляров аудиовизуальных произведений и фонограмм», указы Президента Украины «О Стратегии национальной безопасности Украины», «О мерах по развитию национальной составляющей глобальной информационной сети интернет и обеспечению широкого доступа к этой сети в Украине», Постановление Кабинета Министров Украины «Об утверждении Правил обеспечения защиты информации в информационных, телекоммуникационных и информационно-телекоммуникационных системах» регламентируют целый ряд правоотношений, из которых и состоит государственная информационная политика и деятельность по обеспечению информационной безопасности человека, общества и государства [3–6; 7, с. 29].

Конечно, нельзя утверждать, что все приведенные выше нормативно-правовые акты непосредственно регламентируют деятельность по обеспечению информационной безопасности человека, общества или государства. Но, по нашему мнению, разработка на законодательном уровне основных принципов защиты прав граждан и юридических лиц в информационной сфере, защиты информации является первоочередным шагом в направлении разработки и реализации конструктивной государственной информационной политики и политики по обеспечению на должном уровне информационной безопасности (в том числе противодействия информационным войнам).

Надлежащий уровень государственной информационной политики и информационной безопасности в государстве может быть обеспечен только при условии создания и эффективного функционирования хорошо развитого информационного общества. Однако, на сегодняшний день, можно определить ряд недостатков, которые мешают построению эффективного информационного общества в Украине, его интеграции в мировое информационное сообщество, представляет собой существенную преграду на пути обеспечения надлежащего уровня информационной безопасности человека, общества и государства [7, с. 48].

Считаем целесообразным выделить наиболее существенные недостатки, своевременное устранение которых, будет способствовать построению и нормальному функционированию информационного общества в Украине, эффективному обеспечению информационной политики и информационной безопасности, устранению подавляющего числа угроз информационной безопасности, противодействию информационным войнам и тому подобное. Итак, к указанным недостаткам можно отнести: недостаточное развитие нормативно-правовой базы обеспечения надлежащего функционирования информационной сферы, обеспечения информационной безопасности

человека, общества и государства; низкий уровень компьютерной и информационной грамотности населения, медлительность внедрения новейших методов обучения с применением современных информационно-коммуникационных технологий; неравномерность обеспечения возможности доступа населения к компьютерным и телекоммуникационным средствам, углубление «информационного неравенства» между отдельными регионами, отраслями экономики и различными слоями населения; низкий уровень предоставления органами государственной власти и органами местного самоуправления юридическим и физическим лицам информационных услуг с использованием сети интернет, низкие темпы разработки соответствующей информационной инфраструктуры; низкая разработанность механизма защиты авторских прав на компьютерные программы, отсутствие соответствующих системных государственных решений; отсутствие эффективной защиты информационных прав граждан, прежде всего по доступности информации, защиты информации о лице и минимизации риска «информационного неравенства» и другие [7, с. 114; 9, с. 244; 10, с. 58].

Следует отметить, что перспективными путями преодоления указанных проблем и эффективного обеспечения государственной информационной политики и информационной безопасности (в том числе противодействия информационным войнам) можно считать: совершенствование нормативно-правовой базы по обеспечению информационной безопасности, в том числе защиты информационных ресурсов, противодействия информационным войнам, противодействия компьютерной преступности, защиты персональных данных; концентрацию деятельности органов государственной власти и ресурсов государства на приоритетных задачах развития информационного общества и обеспечения информационной безопасности; повышение уровня координации деятельности органов государственной власти по выявлению, оценке и прогнозированию угроз информационной безопасности, предотвращение таких угроз и обеспечение ликвидации их последствий, осуществление эффективного международного сотрудничества по этим вопросам; реализацию правоохранительной деятельности в информационной сфере, то есть организация деятельности соответствующих правоохранительных органов по обеспечению информационной безопасности (в том числе противодействия информационным войнам) на должном уровне в соответствии с мировыми стандартами; создание полнофункциональной информационной инфраструктуры государства и обеспечение защиты ее элементов.

Исследование основных положений нормативно-правовых актов, регулирующих сферу государственной информационной политики и информационной безопасности, позволяет сделать вывод, что одним из приоритетов развития национального информационного законодательства является создание целостной системы законодательства по вопросам развития информационного общества и обеспечения информационной безопасности, в том числе осуществление кодификации информационного законодательства. Необходимость разработки Информационного кодекса обусловлена следующими факторами: наличием значительного массива нормативно-правовых актов, регламентирующих общественные информационные отношения и обеспечивающие информационную безопасность; не все указанные нормативно-правовые акты связаны между собой, наблюдается их концептуальная и терминологическая несогласованность, действуют устаревшие и неэффективные нормы. Такое положение дел требует серьезного переосмысления подходов к законодательному регулированию вопросов обеспечения информационной политики и безопасности, защиты прав на информацию, формированию единой структуры системы правовых норм в системе информационного законодательства (в том числе и по вопросам обеспечения информационной безопасности), гармонизации с европейскими и другими международными стандартами.

Считаем необходимым акцентировать внимание на том, что проблема практической разработки действенного Информационного кодекса Украины, положения которого учитывали бы международные и европейские стандарты в сфере защиты информации и обеспечения информационной безопасности, является чрезвычайно важной и сложной задачей. Подчеркнем, что разработка кодекса должна происходить с учетом принципов справедливости, государственных гарантий, охраны и защиты общепризнанных прав человека на информацию в информационном пространстве общества.

Выводы. Таким образом, проведенное в данной статье исследование показало, что в Украине в результате проведения государством соответствующей информационной политики и политики информационной безопасности, активизации деятельности по разработке нормативно-правового обеспечения в анализируемой сфере, фактически началась перестройка информационного законодательства, ориентированного, прежде всего, на интересы людей и общества в информационной сфере, направленного на совершенствование деятельности органов государственной власти по качественному обеспечению информационной безопасности. Считаем, что существует необходимость в дальнейшем качественном наполнении правовой базы обеспечения информационной безопасности, поскольку мировое и общеевропейское

развитие требуют от Украины поиска инновационных подходов к собственному пути развития. К тому же, необходимо учитывать, что угрозы информационной безопасности постоянно меняются, появляются их новые виды и формы, деятельность по эффективному противодействию которым требует своевременного нормативно-правового регулирования. По нашему мнению, именно урегулирование на законодательном уровне проблемных вопросов государственной информационной политики и обеспечения информационной безопасности будет способствовать повышению эффективности государственного управления, развития государства, для нормального функционирования сфер безопасности и обороны, приоритетных отраслей экономики, финансовой и денежной системы, социальной сферы, отраслей экологии и использования природных ресурсов, науки, образования и культуры, международного сотрудничества.

Литература

1. Конституція України / Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.

2. Про інформацію: Закон України № 2657-XII від 02.10.1992 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua

3. Про Концепцію Національної програми інформатизації: Закон України від 07 липня 2011 р. № 3610-VI / Відомості Верховної Ради — 2012. — № 7. — Ст. 53.

4. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки: Закон України від 09 січня 2007 р. № 537-V / Відомості Верховної Ради України. — 2007. — № 12. — Ст. 102.

5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/287/2015/paran7#n7

6. Про Стратегію національної безпеки України [Електронний ресурс]: Указ Президента України від 12 лютого 2007 р. № 105/2007. — Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/105/2007.

7. Арістова, І. В. Діяльність органів внутрішніх справ щодо реалізації державної інформаційної політики: монографія [Текст] / І. В. Арістова. — Х.: Нац. ун-т внутр. справ, 2006. — 354 с.

8. Почепцов, Г. Інформаційна політика: навч. посібник [Текст] / Г. Г. Почепцов. — К.: Знання, 2006. — 663 с.

9. Старіш О. Г. Інформаційна політика держави в контексті глобалізації. — Рукопис. — Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.03 — Політична культура та ідеологія. — Київський національний університет імені Тараса Шевченка. — Київ, 2008. — 401 с.

10. Тихомиров О. О. Забезпечення інформаційної безпеки як функція сучасної держави: моногр. / О. О. Тихомиров; заг. ред. Р. А. Калюжний. — Центр навч.-наук. та наук.-практ. вид. НА СБ України, 2014. — 196 с.

References

1. Konstituciya Ukraini / vidomosti Verhovnoi Radi Ukraini. — 1996. — № 30. — st. 141.

2. Pro informaciyu: Zakon Ukraini № 2657-xii vid 02.10.1992 r. [elektronnij resurs]. — rezhim dostupu: http://zakon.rada.gov.ua

3. Pro koncepciyu nacionalnoi programi informatizacii: Zakon Ukraini vid 07 lipnya 2011 r. № 3610-vi / Vidomosti Verhovnoi Radi — 2012. — № 7. — st. 53.

4. Pro osnovni zasadi rozvitku informacijnogo suspilstva v Ukraïni na 2007–2015 roki: Zakon Ukraini vid 09 sichnya 2007 r. № 537-v // vidomosti Verhovnoї Radi Ukraini. — 2007. — № 12. — st.102.

5. Pro rishennya radi nacionalnoї bezpeki i oboroni Ukraini vid 6 travnya 2015 roku «pro strategiyu nacionalnoї bezpeki Ukraini»: ukaz Prezidenta Ukraini vid 26 travnya 2015 r. № 287/2015 [elektronnij resurs]. — rezhim dostupu: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/287/2015/paran7#n7

6. Pro strategiyu nacionalnoї bezpeki Ukraini [elektronnij resurs]: ukaz Prezidenta Ukraini vid 12 lyutogo 2007 r. № 105/2007. — rezhim dostupu: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/105/2007.

7. Aristova, I. V. diyalnist organiv vnutrishnix sprav shhodo realizacii derzhavnoi informacijnoi politiki: monografiya [tekst] / I. V. Aristova. — X.: nac. un-t vnutr. cprav, 2006. — 354 s.

8. Pochepcov, G. informacijna politika: navch. posibnik [tekst] / G. G. Pochepcov. — K.: znannya, 2006. — 663 s.

9. Starish O. G. informacijna politika derzhavi v konteksti globalizacii. — rukopis. — disertaciya na zdobuttya naukovogo stupenya doktora politichnih nauk za specialnistyu 23.00.03 — politichna kultura ta ideologiya. — kiivskij nacionalnij universitet imeni Tarasa Shevchenka. — Kiiv, 2008. — 401 s.

10. Tihomirov O. O. zabezpechennya informacijnoї bezpeki yak funkciya suchasnoї derzhavi: monogr. / O. O. Tihomirov; zag. red. R. A. Kalyuzhnij. — centr navch.-nauk. ta nauk.-prakt. vid. NA SB Ukraini, 2014. — 196 s.

DOI: 10.25313/2520-2308-2018-1-3659
УДК [347.73: 336.22] (477)

Баїк Оксана Іванівна
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
Баик Оксана Ивановна
кандидат юридических наук,
доцент кафедры гражданского права и процесса
Учебно-научный институт права и психологии
Национального университета «Львовская политехника»
Bayik Oksana
PhD in Law,
Associate Professor of the Department of Civil Law and Process
Institute of Jurisprudence and Psychology of
Lviv Polytechnic National University

ДО ПИТАННЯ ТЛУМАЧЕННЯ ПОДАТКОВО-ПРАВОВИХ НОРМ

К ВОПРОСУ ТОЛКОВАНИЯ НАЛОГОВО-ПРАВОВЫХ НОРМ

ON THE ISSUE OF INTERPRETATION OF TAX REGULATIONS

Анотація. *Стаття присвячена розгляду питання тлумачення податково-правових норм на основі загальнотеоретичних підходів їх вивчення з врахуванням особливостей податкового законодавства з використанням існуючих способів та видів тлумачення податково-правових норм, а також формулювання на цій основі висновків та пропозицій автора.*

В ході дослідження увага акцентується на тому, що належній реалізації податково-правових норм сприяє їх тлумачення, а діяльність із тлумачення податково-правових норм складається з двох частин – з'ясування і роз'яснення. Проаналізувавши підходи щодо тлумачення правових норм, запропонованих в юридичній літературі, автор зазначає, що тлумачення податково-правових норм може здійснюватися з використанням мовного, логічного, стилістичного та історичного способів, які характеризуються у дослідженні з використанням податкового законодавства України. Звертається увага на те, що проаналізовані способи тлумачення податково-правових норм можуть застосовуватись різними суб'єктами податкових правовідносин. У висновках зазначається про те, що тлумачення правових норм, як необхідний елемент правореалізаційного процесу, є властивим і для сфери податкового права з врахуванням особливостей його правового регулювання. При цьому звертається увага на те, що тлумаченню податково-правових норм притаманні загальні риси, які характеризують тлумачення правових норм. Водночас автор відзначає, що тлумачення податково-правових норм може здійснюватися суб'єктами податкових правовідносин через осмислення податково-правової норми, яка закріплена у податковому законодавстві шляхом її точного з'ясування та роз'яснення, що дає змогу усунути недостатню визначеність, неточність, а також незрозумілість податково-правової норми та є передумовою для подальшого належного вирішення проблемного питання з використанням цієї норми.

Ключові слова: *норма права, податкове законодавство, податково-правова норма, способи тлумачення, тлумачення.*

Аннотация. *Статья посвящена рассмотрению вопроса толкования налогово-правовых норм на основе общетеоретических подходов их изучения с учетом особенностей налогового законодательства с использованием существующих способов и видов толкования налогово-правовых норм, а также формулирования на этой основе выводов и предложений автора.*

В ходе исследования внимание акцентируется на том, что надлежащей реализации налогово-правовых норм способствует их толкование, а деятельность по толкованию налогово-правовых норм состоит из двух частей – уяснения и разъяснения. Проанализировав подходы относительно толкования правовых норм, предложенных в юридической литературе, автор отмечает, что толкование налогово-правовых норм может осуществляться с использованием языкового, логического,

стилистического и исторического способов, характеризующихся в исследовании с использованием налогового законодательства Украины. Обращается внимание на то, что проанализированные способы толкования налогово-правовых норм могут применяться различными субъектами налоговых правоотношений. В выводах отмечается о том, что толкование правовых норм, как необходимый элемент правореализационного процесса, свойственно и для сферы налогового права с учетом особенностей его правового регулирования. При этом обращается внимание на то, что толкованию налогово-правовых норм присущи общие черты, которые характеризуют толкование правовых норм. В то же время автор отмечает, что толкование налогово-правовых норм может осуществляться субъектами налоговых правоотношений через осмысление налогово-правовой нормы, закрепленной в налоговом законодательстве путем ее точного выяснения и разъяснения, что позволяет устранить недостаточную определенность, неточности, а также неясность налогово-правовой нормы и является предпосылкой для дальнейшего надлежащего решения проблемного вопроса с использованием этой нормы.

Ключевые слова: *норма права, налоговое законодательство, налогово-правовая норма, способы толкования, толкование.*

Summary. *The article is devoted to the examination of the issue of interpretation of tax regulations on the basis of general theoretical approaches, taking into consideration peculiarities of tax legislation, using existing methods and types of interpretation of tax regulations, as well as the formulation of author's conclusions and proposals.*

During the research, the attention is paid to the fact that interpretation of tax rules facilitates their proper implementation and interpretation of tax rules itself consists of two integral parts – determination and clarification. After analyzing approaches to the interpretation of tax rules suggested in the legal literature, the author notes that interpretation of tax rules can be performed with the use of linguistic, logical, stylistic and historical methods, which are characterized in the research. It is noticed that analyzed methods of interpretation of tax rules can be applied by different subjects of tax relations. It is concluded that the interpretation of tax rules, as a necessary part of the process of law realization, is inherent for the tax law field, taking into consideration peculiarities of its legal regulation. However, attention is paid to the fact that the interpretation of tax rules has common features that characterize the interpretation of legal rules. At the same time, the author notes that the interpretation of tax rules can be carried out by the subjects of tax relations through the comprehension of the tax rule, fixed in the tax legislation, by its specific determination and clarification. It gives an opportunity to eliminate the lack of certainty, inaccuracy, and the incomprehensibility of the tax rule and is a precondition for further proper resolution of the issue of implementation of this rule.

Key words: *rule of law, tax legislation, tax regulation, methods of interpretation, interpretation.*

Постановка проблеми. У понятійно-категоріальному апараті податкового права України, як і у інших підгалузях та галузях права, нормі права відводиться належне місце, адже саме норма права характеризує особливості кожної із них. Слушною з цього приводу є думка про те, що сукупність, система визначених норм формує певний юридичний інститут, підпорядкованість, галузь права, право в цілому [1, с. 140].

Приймаючи до уваги існуючі теоретичні положення про норму права, існує необхідність у подальшому їх дослідженні в частині поняття, змісту, ознак, особливостей, класифікації тощо. Це викликано ринковими умовами, закріпленням права приватної власності та появою нових відносин, які регулюються правовими нормами, зокрема в галузі податкового права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання про тлумачення норм права було і залишається темою досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, серед яких В. Бабаєв [2], А. Венгеров [1], К. Волинка [3], О. Зайчук [4; 5], М. Кельман [6], О. Копиленко [4], Б. Малишев [7], М. Молибога [8], О. Москалюк [7], О. Мурашин [6], І. Онищук [9], Н. Оніщенко [4; 5], А. Піголкін [10], В. Ротань [11], І. Самсін [11], О. Тимофєєв [12; 13], Н. Хома [6], О. Черданцев [14], І. Шутак [9], А. Ярема [11] та інші. Їх наукові результати становлять основу проведеного нами дослідження тлумачення податково-правових норм.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз тлумачення податково-правових норм, які закріплені у податковому законодавстві України.

Виклад основного матеріалу. Як слушно зазначає М. Кучерявенко, податково-правова норма є загальнообов'язковим формально визначеним правилом поведінки, що встановлене державою і охороняється нею, яка, діючи разом з іншими податково-правовими нормами, закріплює за учасниками податкових відносин суб'єктивні податкові права і покладає на них юридичні обов'язки, пов'язані з оподаткуванням [15, с. 100]. Слід зауважити, що належній реалізації податково-правових норм сприяє їх тлумачення.

У словниковій літературі термін «тлумачити» означає давати пояснення до чого-небудь, пояснювати значення чогось, допомагати зрозуміти щось; висловлювати своє розуміння чого-небудь; давати своє освітлення фактів, явищ; трактувати [16, с. 752].

Т. Кашаніна термін «тлумачення» визначає у двох значеннях. Під тлумаченням в широкому сенсі вона розуміє пізнавальний процес, спрямований на пояснення явищ природи, соціальних явищ, в тому числі норм права, а у вузькому сенсі під тлумаченням (інтерпретацією) — пояснення виразів, формул, символів, тобто пояснення знаків природної або штучної мови. Саме в цьому значенні, на її думку, найчастіше термін «тлумачення» вживається і в правознавстві. Однак за текстом норм права завжди стоїть їх зміст. Тому розшифровкою текстів справа не обмежується. Той, хто розтлумачує, звертається також до пізнання змісту правових явищ, що стоять за текстом норми закону, волі правотворчого суб'єкта [17, с. 369]. І як узагальнення, на думку Т. Кашаніної, тлумачення — це діяльність з встановлення змісту правових норм для їх реалізації [17, с. 370].

Своєю чергою, у правовій енциклопедичній літературі «тлумачення норм права» визначається як:

– діяльність із з'ясування чи роз'яснення (інтерпретації) змісту норм права з метою їх правильного сприйняття, застосування і реалізації [4, с. 326–327];
– інтелектуально-вольова діяльність, спрямована на з'ясування і роз'яснення волі законодавця, матеріалізованої в нормі права, а також результати цієї діяльності. Застосовується у правотворенні, всіх формах реалізації права, систематизації, правовому вихованні, науковій діяльності [18, с. 914–915].

До цього слід додати, що термін «з'ясовувати» означає досліджуючи, робити щось зрозумілим, ясним; визначати, встановлювати щось; дізнаватися про щось. Своєю чергою, роз'яснення ототожнюється з інтерпретацією, яка визначається як пояснення, тлумачення змісту, значення чого-небудь [16, с. 311, 328].

Також заслуговують на увагу визначення тлумачення норм права, запропоновані в окремих наукових дослідженнях. Так, цікавою видається позиція М. Молибога, який під тлумаченням норм права розуміє спеціальну діяльність інтелектуально-вольового та консеквентивного (логічного) характеру офіційних і неофіційних суб'єктів суспільних відносин (органів держави, їх посадових осіб, громадських організацій, окремих громадян) з метою встановлення змісту норми права, розкриття вираженої в ній волі соціальних сил, що перебувають при владі [8, с. 44].

І. Шутак та І. Онищук вказують на те, що тлумачення норм права — це складний вольовий процес, спрямований на з'ясування обсягу й точного змісту норми права та роз'яснення його для інших. Цей процес складається з двох частин (елементів): а) з'ясування змісту норм права — головна і обов'язкова частина тлумачення. Тлумачення-з'ясування виступає як внутрішній процес мислення, що не має зовнішніх форм вираження; б) роз'яснення — це друга частина тлумачення, яка не завжди йде за з'ясуванням. Роз'яснення — це викладення сенсу нормативно-правового акта, яке стало можливим у результаті з'ясування [9, с. 412–413].

Мета тлумачення норм права полягає у правильному і точному розумінні та застосуванні закону, виявленні його сутності, яку законодавець вклав у словесне формулювання. Воно покликане протидіяти будь-яким спробам відійти від змісту правових норм, протиставити букву і дух закону, виявити зміст того, що сформулював законодавець. Основною ідеєю, що має втілювати вчення про тлумачення, є ідея охорони і всебічного зміцнення законності. Тлумачення не вносить і не повинно вносити зміни і доповнення до чинних норм. Воно покликане лише пояснювати те, що сформульовано в законі [5, с. 269]. Можна вважати, що дана мета є актуальною і для тлумачення податково-правових норм з врахуванням особливостей податкового законодавства, що складається окрім Конституції України, Податкового кодексу України (далі — ПК України) також з інших нормативно-правових актів, визначених статтею 3 ПК України, якими регулюються питання оподаткування.

О. Тимофєєв на рівні дисертаційного дослідження відзначив, що тлумачення податково-правової норми слід розглядати як інтелектуально-вольову діяльність, що є органічною єдністю з'ясування та роз'яснення змісту приписів держави стосовно оподаткування з метою їх належного й однакового застосування, результати якої відображаються в певному акті. Разом з тим, на його думку, незважаючи на об'єктивну єдність процесу тлумачення, з'ясування та роз'яснення є різними за своєю сутністю його стадіями. З'ясування як перша частина процесу тлумачення податково-правових норм полягає у формуванні в свідомості інтерпретатора уявлення про всі сутнісні параметри такої норми. На відміну від з'ясування, на другій стадії процесу тлумачення інтерпретатор у відповідній формі викладає власне уявлення про смисл правової норми, тобто роз'яснення є зовнішньою формою тлумачення, яка передбачає обов'язкову наявність зв'язку між інтерпретатором та іншими суб'єктами, які безпосередньо використовують інтерпретаційні акти [12, с. 7–8]. Усі висловлені автором позиції набули подальшого висвітлення у його монографічному дослідженні «Тлумачення податково-правових норм» (2013 р.) [13], що є вагомим внеском у розвиток податкового права.

Отже, діяльність із тлумачення податково-правових норм складається з двох частин — з'ясування

і роз'яснення. З'ясування норм права, в тому числі й податково-правових норм, визначається як внутрішній процес мислення, який здійснюється особою з допомогою способів тлумачення і спрямований на пізнання та розкриття волі законодавця, вираженої у нормі права; певний результат з'ясування, до якого приходить суб'єкт тлумачення у процесі пізнання змісту норми права [18, с. 914–915].

Роз'яснення як частина діяльності із тлумачення норм права, в тому числі й податково-правових, визначається у двох аспектах, а саме: 1) як діяльність особи, яка має зовнішнє вираження і спрямована на пояснення третім особам змісту правової норми; 2) результат процесу роз'яснення норми права, який отримує зовнішнє вираження в акті роз'яснення [18, с. 915].

Слід зазначити, що серед науковців до сьогодні не досягнуто єдиної точки зору щодо виокремлення способів тлумачення правових норм, тому пропонується різноманітна кількість таких способів [10, с. 40–96; 14, с. 269–287; 2, с. 457–467; 7, с. 76–134]. В контексті аналізованого питання, слід звернути увагу на те, що О. Черданцев спосіб тлумачення визначає як сукупність однорідних прийомів і правил тлумачення, які базуються на однорідних засобах і аргументах [14, с. 269–270]. В. Бабаєв зауважує, що спосіб тлумачення — це діяльність, яка здійснюється суб'єктами права, спрямована на встановлення за допомогою відокремленої сукупності прийомів аналізу і синтезу параметрів закону, які дозволяють розкрити зміст конкретних нормативних приписів [2, с. 460]. К. Волинка способи тлумачення норм права пояснює як методи та підходи до їх дослідження, способи, за допомогою яких думка інтерпретатора заглиблюється у зміст правової норми [3, с. 170].

Отже, аналіз підходів щодо тлумачення правових норм, запропонованих в юридичній літературі, свідчить про те, що загальновизнаними способами, які ми можемо також застосувати для тлумачення податково-правових норм, є:

1) мовний (або граматичний) спосіб — це з'ясування змісту правової норми шляхом граматичного аналізу її словесного формулювання на підставі лексичних, морфологічних, синтаксичних норм мовознавства [6, с. 416–418]. Важливим для мовного тлумачення податково-правових норм, закріплених у податковому законодавстві є те, що статтею 14 ПК України закріплено термінологічне визначення понять, які вживаються у ПК України. Однак помилковим є уявлення, що дана стаття визначає усі терміни, які використовуються у сфері оподаткування. Визначення податкових термінів і понять містяться також в інших нормативно-правових актах, якими регулюються податкові правовідносини. Більше того, ми можемо навіть спостерігати закріплення у ст. 4 Митного кодексу України (далі — МК України) понять, які вже визначені у ст. 14 ПК України та не є суперечливими між собою за змістом у цих кодексах. Наприклад, платник податків, нерезиденти, резиденти та ін. Адже, як визначено статтею 5 ПК України, у разі якщо поняття, терміни, правила та положення інших актів суперечать поняттям, термінам, правилам та положенням ПК України, для регулювання відносин оподаткування застосовуються поняття, терміни, правила та положення ПК України. При цьому, інші терміни, які застосовуються у ПК України і не визначаються ним, використовуються у значенні, встановленому іншими законами [19].

Також як приклад мовного способу тлумачення може виступати й офіційне тлумачення поняття «щомісячне довічне грошове утримання», що міститься у підпункті «е» пп. 165.1.1 п. 165.1 ст. 165 ПК України, яке визначене Конституційним Судом України за поданням Верховного Суду України як «неоподаткована грошова виплата як судді, який, маючи право на відставку, продовжує працювати на посаді судді та одержує її з Державного бюджету України у вигляді щомісячного грошового утримання, що є складовою правового статусу судді і однією з гарантій його незалежності, так і судді у відставці, який одержує таку виплату з Пенсійного фонду України за рахунок коштів Державного бюджету України» [20];

2) логічний спосіб тлумачення — це сукупність логічних прийомів і правил (закон тотожності, закон заперечення, закон достатньої підстави, логічного перетворення, висновки з норм, висновки за аналогією тощо) для з'ясування логічної структури волі законодавця, вираженої у нормі права [18, с. 914–915]. Отже, цей спосіб тлумачення полягає в тому, що тлумачення правового акта здійснюється з використанням різних логічних прийомів, законів формальної логіки. Якщо граматичне тлумачення має своїм завданням з'ясувати буквальний зміст того, що закріплено безпосередньо в тексті, то логічне має за мету, застосовуючи правила формальної логіки, виявити те, що законодавець прагнув висловити в тексті закону, але не висловив [6, с. 418–420]. Вважаємо, що для застосування логічного способу тлумачення податково-правових норм окрім знання законів формальної логіки, різних логічних прийомів потрібен неабиякий досвід та досконале знання податкового законодавства

з врахуванням особливостей податкової сфери. Окрім цього, використовуючи логічний спосіб, доцільно також пам'ятати про можливість використання презумпцій, фікцій, аксіом, преюдицій та судових рішень для всебічного тлумачення податково-правових норм;

3) систематичний (системний) спосіб — це сукупність прийомів і правил, розроблених юридичною наукою на підставі вчення про системність права, для з'ясування системного характеру волі законодавця, розуміння системних зв'язків норми права, що тлумачиться, з іншими нормами, особливо з тими, які регулюють однакові або однорідні суспільні відносини, її місце в системі права [18, с. 914–915]. Цей спосіб обумовлено самою системою права. Системність обумовлює з'ясування змісту конкретних норм шляхом зіставлення їх з іншими нормами. Норми права не існують незалежно одна від другої, тому для глибокого і всебічного з'ясування змісту норми недостатньо її внутрішнього аналізу, а потрібне дослідження її змісту, зв'язків з іншими нормами. Такий спосіб найбільш повно проявляється при зіставленні норм загальної частини галузі права з особливою частиною [6, с. 420]. Встановлення систематичних зв'язків норми, що тлумачиться з іншими, близькими їй за змістом, в одних випадках дозволяє всебічно розглядати попередні в законодавстві норми, які хоча формально не скасовані, проте формально замінені іншими і фактично не діють. За необхідності застосування аналогії закону цей прийом тлумачення допомагає знайти найбільш близьку за змістом норму, що застосовується до конкретного випадку, який підлягає вирішенню. При тлумаченні необхідно використовувати зв'язок конкретних норм із загальною частиною тієї ж галузі права. Співставлення статей особливої частини допомагають розкрити зміст норми, що тлумачиться, більш чітко визначити її загальну спрямованість, сферу дії [5, с. 273]. У ПК України немає поділу на загальну та особливу частини, однак можна вважати, що загальними є положення, які містяться у ст.ст. 1–39–1 розділу I «Загальні положення» та ст.ст. 40–132 розділу II «Адміністрування податків, зборів, платежів», які складають основу оподаткування. Податково-правові норми, які закріплені у цих розділах знаходять своє продовження в наступних розділах ПК України: III–VI, VIII, IX, XII.

До прикладу, термінологічно поняття платника податку закріплено статтею 15 ПК України, а саме: «платниками податків визнаються фізичні особи (резиденти і нерезиденти України), юридичні особи (резиденти і нерезиденти України) та їх відокремлені підрозділи, які мають, одержують (передають) об'єкти оподаткування або провадять діяльність (операції), що є об'єктом оподаткування згідно з ПК України або податковими законами, і на яких покладено обов'язок із сплати податків та зборів згідно з ПК України». При цьому слід мати на увазі, що статус резидента визначається пп. 14.1.213 п. 14.1 ст. 14 ПК України, а нерезидента — пп. 14.1.122 п. 14.1 ст. 14 ПК України. Своєю чергою, обов'язок зі сплати податків визначається п. 36.1 ст. 36 ПК України як податковий обов'язок, яким визнається обов'язок платника податку обчислити, задекларувати та/або сплатити суму податку та збору в порядку і строки, визначені ПК України, законами з питань митної справи [19]. Таким чином, ми проаналізували податково-правові норми, які є загальними для всіх платників податків.

Далі простежуємо їх взаємозв'язок з податково-правовими нормами, закріпленими у інших розділах ПК України, які визначають платників [19]:

1) загальнодержавних податків, а саме: а) податку на прибуток підприємств (ст. 133); б) податку на доходи фізичних осіб (ст. 162); в) податку на додану вартість (ст. 180); г) акцизного податку (ст. 212); ґ) екологічного податку (ст. 240); д) рентної плати (ст. 252);
2) місцевих податків та зборів, а саме: а) податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки (ст. 266); б) транспортного податку (ст. 267); в) туристичного збору (ст. 268); в) збору за місця для паркування транспортних засобів (ст. 268-1); г) земельного податку(ст. 269).

Окремо слід розглянути кого саме законодавець відносить до платників мита, яке відповідно до пп. 9.1.7 п. 9.1 ст. 9 ПК України є загальнодержавним податком. Водночас п. 9.2 цієї ж статті визначено, що відносини, пов'язані з установленням та справлянням мита, регулюються митним законодавством, якщо інше не передбачено ПК України. Отже, платниками мита визнається перелік осіб, визначений МК України [21].

Таким чином, ми маємо змогу констатувати про доцільність системного способу тлумачення податково-правових норм, який характеризується тим, що певна норма податкового законодавства продовжує своє закріплення в інших його податково-правових нормах, а також нормах інших правових актів, якими регулюються питання оподаткування;

3) історичний (або історико-політичний) спосіб — це сукупність прийомів та правил (порівняльні висновки, аналіз історичних обставин, причин ухвалення норми права та її завдань і мети) для з'ясування генези норми права, її зв'язків з неправовими джерелами [18, с. 914–915]. Цей спосіб

сприяє усвідомленню змісту норми шляхом порівняння закону, що тлумачиться, з його попереднім проектом, з актами, скасованими з того самого питання, ознайомлення з матеріалами обговорення і прийняття акта, що тлумачиться. Необхідність вивчення таких актів і матеріалів очевидна. Однак подібний аналіз не можна перетворити у самоціль. Він має підпорядковуватися вивченню економічних і політичних умов, що визначили видання норми, її мету і соціальне призначення. Даний спосіб дозволяє виявити норми, що формально не скасовані, але фактично втратили своє значення [5, с. 274], тобто відсутні ті суспільні відносини, які регулювала норма. Таке тлумачення необхідне в умовах, коли закони застаріли і не відображають об'єктивних умов часу їх застосування. Також цей спосіб тлумачення дозволяє аналізувати різні джерела, що знаходяться за межами права: матеріали обговорення і прийняття проектів нормативних актів, початкові проекти, матеріали всенародного обговорення, різні виступи, думки тощо [6, с. 420–421]. Слушною з цього приводу є думка про те, що історичне тлумачення нормативно-правових актів передбачає врахування впливу на зміст таких актів численних історичних чинників [11, с. 492].

До прийняття ПК України податкові правовідносини регулювались розрізненими нормативно-правовими актами, які сьогодні часто використовуються в ретроспективі. Однак слід зазначити, що від вступу в дію, податково-правові норми, закріплені у ПК України піддавалися багаторазовим зміна, а також вносилися доповнення до цього Кодексу, якими як скасовувались або ж змінювались діючі податково-правові норми, так і додавались нові. Аналізуючи на офіційному сайті Верховної Ради України історію ПК України та його редакції, можемо зазначити, що до березня 2018 року було здійснено 110 редакцій цього нормативного документа [22].

Вважаємо, що «історичним» для податкової сфери стане Рішення Конституційного Суду України від 27 лютого 2018 року № 1-р/2018 у справі № 1–6/2018 про оподаткування пенсій і щомісячного довічного грошового утримання, яким було визнано «таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), положення абзацу першого підпункту 164.2.19 пункту 164.2 статті 164 Податкового кодексу України, яким передбачено, що до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника податку включаються суми пенсій (включаючи суму їх індексації, нараховану відповідно до закону) або щомісячного довічного грошового утримання, отримуваних платником податку з Пенсійного фонду України чи бюджету згідно із законом, якщо їх розмір перевищує десять розмірів прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність (у розрахунку на місяць), встановленого на 1 січня звітного податкового року, — у частині такого перевищення, а також пенсій з іноземних джерел, якщо згідно з міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, такі пенсії підлягають оподаткуванню чи не оподатковуються в країні їх виплати. Положення абзацу першого підпункту 164.2.19 пункту 164.2 статті 164 Податкового кодексу України, визнане неконституційним, втрачає чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення...» [23]. Тут слід пригадати, що оподаткування пенсій було започатковане Законом України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні», яким п. 164.2 ст. 164 ПК України було доповнено новим підпунктом 164.2.19 вже згаданого вище змісту [24].

Вважаємо, що проаналізовані способи тлумачення податково-правових норм можуть застосовуватись різними суб'єктами податкових правовідносин.

Роз'яснення податково-правової норми, як і норми права в цілому, визначається у двох аспектах, а саме: 1) офіційне тлумачення це сформульоване в спеціальному акті роз'яснення змісту і цілей правових норм, що носить обов'язковий для виконання характер. Воно дається спеціально уповноваженими на те компетентними органами; 2) неофіційне тлумачення, яке не носить формально обов'язкового характеру, і сила роз'яснення, що дається при цьому виді тлумачення, полягає лише в його переконливості і правильності. Неофіційне тлумачення здійснюється, коли роз'яснення змісту законів й інших нормативних актів можуть надаватися не тільки певними компетентними органами, але й громадськими організаціями, визначними державними і громадськими діячами, вченими, а також будь-якими іншими громадянами в їхньому повсякденному житті [3, с. 172].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Узагальнюючи, вважаємо, що тлумачення правових норм як необхідний елемент правореалізаційного процесу, є властивим і для сфери податкового права з врахуванням особливостей його правового регулювання. При цьому тлумаченню податково-правових норм притаманні загальні риси, які характеризують тлумачення правових норм. Водночас слід відзначити, що тлумачення податково-правових норм може здійснюватися суб'єктами податкових правовідносин через осмислення податково-правової норми, яка закріплена у податковому законодавстві шляхом її точного з'ясування та роз'яснення, що дає змогу

усунути недостатню визначеність, неточність, а також незрозумілість податково-правової норми та є передумовою для подальшого належного вирішення проблемного питання з використанням цієї норми.

Отже, тлумачення податково-правової норми — це діяльність суб'єкта податкових правовідносин, що може здійснюватися за допомогою тлумачення-з'ясування змісту цієї норми суб'єктом податкових правовідносин як процес мислення без зовнішніх форм вираження, а також шляхом її тлумачення-роз'яснення, яке полягає у зовнішньому вираженні — викладенні сенсу податково-правової норми, який в ній закладено законодавцем. Тлумачення податково-правових норм може здійснюватися з використанням мовного, логічного, стилістичного та історичного способів.

Література

1. Венгеров А. Б. Теория государства и права. Часть II. Теория права. Том I. М.: Юристъ, 1996. — 168 с.

2. Теория государства и права: Учебник / Под ред. В. К. Бабаева. М.: Юристъ, 2003. — 592 с.

3. Волинка К. Г. Теорія держави і права: Навч. посіб. К.: МАУП, 2003. — 240 с.

4. Сучасна правова енциклопедія / О. В. Зайчук, О. Л. Копиленко, Н. М. Оніщенко [та ін.]; за заг. ред. О. В. Зайчука; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. К.: Юрінком Інтер, 2009. — 384 с.

5. Загальна теорія держави і права: (основні поняття, категорії, прав. конструкції та наук. концепції): навч. посіб. / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. К.: Юрінком Інтер, 2008. — 400 с.

6. Кельман М. С., Мурашин О. Г., Хома Н. М. Загальна теорія держави і права: Підручник. 3-тє видання, стереотипне. Львів: «Новий світ — 2000», 2013. — 584 с.

7. Малишев Б. В., Москалюк О. В. Застосування норм права (теорія і практика): Навч. посіб. / За заг. ред. Б. В. Малишева. К.: Реферат, 2010. — 260 с.

8. Молибога М. П. Тлумачення норм права: сутнісні характеристики. Часопис Київського університету права. 2010. — № 2. — С. 42–46.

9. Шутак І. Д., Онищук І. І. Юридична техніка: навчальний посібник для вищих навчальних закладів. Івано-Франківськ, 2013. — 496 с.

10. Пиголкин А. С. Толкование нормативных актов в СССР. М.: Государственное издательство юридической литературы. — 1962. — 166 с.

11. Новітнє вчення про тлумачення правових актів: навч. посіб. з курсу тлумачення правових актів для суддів, що проходять підвищення кваліфікації, і кандидатів на посади суддів, що проходять спеціальну підготовку / В. Г. Ротань, І. Л. Самсін, А. Г. Ярема та ін.; відп. ред., кер. авт. кол. В. Г. Ротань. Х.: Право, 2013. — 752 с.

12. Тимофєєв О. О. Тлумачення податково-правових норм: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2010. — 17 с.

13. Тимофєєв О. О. Тлумачення податково-правових норм: монографія. Х.: Право, 2013. — 214 с.

14. Черданцев А. Ф. Теория государства и права: Учебник для вузов. М.: Юрайт-М, 2002. — 432 с.

15. Кучерявенко М. П. Податкове право: підручник. Х.: Право. — 2013. — 536 с.

16. Куньч З. Й. Універсальний словник української мови. Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2007. — 848 с.

17. Кашанина Т. В. Юридическая техника: учебник. 2-е изд., пересмотр. М.: Норма: ИНФРА-М, 2011. — 496 с.

18. Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. 2-ге вид., переробл. і доповн. К.: Вид-во «Юридична думка», 2012. — 1020 с.

19. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13, / № 13–14, № 15–16, № 17. — Ст. 112.

20. Рішення Конституційного Суду України 14 грудня 2011 р. № 18-рп/2011 у справі № 1–33/2011. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v018p710–11 (дата звернення: 28.03.2018).

21. Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 44–45, № 46–47, № 48. — Ст. 552.

22. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI: Історія документа та редакції / Верховна Рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755–17/card4#History (дата звернення: 28.03.2018).

23. Рішення Конституційного Суду України від 27 лютого 2018 р. № 1-р/2018 у справі № 1–6/2018. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-18/paran68#n68 (дата звернення: 28.03.2018).

24. Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні: Закон України від 27.03.2014 р. № 1166-VII / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради. 2014. № 20–21. — Ст. 745.

References

1. Vengerov, A.B. (1996) Teorija gosudarstva i prava [The theory of state and law]. P. II. T.I. Moscow: Yurist» (in Russian).

2. Babaev, V.K. (ed.) (2003) Teoriya gosudarstva i prava: Uchebnik [The theory of state and law]. Moscow: Yurist» (in Russian).

3. Volynka, K.G. (2003) Teorija derzhavy i prava: Navch. posib. [Theory of state and law]. Kiev: MAUP (in Ukrainian).

4. Zajchuk, O.V., Kopylenko, O.L., Onishhenko, N.M. (ed.) (2009) Suchasna pravova encyklopedija [Modern legal encyclopedia]. Kyiv: Jurinkom Inter (in Ukrainian).

5. Zajchuk, O.V., Onishhenko, N.M. (ed.) (2008) Zagal'na teorija derzhavy i prava: (osnovni ponjattja, kategorii', prav. konstrukcii' ta nauk. koncepcii'): navch. posib. [General theory of state and law: (basic concepts, categories, rights, constructions and sciences concepts)]. Kyiv: Jurinkom Inter (in Ukrainian).

6. Kel'man, M.S., Murashyn, O.G., Homa, N.M. (2013) Zagal'na teorija derzhavy i prava: Pidruchnyk [General theory of state and law]. Lviv: «Novyj svit — 2000» (in Ukrainian).

7. Malyshev, B.V., Moskaljuk, O.V. (2010) Zastosuvannja norm prava (teorija i praktyka): Navch. posib. [Application of the law (theory and practice)]. Kiev: Referat (in Ukrainian).

8. Molyboga, M.P. (2010) Tlumachennja norm prava: sutnisni harakterystyky [Interpretation of the rules of law: the essential characteristics]. Journal of the Kyiv University of Law, 2, 42–46 (in Ukrainian).

9. Shutak, I.D., Onyshhuk, I.I. (2013) Jurydychna tehnika: navchal'nyj posibnyk dlja vyshhyh navchal'nyh zakladiv [Legal technique]. Ivano-Frankivsk (in Ukrainian).

10. Pigolkin, A.S. (1962) Tolkovanie normativnykh aktov v SSSR [Interpretation of normative acts in the USSR]. Moscow: Gosudarstvennoe izdatel'stvo yuridicheskoy literatury (in Russian).

11. Rotan', V. G., Samsin, I. L., Jarema, A. G. ta in. (ed.) (2013) Novitnje vchennja pro tlumachennja pravovyh aktiv: navch. posib. [Newest doctrine on the interpretation of legal acts]. Kharkiv: Pravo (in Ukrainian).

12. Tymofjejev, O.O. (2010) Tlumachennja podatkovo-pravovyh norm: avtoref. dys. ... kand. juryd. nauk: 12.00.07 [Interpretation of tax law]. Irpin' (in Ukrainian).

13. Tymofjejev, O.O. (2013) Tlumachennja podatkovo-pravovyh norm: monografija [Interpretation of tax law]. Kharkiv: Pravo (in Ukrainian).

14. Cherdantsev, A.F. (2002) Teoriya gosudarstva i prava: Uchebnik dlya vuzov [The theory of state and law]. Moscow: Yurayt-M (in Russian).

15. Kucherjavenko, M.P. (2013). Podatkove pravo: pidruchnyk [Tax law]. Kharkiv: Pravo (in Ukrainian).

16. Kun'ch, Z.J. (2007) Universal'nyj slovnyk ukrai'ns'koi' movy [Universal Dictionary of the Ukrainian language]. Ternopil: Navchal'na knyga — Bogdan (in Ukrainian).

17. Kashanina, T. V. (2011) Yuridicheskaya tekhnika: uchebnik [Legal technique]. Moscow: Norma: INFRA-M (in Russian).

18. Shemshuchenko, Ju.S. (ed.) (2012) Velykyj encyklopedychnyj jurydychnyj slovnyk [Great encyclopedic legal dictionary]. Kyiv: Vyd-vo «Jurydychna dumka» (in Ukrainian).

19. Podatkovyj kodeks Ukrai'ny (2011) [The Tax Code of Ukraine]. Information from the Verkhovna Rada of Ukraine, 13/13–14, 15–16, 17, 112 (in Ukrainian).

20. Rishennja Konstytucijnogo Sudu Ukrai'ny 14 grudnja 2011 r. № 18-rp/2011 u spravi № 1–33/2011 (2011) [The Decision of the Constitutional Court of Ukraine December 14, 2011 No. 18-rp / 2011 in case number 1–33 / 2011]. Available from: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-11 [Accessed 28th March 2018].

21. Mytnyj kodeks Ukrai'ny (2012) [The Customs Code of Ukraine]. Information from the Verkhovna Rada of Ukraine, 44–45, 46–47, 48, 552 (in Ukrainian).

22. Podatkovyj kodeks Ukrai'ny vid 02.12.2010 r. № 2755-VI: Istorija dokumenta ta redakcii' (2010) [The Tax Code of Ukraine dated December 2, 2010 № 2755-VI: History of the document and editorial board]. Available from: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755–17/card4#History [Accessed 28th March 2018].

23. Rishennja Konstytucijnogo Sudu Ukrai'ny vid 27 ljutogo 2018 r. № 1-r/2018 u spravi № 1–6/2018 (2018) [The Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated February 27, 2018, No. 1-p / 2018 in case number 1–6 / 2018]. Available from: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-18/paran68#n68 [Accessed 28th March 2018].

24. Pro zapobigannja finansovoi' katastrofy ta stvorennja peredumov dlja ekonomichnogo zrostannja v Ukrai'ni: Zakon Ukrai'ny vid 27.03.2014 r. № 1166-VII (2014) [On Prevention of Financial Crisis and Creation of Preconditions for Economic Growth in Ukraine: Law of Ukraine dated March 27, 2014 No. 1166-VII]. Information from the Verkhovna Rada of Ukraine, 20–21, 745 (in Ukrainian).

УДК 342.951:351

Дем'янчук Юрій Вікторович
кандидат юридичних наук,
докторант кафедри адміністративного права і процесу та митної безпеки
Університет державної фіскальної служби України
Демьянчук Юрий Викторович
кандидат юридических наук,
докторант кафедры административного права и процесса и таможенной безопасности
Университет государственной фискальной службы Украины
Demianchuk Yurii
Candidate of Law,
Doctoral Student of the Department of Administrative Law and Process and Customs Security
University of the State Fiscal Service of Ukraine

Грабовська Наталія Валентинівна
старший викладач кафедри «Право»
Білоцерківський інститут економіки та управління
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»
Грабовская Наталья Валентиновна
старший преподаватель кафедры «Право»
Белоцерковский институт экономики и управления
Открытого международного университета развития человека «Украина»
Grabovska Natalia
Senior Lecturer of the Department «Law»
Bila Tserkva Institute of Economics and Management of the
Open International University of Human Development «Ukraine»

МІЖНАРОДНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБКИ ЗАХОДІВ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ПОДХОДЫ К РАЗРАБОТКЕ МЕРОПРИЯТИЙ ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ И ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ

INTERNATIONAL APPROACHES TO DEVELOPMENT OF PREVENTION AND COMBATING CORRUPTION

Анотація. *Статтю присвячено аналізу та вивченню міжнародного досвіду розробки принципів і заходів запобігання та протидії корупції, із метою вдосконалення ефективних засобів запобігання та протидії корупції в Україні.*

Полягає в аналізі та вивченні міжнародного досвіду розробки принципів і заходів запобігання та протидії корупції, із метою розробки ефективних засобів запобігання та протидії корупції в Україні.

Стратегічні засоби подолання корупції Європейських країн ґрунтуються на тому, що діяльність по боротьбі з корупцією, спрямована на подолання можливих проявів корупції і має бути спрямована на усунення причин виникнення корупції.

Антикорупційна політика щодо розробки заходів є досить однорідною в усій Східній Європі. Більшість країн, під час підготовки антикорупційного звіту, мають впроваджені антикорупційні стратегії на найвищому державному рівні. Кроки для досягнення стратегічних цілей і механізми реалізації конкретизуються на національному рівні програми або у плані дій.

Варто запровадити обов'язкове, підтверджене, декларування подарунків – це обмежить можливість незаконного збагачення державних службовців. Необхідно оприлюднювати списки чиновників, засуджених за корупційну діяльність,

зловживання владою, казнокрадство, перевищення службових повноважень. Доцільно довічно забороняти таким особам займати посади на державній службі.

Необхідно створити єдину прозору та конкурсну національну систему залучення до державної служби та паралельно розробити програму навчання кадрів. Головні умови – прилюдний, відкритий конкурсний відбір кандидатів. Розпочинати навчання слід з низових ланок: районних державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування.

Ключові слова: *антикорупційні заходи, антикорупційна політика, заходи запобігання та протидії корупції.*

Аннотация. *Статья посвящена анализу и изучению международного опыта разработки принципов и мер предупреждения и противодействия коррупции, с целью совершенствования эффективных средств предотвращения и противодействия коррупции в Украине.*

Заключается в анализе и изучении международного опыта разработки принципов и мер предупреждения и противодействия коррупции, с целью разработки эффективных средств предотвращения и противодействия коррупции в Украине.

Стратегические средства преодоления коррупции Европейских стран основываются на том, что деятельность по борьбе с коррупцией, направленная на преодоление возможных проявлений коррупции и должна быть направлена на устранение причин возникновения коррупции.

Антикоррупционная политика по разработке мер достаточно однородной во всей Восточной Европе. Большинство стран, при подготовке антикоррупционного отчета, имеют внедрены антикоррупционные стратегии на самом высоком государственном уровне. Шаги для достижения стратегических целей и механизмы реализации конкретизируются на национальном уровне программы или в плане действий.

Стоит ввести обязательное, подтвержденное, декларирование подарков – это ограничит возможность незаконного обогащения государственных служащих. Необходимо обнародовать списки чиновников, осужденных за коррупционную деятельность, злоупотребление властью, казнокрадство, превышение служебных полномочий. Целесообразно пожизненно запрещать таким лицам занимать должности на государственной службе.

Необходимо создать единую прозрачную и конкурсную национальную систему привлечения к государственной службе и параллельно разработать программу обучения кадров. Главные условия – публичный, открытый конкурсный отбор кандидатов. Начинать обучение следует из низовых звеньев: районных государственных администраций, органов местного самоуправления.

Ключевые слова: *антикоррупционные меры, антикоррупционная политика, меры предотвращения и противодействия коррупции.*

Summary. *An analysis of international experience suggests that international experts are unanimous in the fact that corruption can not be ruled out. However, it can be minimized. To this end, it is worth looking at the analysis of the International Regulations on Combating and Fighting Corruption.*

Today, preventive measures and measures to raise awareness of liability for corruption offenses are clearly defined in international standards. Among them there are single punitive measures, and a significant number of measures are needed to eliminate the causes of corruption.

At first glance, preventive measures can exacerbate corruption, which can be interpreted as a side effect of anti-corruption measures. Although in practice, they help reduce shadow corruption. In the future, effective preventive measures contribute to a reduction in the total number of detected and hidden facts of corruption.

It is necessary to create a single transparent and competitive national system of involvement in the civil service and to develop a training program in parallel. The main conditions are open, open competitive selection of candidates. The training should start from the grassroots level: district state administrations, local governments.

We would like to emphasize that the obligatory and main conditions of combating corruption is the political will of the highest state leadership and ensuring the openness of the authorities.

Key words: *anti-corruption measures, anti-corruption policy, measures to prevent and counter corruption.*

Постановка проблеми. Українське сьогодення свідчить про низку проблем, пов'язаних із розробкою й удосконаленням заходів запобігання та протидії корупції. Міжнародні організації, упродовж кількох десятків років розробляють й удосконалюють концепції розвитку національної боротьби з корупцією.

Фахівці компанії Transparency стверджують, що єдиної універсальної стратегії подолання корупції не існує, кожна країна повинна особисто добирати, розробляти й удосконалювати заходи подолання корупції. Міжнародні експерти зазначають, що стратегії можуть бути як профілактичні, так і каральні. Проте, при розробці антикорупційних заходів

подолання корупції важливо враховувати баланс між двома видами заходів. При чому, переважна більшість фахівців радять зосередитись на превентивних заходах, оскільки обмеження лише каральними може призвести до негативних наслідків.

Мета статті полягає в аналізі та вивченні міжнародного досвіду розробки принципів і заходів запобігання та протидії корупції, із метою розробки ефективних засобів запобігання та протидії корупції в Україні.

Стратегічні засоби подолання корупції Європейських країн ґрунтуються на тому, що діяльність по боротьбі з корупцією, спрямована на подолання можливих проявів корупції і має бути спрямована на усунення причин виникнення корупції.

Виклад основного матеріалу. Аналіз Міжнародного досвіду свідчить, що міжнародні експерти одностайні в тому, що проблем корупції не можна позбутися. Проте, її можливо мінімізувати. Із цією метою варто звернутися до аналізу Міжнародних положень щодо протидії та подолання корупції.

На сьогодні профілактичні заходи та заходи підвищення обізнаності щодо відповідальності за корупційні правопорушення чітко визначені у міжнародних стандартах. Серед них є і поодинокі каральні заходи, і значна кількість заходів необхідні для усунення причин виявлення корупції.

Так, Радою Європи розроблено 20 основних принципів боротьби з корупцією, які починаються із «вживати ефективних заходів для запобігання корупції та підвищити рівень поінформованості громадськості та пропагувати етику поведінки» [5]. Також деякі принципи мають превентивний характер. Наприклад, забезпечення більшої прозорості. Ідеї запобігання корупції шляхом підвищення громадської свідомості та пропаганда етичних цінностей є частиною принципів, що лежать в основі Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (UNCAC). У частині профілактичних заходів подолання корупції зазначено, що держави-учасниці повинні розвивати та підтримувати антикорупційні дії, політику та ефективні заходи щодо запобігання корупції.

Слід зазначити, що UNCAC містить низку обов'язкових вимог щодо запобігання корупції, а саме: вжити заходів, які сприятимуть прозорості та цілісності державного сектору, забезпечити відповідні системи державних закупівель, сприяти прозорості та підзвітності в управлінні державними фінансами, сприяти цілісності судової влади та вживати заходів, спрямованих на запобігання корупції із залученням приватного сектору, забезпечення належного систематичного наглядового режиму для запобігання та виявлення грошових надходжень, залучити суспільство до антикорупційних зусиль і поширювати інформацію щодо відповідальності за корупційні зловживання [5].

Окрім того, в UNCAC містяться й запобіжні заходи, які держави-учасниці зобов'язані розглянути та прийняти до впровадження, зокрема: прозора політика та практика зайнятості, освіта та навчання державних службовців, прозорість фінансування політичних партій, запобігання конфлікту інтересів у суспільстві, розробка Кодексів і стандартів поведінки для державних службовців, сприяння звітності щодо корупції державними посадовими особами, декларування майна державних службовців.

Аналіз положень Конвенції залишає відкритим питання, які саме мають бути запобіжні заходи, переважна більшість із них має рекомендаційно-обов'язковий характер. Згідно з німецькими дослідженням, поряд із контролюючими заходами запобіжні заходи дозволяють виявити більше корупційних правопорушень [1].

На перший погляд, запобіжні заходи можуть посилювати прояви корупції, це можна трактувати як побічний ефект антикорупційних заходів. Хоча на практиці, вони сприяють зменшенню тіньової корупції. Надалі, ефективні превентивні заходи сприяють скороченню загальної кількості виявлених і прихованих фактів корупції.

Як свідчить міжнародний досвід подолання корупції, іншим побічним ефектом профілактичних заходів може стати «бюрократизація протидії корупції» [3]. У такому випадку виникає необхідність підвищення рівнів профілактичних заходів щодо державних службовців й інших осіб, які будуть здійснювати їх упровадження, коли зацікавлені особи втрачають сенс запроваджених заходів. Саме таку ситуацію можемо зараз спостерігати в Україні — коли розроблено та запроваджено заходи запобігання та протидії корупції, а реально — вони не діють. Виходячи з Міжнародного досвіду, про відповідальність державними службовцями за корупційні правопорушення мають нагадувати профілактичні заходи, вони мають бути цілеспрямовані в необхідні місця, в необхідній кількості та де потрібно.

Тому, всі профілактичні заходи мають супроводжуватись створенням службових обов'язків, шляхом підвищення обізнаності за корупційні правопорушення.

Загалом, можемо зазначити, що антикорупційна політика щодо розробки заходів є досить однорідною в усій Східній Європі. Більшість країн, під час підготовки антикорупційного звіту, мають впроваджені антикорупційні стратегії на найвищому державному рівні. Кроки для досягнення стратегічних цілей і механізми реалізації конкретизуються на національному рівні програми або у плані дій.

Нарешті, загальноприйнятою практикою є прив'язка всіх антикорупційних заходів до комплексу визначених стратегічних цілей. Це є дуже важливо для планування антикорупційної політики та визначення державних пріоритетів, водночас це може бути ризиковано, більша частина заходів орієнтована зверху донизу.

Превалююча тенденція успішних країн у подоланні корупції полягала в тому, що прийняття антикорупційної політики відбувалось не у формі технічних державних документів, а використання їх як прояв політичних зобов'язань високопосадовців.

У таких країнах, як Естонія, Грузія, Литва, єдиний Закон охоплює різні антикорупційні заходи [2, 3]: правила щодо конфлікту зацікавленості, декларації державних службовців, організація та повноваження антикорупційних органів, оприлюднення та повідомлення про факти корупції, захист осіб, які повідомили про корупцію, антикорупційна експертиза правових актів, оцінка корупційних ризиків державних органів, принципи й обов'язки щодо планування антикорупційної політики, тощо.

Висновки. Таким чином, для підвищення ефективності існуючих заходів протидії корупції доцільно: на законодавчому рівні прийняти Кодекс поведінки державного службовця, в якому буде визначено систему принципів державної служби, модель поведінки державного службовця в певних ситуаціях. Кодекс повинен містити, рекомендації щодо дій чиновника в разі виникнення матеріальної зацікавленості або спроби дати йому хабар. У державних органах має бути відповідальна посадова особа з питань етики державних службовців.

Варто запровадити обов'язкове, підтверджене, декларування подарунків — це обмежить можливість незаконного збагачення державних службовців. Необхідно оприлюднювати списки чиновників, засуджених за корупційну діяльність, зловживання владою, казнокрадство, перевищення службових повноважень. Доцільно довічно забороняти таким особам займати посади на державній службі.

Необхідно створити єдину прозору та конкурсну національну систему залучення до державної служби та паралельно розробити програму навчання кадрів. Головні умови — прилюдний, відкритий конкурсний відбір кандидатів. Розпочинати навчання слід з низових ланок: районних державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування.

Хочемо наголосити, що обов'язковими та головними умовами протидії корупції є саме політична воля вищого державного керівництва та забезпечення відкритості влади.

Література

1. Salvenmoser S., Weise F., Heck R., Bussmann K. D., Schroth A., Krieg O. Kriminalität im öffentlichen Sektor, PwC, Martin-Luther-Universität HalleWittenberg. 2010. p. 44. URL: http://www.pwc.de/de/offentliche-unternehmen/kriminalitaet-im-oeffentlichen-sektor-2010.jhtml (Last accessed: 11.04.2018).

2. See the full text of the Estonian Anti-Corruption Act here. Last consulted on 28 Jan. 2015. URL: http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/ava.asp?m=022 (Last accessed: 11.04.2018).

3. See the full text of the Integrity and Prevention of Corruption Act of Slovenia here. Last consulted on 28 Jan. 2015. URL: https://www.kpk-rs.si/upload/datoteke/ZintPK-ENG.pdf (Last accessed: 11.04.2018).

4. Transparency International. National Integrity System Assessments. http://www.transparency.org/whatwedo/nis (Last accessed: 11.04.2018).

5. United Nations Convention against Corruption. http://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/Publications/Convention/08–50026_E.pdf (Last accessed: 11.04.2018).

References

1. Salvenmoser S., Weise F., Heck R., Bussmann K. D., Schroth A., Krieg O. Kriminalität im öffentlichen Sektor, PwC, Martin-Luther-Universität HalleWittenberg. 2010. p. 44. URL: http://www.pwc.de/de/offentliche-unternehmen/kriminalitaet-im-oeffentlichen-sektor-2010.jhtml (Last accessed: 11.04.2018).

2. See the full text of the Estonian Anti-Corruption Act here. Last consulted on 28 Jan. 2015. URL: http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/ava.asp?m=022 (Last accessed: 11.04.2018).

3. See the full text of the Integrity and Prevention of Corruption Act of Slovenia here. Last consulted on 28 Jan. 2015. URL: https://www.kpk-rs.si/upload/datoteke/ZintPK-ENG.pdf (Last accessed: 11.04.2018).

4. Transparency International. National Integrity System Assessments. http://www.transparency.org/whatwedo/nis (Last accessed: 11.04.2018).

5. United Nations Convention against Corruption. http://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/Publications/Convention/08–50026_E.pdf (Last accessed: 11.04.2018).

УДК 342.9

Зливко Станіслав Володимирович
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
адміністративного, цивільного та господарського права і процесу
Академія Державної пенітенціарної служби
Зливко Станислав Владимирович
кандидат юридических наук, доцент кафедры
административного, гражданского и хозяйственного права и процесса
Академия Государственной пенитенциарной службы
Zlyvko Stanislav
Candidate of Law Sciences, Associate Professor of the
Department of Administrative, Civil and Commercial Law and Process
Academy of the State Penitentiary Service

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ ФУНКЦІЇ МІНІСТЕРСТВОМ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ ОТНОСИТЕЛЬНО РЕАЛИЗАЦИИ ПЕНИТЕНЦИАРНОЙ ФУНКЦИИ МИНИСТЕРСТВОМ ЮСТИЦИИ УКРАИНЫ

SOME PROBLEMATIC ISSUES AS FOR IMPLEMENTATION OF PENITENTIARY FUNCTION BY THE MINISTRY OF JUSTICE OF UKRAINE

Анотація. *У статті розкриваються проблемні питання щодо реалізації пенітенціарної функції Міністерством юстиції України. Аналізуються цілі та завдання стратегії проведення реформи системи виконання покарань. Реформування пенітенціарної системи є на сьогодні актуальною й досить складною проблемою, і її вирішення потребує значного часу і комплексного підходу. І в цьому напрямі ключовим моментом має бути законодавче визначення правового статусу ДКВС України не тільки на загальнодержавному, а й на регіональному рівні. Низка ключових питань стосовно реалізації пенітенціарної функції Міністерством юстиції України залишається на сьогоднішній день нез'ясованою. Тому, на підставі з'ясування об'єктивних та суб'єктивних причин, які негативно впливають на розвиток ідей пенітенціарної діяльності й пенітенціарного управління, а також застосування положень пенітенціарного керування визначені проблемні питання щодо реалізації пенітенціарної функції Міністерством юстиції України та шляхи їх вирішення. Концепція нашого бачення служби виконання покарань полягає в широкому застосуванні положень пенітенціарного керування, яке повинно стати основою якісного управління в цій сфері.*

Запропоновано авторське визначення поняття «пенітенціарна діяльність» в широкому та вузькому значенні, а також авторське бачення поняття «пенітенціарне управління». Звертається увага на необхідність сформування пенітенціарної служби, яка б існувала в статусі самостійної служби (агентства, бюро) і координувалась Міністром юстиції та була здатна самостійно відповідати за розробку і впровадження в практику пенітенціарної політики України. Наголошено на необхідності розробки та реалізації пенітенціарної доктрини держави.

Ключові слова: *пенітенціарна функція, реформа, пенітенціарне управління, пенітенціарна діяльність, Міністерство юстиції.*

Аннотация. *В статье раскрываются проблемные вопросы относительно реализации пенитенциарной функции Министерством юстиции Украины. Анализируются цели и задачи стратегии проведения реформы системы исполнения наказаний. Реформирование пенитенциарной системы является на сегодня актуальной и достаточно сложной проблемой, и ее решение нуждается в значительном времени и комплексном подходе. И в этом направлении ключевым моментом должно быть законодательное определение правового статуса ДКВС Украины не только на общегосударственном, но и на региональном уровнях. Ряд ключевых вопросов относительно реализации пенитенциарной функции*

Министерством юстиции Украины остаются, на сегодняшний день неопределенными. Поэтому, на основании выяснения объективных и субъективных причин, которые негативно влияют на развитие идей пенитенциарной деятельности и пенитенциарного управления, а также применения положений пенитенциарного управления определены проблемные вопросы относительно реализации пенитенциарной функции Министерством юстиции Украины и пути их решения. Концепция нашего виденья службы исполнения наказаний заключается в широком применении положений пенитенциарного управления, которое должно стать основой качественного управления в этой сфере.

Предложено авторское определение понятия «пенитенциарная деятельность» в широком и узком значении, а также авторское виденье понятия «пенитенциарное управление». Обращается внимание на необходимость образования пенитенциарной службы, которая бы существовала в статусе самостоятельной службы (агентства, бюро) и координировалась Министром юстиции и была способна самостоятельно отвечать за разработку и внедрение в практику пенитенциарной политики Украины. Отмечено необходимость разработки и реализации пенитенциарной доктрины государства.

Ключевые слова: *пенитенциарная функция, реформа, пенитенциарное управление, пенитенциарная деятельность, Министерство юстиции.*

Summary. *Problematic issues as for implementation of penitentiary function by the Ministry of Justice of Ukraine are revealed in the article. The purposes and tasks of the strategy of the system of execution of punishments reforming are analyzed. The reform of the Penitentiary System is a current and rather complex problem today, and its solution requires a considerable amount of time and a comprehensive approach. And in this regard, the key issue should be legislative definition of the legal status of the SCES of Ukraine not only at the national level, but at the regional as well. A number of key issues concerning the implementation of penitentiary function by the Ministry of Justice of Ukraine remain unclear today. That is why, based on the identification of objective and subjective reasons that negatively affect the development of the ideas of penitentiary activity and penitentiary government, as well as the application of the principles of penitentiary administration, the problematic issues related to the implementation of the penitentiary function by the Ministry of Justice of Ukraine and the ways of their solution are identified. The concept of our vision of the Penal Service is in the widespread application of penitentiary administrative principles, which should become the basis of qualitative governance in this area.*

Author's definition of the concept «penitentiary activity» in broad and narrow meaning, as well as author's understanding of the concept «penitentiary administration» is proposed. Attention is drawn to the necessity of forming a Penitentiary Service that would exist in the status of an independent service (agency, bureau), would be coordinated by the Minister of Justice and would be able to be responsible for the development and implementation of penitentiary policy of Ukraine independently. The necessity of development and implementation of the State Penitentiary Doctrine is emphasized on.

Key words: *penitentiary function, reform, penitentiary administration, penitentiary activity, Ministry of Justice.*

Постановка проблеми. Історично поступові зміни в пенітенціарній системі України відбувалися протягом усього часу існування незалежної країни. Перші з них пов'язані з виходом із підпорядкування Міністерству внутрішніх справ України та створенням окремого пенітенціарного відомства — Державного департаменту України з питань виконання покарань, його реорганізацією та створенням Державної пенітенціарної служби України, і врешті повним її підпорядкуванням Міністерству юстиції України. Корінні зміни процесу реформування кримінально-виконавчої системи також обумовлені вимогами Державної цільової програми реформування Державної кримінально-виконавчої служби (далі — ДКВС) на період до 2017 року щодо перегляду в змістовному і нормативному сенсі структури ДКВС України та її повноважень.

Реформування пенітенціарної системи є на сьогодні актуальною й досить складною проблемою, і її вирішення потребує значного часу і комплексного підходу. І в цьому напрямі ключовим моментом має бути законодавче визначення правового статусу ДКВС України не тільки на загальнодержавному, а й на регіональному рівні. Складність розв'язання цього питання на місцевому рівні зумовлена особливим місцем ДКВС України в системі державних органів, яка виступає провідним державним органом у реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації [1, с. 39]. Тому є важливим і необхідним також законодавче врегулювання питання правового статусу територіальних органів (міжрегіональних управлінь) ДКВС України на основі загальних засад реформування центральних органів виконавчої влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти, що пов'язані із законодавчим закріпленням правового статусу ДКВС України, неодноразово розглядали у своїх працях учені в галузях адміністративного та кримінально-виконавчого права. Більш детально вивчали зазначене питання такі вчені, як:

Є. Ю. Бараш [10], А. О. Галай [11], В. А. Льовочкін [12], О. Б. Пташинський [4], В. Ф. Пузирний [13], Г. О. Радов [7], О. В. Романенко [9]. Але, навіть враховуючи науковий внесок згаданих учених у розроблення шляхів вирішення зазначеної проблематики, слід відзначити, що їхні дослідження в своїй більшості охоплювали вивчення цих проблемних питань до початку проведення пенітенціарної реформи Міністерством юстиції. Отже, низка ключових питань стосовно реалізації пенітенціарної функції саме Міністерством юстиції України залишається на сьогоднішній день нез'ясованою.

Формулювання цілей статті. Метою цієї статті є визначення проблемних питань щодо реалізації пенітенціарної функції Міністерством юстиції України на підставі з'ясування об'єктивних та суб'єктивних причин, які негативно впливають на розвиток ідей пенітенціарної діяльності й пенітенціарного управління, а також застосування положень пенітенціарного керування.

Виклад основного матеріалу. Пенітенціарна політика Української держави, як і будь-якої демократичної країни, повинна бути невід'ємною складовою частиною загальної державної правової політики. Вона покликана зробити свій вагомий внесок у забезпечення прав та свобод людини у кримінально-виконавчій системі, забезпечити входження України до системи міжнародного права, сприяти гармонізації системи національного права і законодавства з міжнародними правовими нормами і стандартами, побудованих на демократичних принципах та всесвітньо визнаних цінностях [2, с. 152–153].

Презентація реформи в системі юстиції надала нам такий інформаційний матеріал: основні пріоритети реформи — повноцінне запровадження служби пробації; демілітаризація — зменшення кількості атестованих співробітників у системі з нинішніх 77% до 28% (на прикладі нової структури центрального апарату та міжрегіональних управлінь); ресоціалізація — демілітаризація системи дозволить змістити фокус більше на психологічну роботу із засудженими, на отримання ними додаткових професійних навичок, що в свою чергу дозволить збільшити кількість громадян, які зможуть легше повернутися до суспільства; нові люди в системі — після проведення переатестації, реорганізації системи та підвищення рівня заробітної плати, в історично найзакритішу систему зможуть потрапити нові люди (не менше ніж 20% від особового складу) [3].

Подібні пріоритети насправді свідчать про бажання «косметичних» перетворень замість системних. Тим більше, що їх реалізація в практичній площині призвела по суті до протилежного результату і появи взагалі не притаманних службі виконання покарань функцій (слідства, зокрема).

Подальший аналіз цілей та ключових завдань реформи, а саме: залучення нових людей у систему на всіх рівнях від центрального апарату (далі — ЦА) до установ виконання покарань (далі — УВП) — перш за все за рахунок підвищення рівня заробітної плати у разі оптимізації адміністративного апарату на рівні ЦА та регіональних управлінь: (на рівні центрального апарату — скорочення 30% особового складу, підвищення середнього рівня заробітної плати на 50%; на рівні регіональних управлінь — скорочення майже 45% особового складу від штатної чисельності, підвищення середнього рівня заробітної плати на 50%; на рівні слідчого ізолятора (далі — СІЗО) та УВП — скорочень не буде, підвищення середнього рівня заробітної плати для співробітників СІЗО та УВП на рівні 40%); розробка нового законодавства у сфері функціонування слідчих ізоляторів та установ виконання покарання відповідно до Європейських норм, включаючи й внутрішнє регулювання установ (European Prison Rules, European Code of Ethics for Prison Staff, Council of Europe Probation Rules, European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures); підвищення операційної ефективності 100 державних підприємств в системі ДПтС за рахунок створення єдиного виробничого холдингу, проведення закупівель через систему Prozorro; будівництво нових СІЗО та УВП в найбільших містах України за схемою державно-приватного партнерства (будівництво сучасних установ у відповідності до норм ЄС; переміщення СІЗО та УВП за межі міст — подалі від соціальних об'єктів, які досить часто розташовані поряд з установами; перші міста: Київ, Одеса, Львів, Чернівці [3].

Проаналізувавши цілі та завдання стратегії проведення реформи системи виконання, можемо говорити про досить низьку її якість, недостатню ефективність, несистемність, а подекуди декларативність.

Справедливим є твердження про те, що пенітенціарна система залежить і від морального стану суспільства, певного рівня правової свідомості людей. У залежності від розвитку суспільства у різних соціальних груп можуть бути різні відхилення від офіційно пропагованих моральних і правових цінностей. Якщо суспільство динамічно розвивається і стійке в соціально-політичному відношенні, то спектр цих відхилень не такий контрастний. Ставлення суспільства до засуджених за таких умов стає більш терпимим, гуманним, що неминуче впливає на державні та громадські структури, які беруть безпосередню участь у розробці та реалізації пенітенціарної політики. Під час загострення соціальних конфліктів послаблюються

моральні засади життєдіяльності суспільства, що призводить до формування негативного ставлення до засуджених [4, с. 58]. Концепція нашого бачення служби виконання покарань полягає в широкому застосуванні положень пенітенціарного керування, яке повинно стати основою якісного управління в цій сфері. Натомість ідея пенітенціарної діяльності і управління зокрема в нинішній системі юстиції не розвинута взагалі. На те є об'єктивні та суб'єктивні причини. До перших ми відносимо зміну державних пріоритетів у публічній політиці у сфері виконання кримінальних покарань (курс на зменшення засуджених, а відповідно й установ та органів виконання покарань; намагання перебудови системи роботи та підготовки персоналу установ та органів виконання покарань; недостатнє фінансування; перманентна невизначеність зі статусом служби, відсутність чіткої та зрозумілої стратегії і перспективи служби; відсутність належного правового підкріплення реформ цієї сфери). До другої групи ми відносимо в першу чергу нерозуміння з боку керівництва органів юстиції концепції пенітенціарної діяльності та управління як ядра системи виконання та відбування покарань; постійний пошук моделі керування на основі зарубіжного досвіду, який не завжди підходить до вітчизняної моделі функціонування системи; недостатнє оновлення персоналу (яке в принципі неможливе без зміни об'єктивних умов для функціонування служби; застосування досвіду радянської системи виправно-трудової моделі в сучасній діяльності системи виконання покарань; необізнаність керівників з новітніми методами управління, а також саботаж з їхнього боку питань перебудови відносин «персонал–засуджений» на засадах безумовного забезпечення дотримання прав та законних інтересів останніх).

Дійсно, сфера діяльності пенітенціарних закладів, а також їх персоналу носить складний та комплексний характер. Його особливістю є те, що відносини, які виникають у процесі пенітенціарної діяльності, урегульовані на різних рівнях та за допомогою норм різних галузей права. Звичайно, наука не стоїть на місці, і твердження про широке коло правових відносин, які виникають в процесі виконання та відбування кримінальних покарань, спонукало до появи теорії пенітенціарного права та пенітенціарного управління.

З цього приводу Сіліч Є. Г. зазначає, що правовідносини, які виникають у пенітенціарній сфері, — це суспільні відносини, що регулюються нормами чинного законодавства щодо виконання та відбування покарань, вдосконалення законодавства в пенітенціарній сфері та покращення пенітенціарної системи, основним і обов'язковим об'єктом яких є пенітенціарна служба [5, с. 437]. Звичайно, що така думка відображає тільки невелику частину тих правовідносин, які реально виникають у діяльності пенітенціарної служби та в процесі виконання та відбування покарань. Ми можемо додатково говорити про правовідносини пенітенціарного управління, пенітенціарного впливу, пенітенціарних правопорушень тощо.

Пенітенціарне право в широкому сенсі розглядається вченими в якості комплексної галузі права, яка включає в себе норми безпосередньо кримінально-виконавчого права, норми адміністративного права в частині управління пенітенціарними закладами, організаційно-правових основ діяльності пенітенціарних закладів, порядку проходження служби працівниками пенітенціарних органів та установ, норм інших галузей права (трудового, сімейного, цивільного), а також міжгалузевого інституту утримання під вартою підозрюваних, обвинувачених у вчиненні злочинів [6, с. 33]. Таке визначення, природно, може бути піддане критиці, зважаючи на прості змістовні та термінологічні неузгодженості. Автор визначає галузь шляхом компонування інших галузей, що суперечить методології науки, а також виходить за межі теоретичної конструкції побудови правової галузі і ідентифікації її за допомогою власного предмета і методу.

На нашу думку, пенітенціарне право повинно визначатись через його регулювання пенітенціарних відносин та пенітенціарної діяльності.

З цього приводу необхідно навести позицію одного з найвидатніших пенітенціаристів — Радова Г. О., який вказує на те, що пенітенціарний процес, на відміну від кримінально-виконавчого або просто виховного процесу, не є проблемою суто юридичною або педагогічною, а в основі своїй перебуває в площині морально-етичного, духовного характеру. Також він додавав, що в основі цього процесу лежить внутрішньоособиста духовно-розумова діяльність засудженого з переоцінки своїх вчинків і життєвих орієнтирів, визнання їх такими, що не відповідають високому призначенню людини в цьому світі, усвідомлення своєї власної провини в них і засвоєння, як особисто значущих, загальновизнаних соціальних і духовних цінностей [7, с. 48].

Останнім часом ми можемо констатувати відхід від досить обґрунтованих та виважених поглядів інших видатних фахівців, які розроблювали проблеми пенітенціарної діяльності, Синьова В. М. та Севєрова О. П., які зазначали, що «Оскільки діяльність з ресоціалізації засудженого може досягти мети лише в тих випадках, коли доцільно обрані зовнішні впливи, що використовуються в системі, знайдуть відгук у свідомості тієї особистості, на

яку вони спрямовані, а мета діяльності набуде для неї особистісного значення, першочергової практичної важливості набувають питання створення у засуджених позитивної внутрішньої готовності до сприйняття виховних впливів» [8, с. 68]. Романенко О. В. дійшов у своєму дослідженні висновку, що пенітенціарна діяльність — це врегульована нормами права соціальна активність уповноважених на те суб'єктів соціального управління, що спрямована на досягнення каяття осіб, які відбувають покарання, пов'язані з ізоляцією від суспільства, з метою їхнього виправлення та ресоціалізації [9, с. 32].

Насправді, пенітенціарна діяльність — основа, ядро роботи із засудженими. Спрямування їхньої свідомості та поведінки на формування бажання співіснувати з іншими членами суспільства на нормотипових засадах є ключовим, але надзвичайно складним завданням, від якого дуже часто відхрещуються практичні працівники, прикриваючись особливими умовами праці, специфічним середовищем тощо. Вважаємо, що під пенітенціарною діяльністю необхідно розуміти в широкому значенні — діяльність спеціальних суб'єктів (установ та органів), спрямовану на створення організаційних, правових, соціальних, виховних, духовних, культурних умов, необхідних для забезпечення процесу формування у засуджених осіб нормотипових стереотипів поведінки, які б дозволили їм після звільнення утриматись від подальшої девіантної поведінки та швидко соціалізуватись у суспільстві.

Вузький зміст пенітенціарної діяльності ми пов'язуємо з конкретними заходами, що здійснюються в межах правового регулювання пенітенціарної сфери, спрямування яких обумовлює зміну у поведінці засудженої особи, яка в кінцевому результаті спонукає її утримуватись від подальшої девіантної поведінки.

Зважаючи на такі наші узагальнення, можемо також говорити про авторське бачення поняття «пенітенціарне управління», під яким ми розуміємо цілеспрямований вплив на процеси належної організації функціонування суб'єктів пенітенціарної діяльності з метою формування необхідних умов для досягнення пенітенціарного результату.

Для дослідження проблем, які порушені в цій статті, питання пенітенціарного управління мають значення в контексті висновку про те, що Міністерство юстиції України не змогло провести якісну реформу служби виконання покарань і не змогло створити високоефективну пенітенціарну службу в якості органу юстиції, що потребує інституційного переформатування взаємин пенітенціарної системи і служби виконання покарань.

Висновки. Презентований пакет реформ насправді свідчить про бажання «косметичних» перетворень замість системних. Тим більше, що їх реалізація в практичній площині призвела по суті до протилежного результату і появи взагалі не притаманних службі виконання покарань функцій (слідства, зокрема).

Концепція нашого бачення служби виконання покарань полягає в широкому застосуванні положень пенітенціарного керування, яке повинно стати основою якісного управління в цій сфері. Натомість ідея пенітенціарної діяльності й управління зокрема в нинішній системі юстиції не розвинута взагалі.

На підставі проведеного дослідження запропоновано авторське визначення поняття «пенітенціарна діяльність» в широкому та вузькому значенні, а також авторське бачення поняття «пенітенціарне управління».

Міністерство юстиції не змогло якісно організувати реалізацію пенітенціарної функції та здійснити окремі напрямки правоохоронної діяльності. Зважаючи на це, в Україні відчувається необхідність сформувати пенітенціарну службу, яка б існувала в статусі самостійної служби (агентства, бюро), координувалась Міністром юстиції України і була здатна самостійно відповідати за розробку і впровадження в практику пенітенціарної політики України. Крім того, з метою уникнення в перспективі ситуації, яка вже склалась в українській службі виконання покарань, заслуговує на підтримку думка про необхідність розробки та реалізації пенітенціарної доктрини держави. Гарантією поступального розвитку служби виконання покарань повинна стати стратегія середньострокового терміну дії, яка б закріпила комплекс правових та організаційних заходів існування пенітенціарної служби.

Література

1. Зливко С. В. Особливості адміністративно-правового статусу державної кримінально-виконавчої служби України в сучасних умовах реформування. Актуальні проблеми правознавства. — 2016. — Вип. 3. — С. 35–40.

2. Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини: прийн. 04.11.1950 р. Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій / Українсько-американське бюро захисту прав людини. Амстердам-Київ, 1996. — 341 с.

3. Реформа пенітенціарної системи України: Міністерство юстиції. URL: https://www.slideshare.net/minjust/p-58095593. (дата звернення: 17.03.2017).

4. Пташинський О. Б. Правові проблеми реформування пенітенціарної системи в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2002. — 185 с.

5. Сіліч Є. Г. Правовідносини, що виникають в пенітенціарній діяльності. Теоретичний аспект. Молодий вчений. Юридичні науки. — 2016. — № 5 (32). — С. 435–438.

6. Оганесян С. М. Пенитенциарная система государства: историко-теоретический и правовой анализ: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. / СПб.: РГБ, 2006. (Из фондов РГБ). — 557 с.

7. Радов Г. О. Формування духовності засуджених у контексті пенітенціарного процесу. Проблеми пенітенціарної теорії і практики. 1998. № 3. С. 41–49.

8. Синьов В. М., Севєров О. П. Особливості сформованості у засуджених психологічної готовності до сприйняття виховного впливу. Проблеми пенітенціарної теорії і практики. — 1999. — № 4. — С. 68–72.

9. Романенко О. В. Пенітенціарна функція демократичної правової держави та роль громадянського суспільства в механізмі її реалізації: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.08 / Нац. акад. внутрішніх справ України, Київ, 2004. — 208 с.

10. Бараш Є. Ю. Адміністративно-правові засади управління державною кримінально-виконавчою службою України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2012. — 474 с.

11. Галай А. О. Концепція пенітенціарної діяльності в Україні: правовий аспект. Захист соціальних прав людини і громадянина в Україні: проблеми юридичного забезпечення: матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 30 січ. 2003 р.). Київ: МП «Леся», 2003. — С. 148–155.

12. Льовочкін В. А. Концептуальні питання реформування кримінально-виконавчої системи України. Проблеми пенітенціарної теорії та практики. Бюл. Київ. ін.-ту внутр. справ. — 2002. — № 7. — С. 3–13.

13. Пузирний В. Ф. Концептуальні засади адміністративної діяльності органів та установ Державної пенітенціарної служби України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Нац. акад. прокуратури України. Київ, 2015. — 452 с.

References

1. Zlyvko S. V. Osoblyvosti administratyvno-pravovoho statusu derzhavnoi kryminalno-vykonavchoi sluzhby Ukrainy v suchasnykh umovakh reformuvannia. Aktualni problemy pravoznavstva. 2016. Vyp. 3. S. 35–40 (in Ukrainian).

2. Yevropeiska konventsiia pro zakhyst prav i osnovnykh svobod liudyny: pryin. 04.11.1950 r. Prava liudyny i profesiini standarty dlia yurystiv v dokumentakh mizhnarodnykh orhanizatsii / Ukrainsko-amerykanske biuro zakhystu prav liudyny. Amsterdam-Kyiv, 1996. 341 s. (in Ukrainian).

3. Reforma penitentsiarnoi systemy Ukrainy: Ministerstvo yustytsii. URL: https://www.slideshare.net/minjust/p-58095593. (data zvernennia: 17.03.2017) (in Ukrainian).

4. Ptashynskyi O. B. Pravovi problemy reformuvannia penitentsiarnoi systemy v Ukraini: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08 / Nats. akad. prav. nauk Ukrainy, In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho. Kyiv, 2002. 185 s. (in Ukrainian).

5. Silich YE. H. Pravovidnosyny, shcho vynykaiut v penitentsiarnii diialnosti. Teoretychnyi aspekt. Molodyi vchenyi. Yurydychni nauky. 2016. № 5 (32). S. 435–438 (in Ukrainian).

6. Oganesian S. M. Penitentsiarnaya sistema gosudarstva: istoriko-teoreticheskiy i pravovoy analiz: dis. ... d-ra yurid. nauk: 12.00.01. / SPb.: RGB, 2006. (Iz fondov RGB). 557 s. (in Russian).

7. Radov H. O. Formuvannia dukhovnosti zasudzhenykh u konteksti penitentsiarnoho protsesu. Problemy penitentsiarnoi teorii i praktyky. 1998. № 3. S. 41–49 (in Ukrainian).

8. Synov V. M., Sevierov O. P. Osoblyvosti sformovanosti u zasudzhenykh psykholohichnoi hotovnosti do spryiniattia vykhovnoho vplyvu. Problemy penitentsiarnoi teorii i praktyky. 1999. № 4. S. 68–72 (in Ukrainian).

9. Romanenko O. V. Penitentsiarna funktsiia demokratychnoi pravovoi derzhavy ta rol hromadianskoho suspilstva v mekhanizmi yii realizatsii: dys. ...kand. yuryd. nauk: 12.00.08 / Nats. akad. vnutrishnikh sprav Ukrainy, Kyiv, 2004. 208 s. (in Ukrainian).

10. Barash YE. YU. Administratyvno-pravovi zasady upravlinnia derzhavnoiu kryminalno-vykonavchoiu sluzhboiu Ukrainy: dys. ... d-ra yuryd. nauk: 12.00.07 / Kharkiv. nats. un-t vnutr. sprav. Kharkiv, 2012. 474 s.

11. Halai A. O. Kontseptsiia penitentsiarnoi diialnosti v Ukraini: pravovyi aspekt. Zakhyst sotsialnykh prav liudyny i hromadianyna v Ukraini: problemy yurydychnoho zabezpechennia: materialy nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 30 sich. 2003 r.). Kyiv: MP «Lesia», 2003. S. 148–155.

12. Lovochkin V. A. Kontseptualni pytannia reformuvannia kryminalno-vykonavchoi systemy Ukrainy. Problemy penitentsiarnoi teorii ta praktyky. Biul. Kyiv. in-tu vnutr. sprav. 2002. № 7. S. 3–13.

13. Puzyrnyi V. F. Kontseptualni zasady administratyvnoi diialnosti orhaniv ta ustanov Derzhavnoi penitentsiarnoi sluzhby Ukrainy: dys. ... d-ra yuryd. nauk: 12.00.07 / Nats. akad. prokuratury Ukrainy. Kyiv, 2015. 452 s.

УДК 347.73:631 (477)

Мушенок Віктор Васильович
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Київський національний торговельно-економічний університет
Мушенок Виктор Васильевич
кандидат юридических наук, доцент,
доцент кафедры общеправовых дисциплин
Киевский национальный торгово-экономический университет
Mushenok Viktor
PhD in Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of General Law Disciplines
Kyiv National University of Trade and Economics

УДОСКОНАЛЕННЯ ВІДНОСИН ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОТНОШЕНИЙ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ФИНАНСОВОЙ ПОДДЕРЖКИ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ

IMPROVEMENT OF STATE FINANCIAL SUPPORT RELATIONS AGRICULTURAL SECTOR OF ECONOMY

Анотація. *У статті здійснено аналіз важливості підтримання належного рівня існування та розвитку аграрного сектора економіки нашої держави для забезпечення продовольчої безпеки населення країни як необхідної умови існування людства. Визначено, що здійснення виробничої діяльності у сільському господарстві передбачає систематичне використання певної частини додаткового прибутку на збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції. В результаті здійсненого аналізу вітчизняного законодавства, зокрема Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» встановлено, що цей нормативно-правовий акт хоч і визначає основи державної політики у бюджетній, кредитній, ціновій, регуляторній та інших сферах державного управління щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку, а також забезпечення продовольчої безпеки населення, однак не містить визначення державної підтримки як фінансово-правової категорії. Запропоновано визначення та законодавче закріплення дефініцій «фінансово-правові засади державної аграрної політики», а також «державна фінансова підтримка» суб'єктів аграрної сфери та визначено результативні показники від застосування такої підтримки у сільськогосподарському виробництві, збереженні природних ресурсів, забезпеченні розвитку сільських регіонів.*

Ключові слова: *аграрна політика, державна фінансова підтримка, доходи аграрних товаровиробників, нормативно-правовий акт, правові засади, сільське господарство.*

Аннотация. *В статье осуществлен анализ важности поддержания надлежащего уровня существования и развития аграрного сектора экономики нашего государства для обеспечения продовольственной безопасности населения страны как необходимого условия существования человечества. Определено, что осуществление производственной деятельности в сельском хозяйстве предусматривает систематическое использование определенной части дополнительной прибыли на увеличение объемов производства сельскохозяйственной продукции. В результате проведенного анализа отечественного законодательства, в частности Закона Украины «О государственной поддержке сельского хозяйства Украины» установлено, что этот нормативно-правовой акт хотя и определяет основы государственной политики в бюджетной, кредитной, ценовой, регуляторной и других сферах государственного управления относительно стимулирования производства сельскохозяйственной продукции и развития аграрного рынка, а также обеспечения продовольственной безопасности населения, однако не содержит определения государственной поддержки как финансово-правовой*

категории. Предложено определение и законодательное закрепление дефиниций «финансово-правовые основы государственной аграрной политики», а также «государственная финансовая поддержка» субъектов аграрной сферы и определены результативные показатели от применения такой поддержки в сельскохозяйственном производстве, сохранении природных ресурсов, обеспечении развития сельских регионов.

Ключевые слова: *аграрная политика, государственная финансовая поддержка, доходы аграрных товаропроизводителей, нормативно-правовой акт, правовые основы, сельское хозяйство.*

Summary. *The article analyzes the importance of maintaining the proper level of existence and development of the agrarian sector of our country's economy in order to ensure the food security of the population of the country as a necessary condition for the existence of mankind. It is determined that the implementation of agricultural production involves the systematic use of a certain part of the additional profits to increase the volume of agricultural production. As a result of the analysis of domestic legislation, in particular the Law of Ukraine «On State Support to Agriculture of Ukraine», it was established that this normative act determines the bases of the state policy in the budget, credit, price, regulatory and other spheres of state administration concerning stimulation of agricultural production and the development of the agrarian market, as well as ensuring food security of the population, however, does not contain a definition of state support as a financial and legal category. The definitions and legislative definitions of the «financial and legal principles of the state agricultural policy» as well as «state financial support» of the subjects of the agrarian sphere are defined and the results are determined from the use of such support in agricultural production, preservation of natural resources, and ensuring the development of rural areas.*

Key words: *agrarian policy, state financial support, incomes of agrarian commodity producers, normative legal act, legal principles, agriculture.*

Постановка проблеми. У соціально-економічному розвитку нашої країни аграрний сектор її економіки посідає особливе місце. Адже сільськогосподарські підприємства, здійснюючи виробництво рослинницької та тваринницької продукції, забезпечують населення країни продуктами харчування, тобто формують практичну складову продовольчої безпеку країни, що є найпершою необхідною умовою розвитку суспільства.

Україна за своїм виробничим потенціалом — аграрна країна, у якій основним і визначальним багатством і відповідно базою розвитку галузей сільського господарства є земля [1, с. 7]. Отже забезпечення ефективної системи правового регулювання земельних, аграрних, екологічних відносин у цій галузі є основним питанням для держави, успішне вирішення якого сприятиме відродженню та розвитку сільських регіонів як територій проживання сільського населення, а також суспільно-економічних відносин у межах усієї нашої країни.

Автором даної статті протягом багатьох років здійснюється дослідження фінансово-правових аспектів державного регулювання діяльності та розвитку сільськогосподарських підприємств. У широкому спектрі порушених теоретичних та практичних проблем державного фінансового забезпечення аграрної галузі викликає авторську наукову зацікавленість саме формування правового механізму державної підтримки, окремі питання якої неодноразово порушувалися у авторських працях багато років тому [2–3]. Дане питання набуває виняткової актуальності і на сьогодні та пов'язане з зниженням рівня державної фінансової підтримки аграрної галузі, зокрема після скасування статті 209 Податкового кодексу України щодо позбавлення сільськогосподарських платників податків спеціального режиму оподаткування податком на додану вартість [5].

Аналіз основних досліджень і публікацій. Попереднє вивчення стану наукового дослідження означеної проблематики показує, що науковці демонструють неоднозначний підхід до проблеми державної підтримки аграрного сектору економіки та обґрунтування доцільності удосконалення фінансово-правового механізму бюджетної, податкової, цінової, страхової підтримки суб'єктів аграрної сфери. Формуючи власну позицію за даною проблематикою та обґрунтовуючи її право на існування, ми знаходимо підтримку у роботах науковців, у яких порушувалися питання державної підтримки вітчизняного аграрного сектору. Поряд з авторськими дослідженнями даної проблематики [2–4], слід звернути увагу на праці В. І. Курила [6–7], О. О. Богданової [8], В. К. Збарського [1; 9; 10] (самостійно чи у співавторстві з В. І. Мациборою чи Л. В. Шкуренком).

Формування цілей статті. Виходячи з розуміння загальної проблеми статті, спираючись на напрацьований передовий досвід вітчизняними науковцями у галузях права та аграрної економіки, метою даної статті є спроба доведення необхідності законодавчого закріплення дефініції «державна фінансова підтримка» у основоположних актах вітчизняної нормативно-правової системи, які визначають основні

засади державної аграрної політики в Україні. Виходячи з поставленої мети, за нашим переконанням, буде доцільним охарактеризувати безпосередньо дефініцію «державна підтримка» у контексті науки фінансового права, а також надати позиції щодо удосконалення правового механізму державної фінансової підтримки аграрного сектора як важливої та стратегічної складової вітчизняної економіки.

Викладення основного матеріалу. Забезпечення сталого розвитку сільського господарства вимагає радикальних перетворень у правовому регулюванні економічних відносин. Початковим елементом удосконалення правових засад аграрного господарювання є осмислення дефініції «державна підтримка», яка визначається та гарантується базовим аграрним Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України». Проте, даний закон хоч і визначає основи державної політики у бюджетній, кредитній, ціновій, регуляторній та інших сферах державного управління щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку, а також забезпечення продовольчої безпеки населення [11], однак не містить визначення державної підтримки як фінансово-правової категорії.

Законодавче закріплення даного поняття стане не просто теоретико-правовим удосконаленням конструкції вище зазначеного закону, а сприятиме вирішенню нагальних проблем розвитку аграрної галузі. Адже здійснення виробництва у сільському господарстві передбачає систематичне використання певної частини додаткового прибутку на збільшення обсягів виробництва. При цьому не тільки відшкодовуються матеріальні блага, а й створюються нові засоби виробництва і предмети споживання, які є основою поліпшення добробуту усіх членів суспільства.

За нашим переконанням, при здійсненні дослідження фінансових правовідносин у аграрній сфері, необхідно прагнути до чіткого законодавчого закріплення поняття «підтримка», яке «має бути нерозривно пов'язане з об'єктивними процесами і явищами у сільському господарстві та повинно адекватно охоплювати досліджувану реальність» [2, с. 167].

Надаючи правову характеристику окремим видам аграрних відносин та досліджуючи зміст державного впливу у галузі сільського господарства, В. І. Курило зазначає, що підтримка або допомога — це забезпечення достойних рівнів дохідності та прибутковості виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств усіх форм власності і господарювання, поліпшення еквівалентності обміну з промисловими галузями, а також покращання фінансової стійкості та фінансового стану сільськогосподарських товаровиробників [7, с. 45].

На сьогодні поступова зміна спектру фінансових засад державної аграрної політики щодо здійснення заходів державної підтримки суб'єктів сільськогосподарського виробництва пояснюється невідповідністю такої підтримки з ринковими відносинами, тобто призводить до поглиблення необ'єктивності створення прибутків, стимулює чергові провали ринку.

Органами законодавчої влади нашої держави декларується позиція про те, що нині державна підтримка є обтяжливою формою нецілеспрямованого використання державних ресурсів, яка може тільки зашкодити ринку, оскільки останньому треба надати повну свободу, щоб він був здатний генерувати сталий економічний розвиток. Крім того, міжнародними фінансово-кредитними інституціями рекомендується в аграрному секторі національної економіки утриматися від застосування державної підтримки і розраховувати на те, що протягом певного часу економічно слабкі суб'єкти господарювання збанкрутують і припинять своє існування як неконкурентоспроможні, а економічно сильні суб'єкти аграрного господарювання зміцніють, розширять масштаби ринків, удосконалять технології і на цьому підґрунті подолають обмеження на прибуток, забезпечать високо прибутковість [12].

На наше глибоке переконання, аграрний сектор потребує державної підтримки як основна виробнича галузь економіки України. Для удосконалення фінансових засад державної підтримки аграрних відносин та подолання системної економічної кризи в країні в цілому потрібна не лише ефективна антикризова законодавча база, а й реальна і послідовна реалізації її правових засад, зокрема щодо державної фінансової підтримки діяльності сільськогосподарських виробників, Адже очевидним є факт, що зменшення виробництва продукції сільського господарства призводить до зниження життєвого рівня сільського населення, скорочення обсягів експорту такої продукції та інших негативних заходів у сфері аграрної діяльності. Тобто, проблеми державної фінансової підтримки сільського господарства й удосконалення правового регулювання аграрних відносин тісно пов'язані між собою та до даного часу не знайшли належного вирішення та ефективного правового забезпечення у системі законодавчих актів, що регулюють фінансово-правові відносини.

Досліджуючи засоби економічного впливу на ефективність господарювання аграрних формувань різних форм власності у нашій державі В. К. Збарський та Л. В. Шкуренко зазначають, що ідеальний ринковий механізм агарних відносин може сформуватися лише під суворим контролем держави [10, с. 14]. Нами визнається раціональність такої точки

зору, бо саме державі належить забезпечувати та регулювати нормальний розвиток ринкових відносин з урахуванням усіх чинників та потреб усіх його учасників, а не перетворювати цей складний процес у стихійне явище. Однак мова повинна йти не лише про суворий контроль держави за функціонуванням ринкового механізму, а про його «науково обґрунтоване формування з урахуванням об'єктивних і суб'єктивних чинників» [2, с. 168].

Специфіка аграрної галузі вимагає необхідності її державного правового захисту та бюджетно-податкової підтримки. Це зумовлено сезонністю виробництва, великим періодом кругообігу капіталу, складністю забезпечення належного рівня прибутковості виробничої діяльності та іншими чинниками. Найбільш істотними аргументами на користь державної підтримки виступають різноманітні політичні, економічні, соціальні, виробничі умови нестабільності розвитку аграрного сектору, непостійність цін і доходів товаровиробників, слабка привабливість інвестування аграрного виробництва з боку вітчизняних чи зарубіжних приватних фінансових донорів, необхідність забезпечення стабільності роздрібних цін на продукти харчування.

Запропоновані аргументи беззаперечно свідчать, що розвиток аграрного виробництва прямо залежить від державної фінансової підтримки, яка сприяє забезпеченню соціального та економічного зростання доходів суб'єктів аграрного сектору економіки та зайнятих у сільськогосподарському виробництві найманих працівників. Держава, збільшуючи обсяги прямої та непрямої державної фінансової підтримки аграрної галузі, забезпечуватиме розвиток усієї системи національного господарського комплексу. Адже рівень виробництва, зайнятості, доходів і цін формується на підставі підвищення попиту, інвестицій, зростання експорту, а головне — державної фінансової підтримки, яка забезпечує одержання прибутку аграрними виробниками.

Слід також погодитися з тим фактом, що саме по собі ринкове середовище не може забезпечити повної економічної стабільності аграрних підприємств. Тому для досягнення стабільності економіки, пом'якшення економічних спадів, уникнення податкових та інших ризиків сільськогосподарського виробництва тощо необхідно запроваджувати, розвивати та удосконалювати правові механізми державної фінансової підтримки.

Підтвердження нашої позиції знаходимо у працях В.К. Збарського, який досліджуючи економічні механізми, що сприяють формуванню ринкових відносин в аграрному секторі економіки України зазначає, що у перехідний період серед найважливіших напрямів здійснення аграрної політики, в контексті внутрішньої підтримки сільськогосподарського товаровиробника, є: 1) соціальне відродження села і соціальний захист українського селянина; 2) сприяння створенню ринку матеріально-технічних ресурсів і виробничих послуг, ринку продовольства і сировини; 3) забезпечення еволюційності процесу реформування відносин власності, в тому числі у сфері володіння і використання землі; 4) формування державних механізмів регулювання ціноутворення, оподаткування, бюджетного фінансування, банківського кредитування виробничих сільськогосподарських підприємств [9, с. 190].

Висновки. Забезпечуючи комплексність регулювання правовідносин державної підтримки аграрної сфери національної економіки зазначимо, що підлягає законодавчому затвердженню визначення фінансово-правових засад у системі державної аграрної політики, які пропонується розуміти як законодавчо закріплену систему фінансово-правових механізмів, завдяки яким суб'єктам сільськогосподарської виробничої діяльності усіх форм власності і господарювання надається державою, в особі компетентних органів державної влади та місцевого самоуправління, необхідна фінансова (бюджетна, податкова, страхова, кредитна, цінова) підтримка з Державного бюджету України та місцевих бюджетів територіальних громад.

Як практичний наслідок реалізації фінансових засад державної аграрної політики, пропонується нами до розуміння та включення до статті 13 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» дефініції «державна фінансова підтримка суб'єктів аграрної сфери» як законодавчо закріплений правовий механізм державного фінансування організаційних, виробничих, економічних, екологічних, природоресурсних заходів, здійснюваних сільськогосподарськими товаровиробниками в процесі вирощування та виробництва рослинницької та тваринницької продукції, забезпечення її первинної переробки, виконання інших сільськогосподарських робіт та надання послуг.

Також нами визначається, що наслідками застосування державної фінансової підтримки суб'єктів аграрного виробництва повинно стати: 1) забезпечення прибутковості аграрної виробничої діяльності; 2) стимулювання виробництва рослинницької та тваринницької продукції; 3) покращання фінансової стійкості та фінансового стану аграрних підприємств; 4) поліпшення еквівалентності обміну аграрної галузі з промисловими галузями; 5) розвиток аграрного ринку; 6) забезпечення продовольчої безпеки населення країни; 7) збереження природних ресурсів та мінімізації на них шкідливого впливу в результаті сільськогосподарської діяльності; 8) розвитку інфраструктури сільських регіонів; 9) підвищення рівня життя сільського населення тощо.

Література

1. Економіка сільського господарства; за ред. В. К. Збарського і В. І. Мацибори. К.: Аграр Медіа Груп, 2013. — 314 с.
2. Мушенок В. В. Щодо необхідності вдосконалення фінансово-правового механізму державної підтримки сільськогосподарського виробництва. Підприємництво, господарство і право. — 2011. — № 3. — С. 166–169.
3. Мушенок В. В. Про переваги механізму державної фінансової підтримки страхування ризиків аграрного виробництва. Підприємництво, господарство і право. — 2011. — № 4. — С. 63–68.
4. Мушенок В. В. Порівняльно-правовий аналіз методів державної підтримки сільського господарства. Підприємництво, господарство і право. — 2018. — № 1. — С. 99–102.
5. Податковий кодекс України: від 02.12. 2010 № 2755-VI. (Редакція станом на 01.04.2018). URL.: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755–17.
6. Курило В. І. Забезпечення продовольчої безпеки як принцип державного управління аграрним сектором економіки. Підприємництво, господарство і право. — 2007. — № 7. — С. 77–82.
7. Курило В. І. Правова характеристика та зміст державного впливу у галузі сільського господарства. Юридична Україна. — 2007. — № 6. — С. 43–47.
8. Богданова О. О. Окремі аспекти оподаткування сільськогосподарських підприємств. Економіка. — 2011. — № 3. — С. 144–151.
9. Збарський В. К Структура джерел фінансування інвестиційної діяльності підприємств аграрної сфери. Формування ринкових відносин в Україні. — 2012. — № 8. — С. 188–191.
10. Збарський В. К., Шкуренко Л. В. Ефективність господарювання аграрних формувань в Україні. Агросвіт. — 2012. — № 4. — С. 11–16.
11. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004. № 1877-IV. Відомості Верховної Ради. — 2004. — № 48. — Ст. 229.
12. Аграрії залишаються без спецрежиму справляння ПДВ. Аграрний бюлетень. URL: http://ab.org.ua.

References

1. Ekonomika sil′s′koho hospodarstva; za red. V. K. Zbars′koho i V. I. Matsybory. K.: Ahrar Media Hrup, 2013. 314 s.
2. Mushenok V. V. Shchodo neobkhidnosti vdoskonalennya finansovo-pravovoho mekhanizmu derzhavnoyi pidtrymky sil′s′kohospodars′koho vyrobnytstva. Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo. 2011. № 3. S. 166–169.
3. Mushenok V. V. Pro perevahy mekhanizmu derzhavnoyi finansovoyi pidtrymky strakhuvannya ryzykiv ahrarnoho vyrobnytstva. Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo. 2011. № 4. S. 63–68.
4. Mushenok V. V. Porivnyal′no-pravovyy analiz metodiv derzhavnoyi pidtrymky sil′s′koho hospodarstva. Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo. 2018. № 1. S. 99–102.
5. Podatkovyy kodeks Ukrayiny: vid 02.12. 2010 № 2755-VI. (Redaktsiya stanom na 01.04.2018). URL.: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17.
6. Kurylo V. I. Zabezpechennya prodovol′choyi bezpeky yak pryntsyp derzhavnoho upravlinnya ahrarnym sektorom ekonomiky. Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo. 2007. № 7. S. 77–82.
7. Kurylo V. I. Pravova kharakterystyka ta zmist derzhavnoho vplyvu u haluzi sil′s′koho hospodarstva. Yurydychna Ukrayina. 2007. № 6. S. 43–47.
8. Bohdanova O. O. Okremi aspekty opodatkuvannya sil′s′kohospodars′kykh pidpryyemstv. Ekonomika. 2011. № 3. S. 144–151.
9. Zbars′kyy V. K. Struktura dzherel finansuvannya investytsiynoyi diyal′nosti pidpryyemstv ahrarnoyi sfery. Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukrayini. 2012. № 8. S. 188–191.
10. Zbars′kyy V. K., Shkurenko L. V. Efektyvnist′ hospodaryuvannya ahrarnykh formuvan′ v Ukrayini. Ahrosvit. 2012. № 4. S. 11–16.
11. Pro derzhavnu pidtrymku sil′s′koho hospodarstva Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 24.06.2004. № 1877-IV. Vidomosti Verkhovnoyi Rady. 2004. № 48. St. 229.
12. Ahrariyi zalyshayut′sya bez spetsrezhymu spravlyannya PDV. Ahrarnyy byuleten′. URL: http://ab.org.ua.

// Міжнародний науковий журнал «Інтернаука».
Серія: «Юридичні науки» // № 2(7), 2018

DOI: 10.25313/2520-2308-2018-1-3637
УДК 343.35

Гора Роман Михайлович
здобувач
Науково-дослідного інституту вивчення проблем
злочинності імені академіка В.В. Сташиса
Національної академії правових наук України, адвокат
Гора Роман Михайлович
соискатель
Научно-исследовательского института изучения проблем
преступности имени академика В.В. Сташиса
Национальной академии правовых наук Украины, адвокат
Gora Roman
Getter of the
Academician Stashis Scientific Research Institute for the
Study of Crime Problems of the
National Ukrainian Academy of Law Sciences, Advocate

ЩОДО РОДОВОГО ОБ'ЄКТА ЗЛОВЖИВАННЯ ПОВНОВАЖЕННЯМИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ПРИВАТНОГО ПРАВА НЕЗАЛЕЖНО ВІД ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ФОРМИ (СТ. 364[1] КК УКРАЇНИ)

О РОДОВОМ ОБЪЕКТЕ ЗЛОУПОТРЕБЛЕНИЯ ПОЛНОМОЧИЯМИ ДОЛЖНОСТНЫМ ЛИЦОМ ЮРИДИЧЕСКОГО ЛИЦА ЧАСТНОГО ПРАВА НЕЗАВИСИМО ОТ ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВОЙ ФОРМЫ (СТ. 364[1] УК УКРАИНЫ)

ABOUT GENERIC OBJECT OF ABUSE OF AUTHORITY BY AN OFFICIAL OF A LEGAL ENTITY OF PRIVATE LAW, IRRESPECTIVE OF ORGANIZATIONAL AND LEGAL FORM (ARTICLE 364[1] OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE)

Анотація. *У статті досліджено родовий об'єкт зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми. Наведено підходи до визначення об'єкта злочину, які існують в науці кримінального права, такі як: об'єкт злочину – суспільні відносини, об'єкт злочину – правове благо як певна, цінність, об'єкт злочину – цінності, що охороняються законами проти яких спрямовано злочинне діяння і яким завдається або може бути завдана шкода та ін. Вказано прихильників кожного підходу. Висловлено власні аргументи на захист пануючого підходу. Сформовано власний погляд на причини відсутності єдиного, усталеного підходу до визначення об'єкта злочину та надано відповідь на питання: в чому саме полягає проблема об'єкта злочину? Проведено аналіз змін у законодавстві до Розділу XVII КК України, які, зокрема, супроводжували процес приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних актів спрямованих проти корупції та їх вплив на формулювання визначення родового об'єкта злочинів в сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Автором, виконано порівняння існуючих в вітчизняній науці кримінального права визначень родового об'єкта злочинів в сфері службової діяльності в залежності від суспільно-політичного ладу, соціально-економічних систем, знайдено спільні та відмінні риси. Охарактеризовано ознаки та елементи таких визначень. Сформульовано*

власне визначення родового об'єкта зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права, як охоронюваного законом порядку суспільних відносин, що забезпечує нормальну, законну діяльність службової особи державного апарату, апарату органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від організаційно-правової форми та форми власності, а також професійну діяльності, пов'язану з наданням публічних послуг.

Ключові слова: *об'єкт злочину, родовий об'єкт, зловживання повноваженнями, службова особова, юридична особа приватного права.*

Аннотация. *В статье исследован родовой объект злоупотребления полномочиями должностным лицом юридического лица частного права независимо от организационно-правовой формы. Приведены подходы к определению объекта преступления, которые существуют в науке уголовного права, такие как: объект преступления – общественные отношения, объект преступления – правовое благо как определенная, ценность, объект преступления – ценности, охраняемые законами против которых направлено преступное деяние и которым причиняется или может быть причинен вред и др. Указано сторонников каждого подхода. Высказано собственные аргументы в защиту господствующего подхода. Сформирован собственный взгляд на причины отсутствия единого, устоявшегося подхода к определению объекта преступления и дан ответ на вопрос: в чем именно заключается проблема объекта преступления? Проведен анализ изменений в законодательстве в Раздел XVII УК Украины, которые, в частности, сопровождали процесс приведения национального законодательства в соответствие с международными актами направленными против коррупции и их влияние на формулировку определения родового объекта преступлений в сфере служебной деятельности и профессиональной деятельности, связанной с предоставлением публичных услуг. Автором выполнено сравнение существующих в отечественной науке уголовного права определений родового объекта преступлений в сфере служебной деятельности в зависимости от общественно-политического строя, социально-экономических систем, найдено общие и отличительные черты. Охарактеризованы признаки и элементы таких определений. Сформулировано собственное определение родового объекта злоупотребление полномочиями должностным лицом юридического лица частного права, как охраняемого законом порядка общественных отношений, который обеспечивает нормальную, законную деятельность должностного лица государственного аппарата, аппарата органов местного самоуправления, объединений граждан, предприятий, учреждений, организаций независимо от организационно-правовой формы и формы собственности, а также профессиональную деятельность, связанную с предоставлением публичных услуг.*

Ключевые слова: *объект преступления, родовой объект, злоупотребление полномочиями, служебное лицо, юридическое лицо частного права.*

Summary. *The article deals with the generic object of abuse of authority by an official of a legal entity of private law, irrespective of organizational and legal form. The author presents scientific approaches to the definition of the object of the crime, which exists in the science of criminal law, such as: the object of the crime – social relations, the object of the crime – the legal good, the object of the crime – the values protected by laws against which is aimed at a criminal act and which is or may be harmed, etc. The author indicates supporters of each approach. He expresses his own arguments in defense of the dominant approach. The author sorted out his own view of the reasons for the lack of a single, consistent approach to the definition of the object of the crime and provided an answer to the question: What is the problem of the object of the crime? The author analyzed the changes in legislation to Part XVII of the Criminal Code of Ukraine was carried out, which, in particular, was accompanied by the process of bringing the national legislation into conformity with international acts against corruption and their impact on the formulation of the definition of the generic object of crime in the field of service activities and professional activities related to the provision of public services. The author made a comparison of existing in the domestic science of criminal law definition of the generic object of crime in the field of service activity, depending on the socio-political system, socio-economic system, common and distinctive features were found, characterized by the signs and elements of such definitions. The author formulated the actual definition of the generic object of abuse of authority by an official legal entity of private law, as a law-protected procedure of social relations, is formulated, which ensures the normal, lawful activity of an official of the state apparatus, the apparatus of local self-government, associations of citizens, enterprises, institutions, organizations irrespective of organizational and legal form and form of ownership, as well as professional activities related to the provision of public services.*

Key word: *object of crime, generic object, abuse of authority, office-holder, legal entity of private law.*

Постановка проблеми. У недавній час розділ XVII КК України піддавався неодноразовим змінам та нововведенням: перша — у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 7 квітня 2011 р. № 3207-VI, якою, власне, і доповнено КК України ст. 364[1], що буде досліджуватися у даній публікації; друга — з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» від 18 квітня 2013 р. № 221-VII.

Зміни такого характеру не можуть виникнути без попередніх досліджень, які призводять до законодавчих ініціатив, відбувшись на законодавчому рівні — продовжують вимагати наукового вивчення з метою удосконалення існуючої норми.

Слід відзначити, що деякі науковці взагалі негативно оцінюють нову редакцію і нову назву розділу XVII Особливої частини КК України «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг», який, з їхньої точки зору, являє собою набір статей з далеким від досконалості змістом. Вони вважають, що ці проблеми можна було вирішити простішим і логічно обґрунтованим шляхом внесення необхідних змін до вже чинного законодавства. Багато нових статей конкурують між собою. Механізм кримінальної відповідальності, практично, не діє щодо народних депутатів України, Президента та інших вищих посадових осіб у державі, бо це суперечить положенням Конституції України, та й сам порядок порушення проти них кримінальних справ ускладнений [1, с. 131].

Зважаючи на обсяг роботи та цілі, які переслідуються, у даній статті хотілося б торкнутися родового об'єкта зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням проблеми об'єкта злочину займалися такі вчені, як: В. Я. Тацій [5],, С. Расторопов [2], С. Б. Гавриш [3], Є. В. Фесенко [4] та багато інших. Об'єкт злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності пов'язаної з наданням публічних послуг, досліджувався в роботах В. Г. Хашева [15], К. П. Задої [14], М.-М. Яциніної [10], Сисоєв Д. О. [16] та інших науковців.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Дана стаття присвячена вивченню родового об'єкта зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи процесуальні документи органів досудового розслідування та суду складається враження, що проблема об'єкта виникає лише в теорії кримінального права і не є так важливою для практиків, так як знайти конкретні вказівки на об'єкт того чи іншого складу злочину вкрай важко. Насправді, без визначення об'єкта злочину не можливо здійснити правильну кваліфікацію, а тим паче встановити різницю між кримінально караними діяннями чи відмежувати їх від інших видів правопорушень.

Встановлення соціальної сутності, з'ясування характеру і ступеня суспільної небезпеки зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми неможливе без правильного визначення об'єкта відповідного складу злочину, що у свою чергу сприятиме правильній кваліфікації діяння.

Проблема об'єкта злочину, попри наявність великої кількості наукових досліджень, продовжує залишатися актуальною. На сьогоднішній день не існує його єдиного як теоретичного, так і більше того законодавчого визначення. Традиційним ще з радянської теорії кримінального права залишається підхід, за яким об'єктом злочину є суспільні відносини, які охороняються законом про кримінальну відповідальність. Прихильниками цієї концепції є А. А. Піонтковський, А. Н. Трайнін, В. Я. Тацій, М. Й. Коржанський та ін. Звичайно заслуговують на увагу і інші підходи. Як зазначає С. Расторопов [2] — не можна не відзначити, що однією з тенденцій сучасної теорії кримінального права є намагання дослідників відійти від розуміння об'єкта злочину як суспільних відносин, оскільки таке розуміння об'єкта злочину, на їх думку, засноване на абстрактних умоглядних ідеологічних постулатах, штучно запроваджених у дійсність [2, с. 40]. Інші ж дослідники об'єктом злочину вважають, зокрема, правове благо як певну цінність, тобто матеріальні явища: життя, здоров'я, гідність, майно, природні об'єкти тощо (С. Б. Гавриш) [3, с. 56], цінності, що охороняються законами проти яких спрямовано злочинне діяння і яким завдається або може бути завдана шкода (В. Є. Фесенко) [4, с. 67] та ін.

Не можна не погодитись з думкою В. Я. Тація, котрий відзначив, що переважна більшість запропонованих наукових позицій не відрізняється своєю універсальністю, оскільки спрацьовують, як правило, лише на рівні конкретного складу злочину. При цьому в пошуках більш досконалої (з точки зору сучасності) термінології для позначення об'єкта

злочину допускається звуження змісту поняття об'єкта злочину до певного елементу суспільних відносин [5, с. 133]. Відсутність єдиного, усталеного підходу до визначення об'єкта злочину на наш погляд пов'язано із: 1) соціально-економічними змінами у суспільстві; 2) відсутністю єдиної теорії, яка б могла усунути розбіжності між загальним розумінням об'єкта злочину та об'єктом конкретного складу злочину; 3) криміналізацією діянь, які раніше не існували в природі, або не визнавалися протиправними.

Нажаль обсяг та мета цієї роботи не дають можливості зупинитися на кожній з наведених та існуючих концепцій. Тим не менше при визначенні родового об'єкта злочину передбаченого ст. 364[1] КК України ми будемо дотримуватись концепції — об'єкт злочину — суспільні відносини.

І. А. Городецька досліджуючи феномен правового регулювання зазначає, що предметом правового регулювання є суспільні відносини, які реально, за своїм змістом, можуть піддаватися правовому регулюванню і в існуючих умовах соціальної дійсності потребують такого регулювання. Суть суспільних відносин вона розкриває через зв'язок взаємодіючих суб'єктів [6, с. 20]. Власне правовим регулюванням є упорядкування суспільних відносин за допомогою тих же правових норм. Напрямками правового регулювання є в тому числі охорона суспільних відносин через заборону. Навіть не вживаючи категорію «суспільні відносини», під загальним об'єктом злочину розуміють все те, що поставлено під охорону кримінального закону, тобто не всі, а найважливіші на думку законодавця суспільні відносини. КК України відповідно до ст. 1 — має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам.

Загальний об'єкт злочину охоплює найважливіші суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом та охоплює родовий і безпосередній об'єкти. Перелік суспільних відносин, взятих під охорону кримінальним законом є вичерпним, а відповідно заподіяння шкоди іншим, неохопленим суспільним відносинам не може визнаватися злочином. Тут і значення загального об'єкта — можливість на певному рівні відмежувати кримінально каране діяння від іншого правопорушення.

В. Я. Тацій під родовим (груповим) об'єктом розуміє певне коло тотожних або однорідних за своєю соціально-політичною та економічною сутністю суспільних відносин, які тому й охороняються єдиним комплексом взаємопов'язаних кримінально-правових норм [7, с. 86].

Загальним об'єктом зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми є уся сукупність суспільних відносин поставлених під охорону закону про кримінальну відповідальність.

Щодо родового об'єкта досліджуваного складу злочину, то не все так однозначно і у науці кримінального права він визначався по різному та часто змінювався через законодавчі зміни. У чинному Кримінальному кодексі України 2001 року відсутнє законодавче визначення поняття «злочину у сфері службової діяльності». Теоретичне ж визначення поняття «злочину у сфері службової діяльності», як і родового об'єкту злочинів у сфері службової діяльності змінювалося залежно від суспільно-політичного ладу, соціально-економічних систем, що відповідно тягло різні редакції кримінального закону, що, власне, буде відображено далі.

Звичайно, що наявні в науці визначення родового об'єкта злочинів у сфері службової діяльності не можливо звести до двох-трьох слів, але спробуємо коротко навести різні позиції науковців щодо його визначення: 1) сам державний апарат [А. А. Піонтковський]; 2) правильна робота державного апарату [А. Н. Трайнін, В. О. Навроцький]; 3) інтереси державного управління [Б. С. Утевський]; 4) інтереси публічної служби [Б. В. Волженікін, А. В. Шнітенков]; 5) правомірна діяльність державних та інших органів, їх авторитет [Д. І. Крупко]; 6) встановлений законом порядок здійснення посадовими та службовими особами своїх повноважень [П. П. Андрушко]; 7) нормальна діяльність деревного апарату, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та організаційно-правової форми, а також регламентована законодавством професійна діяльність пов'язана із наданням публічних послуг [В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін].

Проаналізувавши кримінальне законодавство з часів СРСР, можна відстежити момент, коли дана категорія злочинів, а саме розділ VII КК 1960 року, з 11 липня 1995 року, носив назву «Посадові злочини». Не зупиняючись додатково на цьому лише відмітимо, що зазначена позиція законодавця не витримала критики науковців. Не кожен суб'єкт службового злочину може обіймати посаду. Таким чином, було залишено поза увагою ряд злочинів у сфері службової діяльності. Втім, після відмови законодавця від терміна «посадові злочини», ряд науковців при визначенні родового об'єкта службових злочинів все рівно поверталися до поняття

«посади» і визначали його як порядок здійснення посадовими і службовими особами органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх апарату, об'єднань громадян, підприємств, установ, організації незалежно від форм власності своїх повноважень [8, с. 867]. Попри те, що таке визначення родового об'єкта охоплює суспільні відносини служби у публічному та приватному секторі, воно є суперечливим, так як у його змісті термін «посадова особа» вживається поряд з терміном «службова особа». Здавалося б ці два терміни мали б бути чітко розмежовані в науці адміністративного права, але О. Скочиляс-Павлів констатує неоднозначне тлумачення у сучасній правничій літературі поняття «посадова особа» та «службова особа» та відсутність в українській науці адміністративного права єдиного підходу щодо розмежування цих категорій та лише відзначає, що ці два поняття охоплюються змістом третього поняття «суб'єкт владних повноважень», але це не вирішує проблему [9, с. 32]. Тим не менше, вважаємо недоречним вживання терміну «посадова особа» у визначенні об'єкту злочинів у сфері службової діяльності.

В процесі приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних актів, у зв'язку із ратифікацією Україною Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (підписана 27.01.1999 р.), Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності (підписана 12.12.2000 р.) та Конвенції ООН проти корупції (підписана 11.12.2003 р.)), зокрема, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 7 квітня 2011 р. № 3207-VI, КК України доповнено рядом норм, а службові злочини було фактично диференційовано на злочини у публічній та приватній сферах.

М.-М. Яциніна під родовим об'єктом злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг розуміє суспільні відносини щодо правильної діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх апарату, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, осіб, які надають публічні послуги [10, с. 188].

Автори коментованого КК України родовим об'єктом усіх цих злочинів визначають суспільні відносини, які забезпечують нормальну, тобто таку, що відповідає вимогам законодавства, діяльність державного апарату, апарату управління органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності і організаційно-правової форми, а також суспільні відносини, що забезпечують здійснення регламентованої законодавством професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг [11, с. 783].

До законодавчої диференціації злочинів у сфері службової діяльності у 2011 році родовий об'єкт цими ж науковцями визначався більш загально, а саме суспільні відносини, що забезпечують нормальну службову діяльність в окремих ланках державного чи громадського апарату, а також апарату управління окремих підприємств, установ та організацій незалежно від їх галузевої та відомчої належності, сфери діяльності, обсягу повноважень чи форми власності [12, с. 975]. Слід відмітити, що таке визначення відповідало актуальній редакції КК України, а саме відсутня вказівка на юридичних осіб приватного права, проте, наявна згадка про підприємства, установи чи організації незалежно від форми власності.

Наведені визначення родового об'єкта відрізняються ознакою діяльності об'єктів суспільних відносин, серед них: 1) нормальна; 2) правильна; 3) правомірна; 4) встановлений законом порядок здійснення посадовими та службовими особами своїх повноважень.

Прикметник «нормальна, нормальний» зустрічається в кримінальному законі (ст. ст. 194^1, 270^1, 277, 279, 292, 341 КК України). Академічний тлумачний словник визначає термін «нормальний, а, е» як такий, який не має відхилень від норми; який відповідає загальноприйнятим нормам, установленим вимогам і т. ін.; звичайний [13]. Не зупиняючись на кожному з вище перелічених ознак, лише зазначимо, що «нормальна» діяльність є більш вдалим терміном, проте при визначенні об'єкта злочину нормальну діяльність слід конкретизувати відповідністю закону.

Вказівка у визначенні родового об'єкта зловживання повноваженнями на організаційно-правову форму та форму власності повинна мати місце з огляду на те, що: по-перше організаційно-правова форма притаманна тільки юридичним особам приватного права, по-друге законодавець робить акцент на тому, що не має значення службовою особою, якої конкретно організаційно-правової форми юридичної особи приватного права вчинено зловживання своїми повноваженнями, по-третє Розділ XVII КК України охоплює, фактично, вчинення злочинів службовими особами юридичних осіб як приватної форми власності, так і державної і комунальної.

У родовому об'єкті службових злочинів, з метою охоплення всіх суспільних відносин цієї групи, слід згадувати нормальну, законну діяльність службових осіб підприємств, установ, організацій не вживаючи

терміну «юридична особа» з огляду на те, що юридична особа, зокрема, приватного права є завжди підприємством, юридична особа публічного права може бути підприємством та установою, а от громадська організація може бути створена без статусу юридичної особи.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, родовим об'єктом зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права, як і родовим об'єктом всіх злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг є охоронюваний законом порядок суспільних відносин, що забезпечує нормальну, законну діяльність службової особи державного апарату, апарату органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від організаційно-правової форми та форми власності, а також професійну діяльності, пов'язану з наданням публічних послуг.

Література

1. Юридичні особи як суб'єкти кримінальної відповідальності за КК України / С. Я. Лихова // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. — 2014. — № 4. С. 131.

2. Расторопов, С. Понятие объекта преступления: история, состояние, перспектива [Текст] / С. Расторопов // Уголов. право. — 2002. — № 1. — С. 40.

3. Гавриш С. Б. Кримінально-правова охорона довкілля в Україні / С. Б. Гавриш. — К.: Інст. Законод. Верховної Ради України, 2002. — 636 с.

4. Фесенко Є. В. Злочини проти здоров'я населення та системи заходів його охорони: дис...докт. юрид. наук 12.00.08 — кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Є. В. Фесенко — К., 2004. — 301 с.

5. Тацій В. Я. Об'єкт злочину / В. Я. Тацій // Вісник Асоціації кримінального права України. — 2013. — № 1. — С. 126–143.

6. Городецька І. А. Предмет правового регулювання: окремі аспекти / І. А. Городецька // Науковий вісник Херсонського державного університету. Вип. 3. Том 1. 2014 С. 17–21.

7. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; За ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — Х.: Право, 1997. — С. 86.

8. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. — 3-тє вид., перероб. і доп. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. — К.: «Атіка», 2005. — 1285 с.

9. Скочиляс-Павлів О. Співвідношення понять «посадова особа» та «службова особа» в контексті Кодексу адміністративного судочинства України / Право і психологія. — Львів. 2013. С. 32–33.

10. Яциніна М.-М. Об'єкт зловживання владою, службовим становищем або повноваженнями за КК України / М.-М. Яциніна // Вісник Львівського університету. Серія юридична. — 2015. — Вип. 62. — С. 184–191.

11. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар: в 2 т. — Т. 2. Особлива частина / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.]; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. — 5-те вид., доповн. —Х.: Право, 2013. — 1040 с.

12. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар /. К82 Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.; За заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. — 1196 с.

13. Словник української мови: в 11 томах. [Електронний ресурс] — Том 5, 1974. — Режим доступу: http://sum.in.ua/s/normaljnyj.

14. Задоя К. П. Кримінальна відповідальність за перевищення влади або службових повноважень (ст. 365 КК України): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально- виконавче право» / Задоя Костянтин Петрович. — К., 2009. — 16 с.

15. Хашев В. Г. Кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.08 «кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Хашев Вадим Георгійович. — Дніпропетровськ, 2007. — 20 с.

16. Родовий об'єкт злочину, передбаченого ст. 364–1 КК України / Д. О. Сисоєв // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. — 2015. — Вип. 2. — С. 144–154.

References

1. Iurydychni osoby yak subiekty kryminalnoi vidpovidalnosti za KK Ukrainy / S. Ya. Lykhova // Yurydychnyi visnyk. Povitriane i kosmichne pravo. — 2014. — № 4. S.131.

2. Rastoropov, S. Poniatye obъekta prestuplenyia: ystoryia, sostoianye, perspektyva [Tekst] / S. Rastoropov // Uholov. pravo. — 2002. — № 1. — S. 40.

3. Havrysh S. B. Kryminalno-pravova okhorona dovkillia v Ukraini / S. B. Havrysh. — K.: Inst. Zakonod. Verkhovnoi Rady Ukrainy, 2002. — 636 s.

4. Fesenko Ye. V. Zlochyny proty zdorovia naselennia ta systemy zakhodiv yoho okhorony: dys...dokt. yuryd. nauk 12.00.08 — kryminalne pravo ta kryminolohiia; kryminalno-vykonavche pravo / Ye. V. Fesenko — K., 2004. — 301 s.

5. Tatsii V. Ia. Obiekt zlochynu / V. Ia. Tatsii // Visnyk Asotsiatsii kryminalnoho prava Ukrainy. — 2013. — № 1. — S. 126–143.

6. Horodetska I. A. Predmet pravovoho rehuliuvannia: okremi aspekty / I. A. Horodetska // Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Vyp. 3. Tom 1. 2014 S. 17–21.

7. Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna: Pidruchnyk / M. I. Bazhanov, Yu. V. Baulin, V. I. Borysov ta in.; Za red. M. I. Bazhanova, V. V. Stashysa, V. Ia. Tatsiia. — Kh.: Pravo, 1997. — S. 86.

8. Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy. — 3-tie vyd., pererob. i dop. / za red. M. I. Melnyka, M. I. Khavroniuka. — K.: «Atika», 2005. — 1285 s.

9. Skochylias-Pavliv O. Spivvidnoshennia poniat «posadova osoba» ta «sluzhbova osoba» v konteksti Kodeksu administratyvnoho sudochynstva Ukrainy / Pravo i psykholohiia. — Lviv. 2013. S. 32–33.

10. Iatsynina M.-M. Obiekt zlovzhyvannia vladoiu, sluzhbovym stanovyshchem abo povnovazhenniamy za KK Ukrainy / M.-M. Yatsynina // Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia yurydychna. — 2015. — Vyp. 62. — S. 184–191.

11. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Naukovo-praktychnyi komentar: v 2 t. — T. 2. Osoblyva chastyna / [Iu. V. Baulin, V. I. Borysov, V. I. Tiutiuhin ta in.]; za zah. red. V. Ia. Tatsiia, V. P. Pshonky, V. I. Borysova, V. I. Tiutiuhina. — 5-te vyd., dopovn. —Kh.: Pravo, 2013. — 1040 s.

12. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Naukovo-praktychnyi komentar /. K82 Yu. V. Baulin, V. I. Borysov, S. B. Havrysh ta in.; Za zah. red. V. V. Stashysa, V. Ya. Tatsiia. — K.: Kontsern «Vydavnychyi Dim «In Yure», 2003. — 1196 s.

13. Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 tomakh. [Elektronnyi resurs] — Tom 5, 1974. — Rezhym dostupu: http://sum.in.ua/s/normaljnyj.

14. Zadoya k.p. Kriminalna vidpovidalnist za perevishhennya vladi abo sluzhbovix povnovazhen (st. 365 KK Ukraïni): avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya kand. yurid. nauk: spec. 12.00.08 «Kriminalne pravo ta kriminologiya; kriminalno-vikonavche pravo» / Zadoya Kostyantin Petrovich. — K., 2009. — 16 s.

15. Khashev V. H. Kryminalna vidpovidalnist za zlovzhyvannia vladoiu abo sluzhbovym stanovyshchem: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. yuryd. nauk: 12.00.08 «kryminalne pravo ta kryminolohiia; kryminalno-vykonavche pravo» / Khashev Vadym Heorhiiovych. — Dnipropetrovsk, 2007. — 20 s.

16. Rodovyi obiekt zlochynu, peredbachenoho st. 364–1 KK Ukrainy / D. O. Sysoiev // Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka. — 2015. — Vyp. 2. — S. 144–154.

УДК 336.132

Дуліба Євгенія Володимирівна
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права і правосуддя
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука
Дулиба Евгения Владимировна
кандидат юридических наук,
доцент кафедры уголовного права и правосудия
Международный экономико-гуманитарный университет
имени академика Степана Демьянчука
Duliba Yevheniia
Candidate of Law Sciences,
Associate Professor of Department of Criminal Law and Justice
International University of Economics and Humanities
named after Academician Stepan Demianchuk

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН ТА ЗАВДАННЯ У ГАЛУЗІ ОПОДАТКУВАННЯ УКРАЇНИ

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВЕННЫХ ОТНОШЕНИЙ И ЗАДАНИЯ В ОТРАСЛИ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ УКРАИНЫ

MODERN TRENDS OF PUBLIC RELATIONS AND TASKS IN THE FIELD OF TAXATION OF UKRAINE

Анотація. *Стаття присвячена розгляду сучасних тенденцій розвитку суспільних відносин та завдань у галузі оподаткування України. В ході дослідження основна увага акцентована на аналізі основних проблем діючої системи оподаткування в Україні. Досліджуються питання щодо окремих тенденцій розвитку суспільних відносин у галузі оподаткування України, які пов'язані зі здійсненням бюджетно-податкової (фіскальної) та грошово-кредитної (монетарної) політики. В результаті наукового пошуку автором виділено основні проблеми діючої системи оподаткування в Україні та запропоновано шляхи вдосконалення правових норм щодо справляння, нарахування та сплати податків і зборів.*

Ключові слова: *монетарна політика; оподаткування; податки; фінанси; фіскальна політика.*

Аннотация. *Статья посвящена рассмотрению современных тенденций развития общественных отношений и заданий в отрасли налогообложения Украины. В ходе исследования основное внимание акцентировано на анализе основных проблем действующей системы налогообложения в Украине. Исследуются вопросы относительно отдельных тенденций развития общественных отношений в отрасли налогообложения Украины, которые связаны с осуществлением бюджетно-налоговой (фискальной) и денежно-кредитной (монетарной) политики. В результате научного поиска автором выделены основные проблемы функционирующей системы налогообложения в Украине и предложены пути совершенствования правовых норм относительно взымания, начисления и уплаты налогов и сборов.*

Ключевые слова: *монетарная политика; налогообложение; налоги; финансы; фискальная политика.*

Summary. *This article is devoted to analyze of modern trends in the development of public relations and tasks in the field of taxation of Ukraine. During research main attention has been paid to analyze of main problems of the functioning system of taxation in Ukraine. The question of the certain trends in the development of social relations in the field of taxation of Ukraine related to the implementation of fiscal (fiscal) and monetary (monetary) policies is being examined. As a result of scientific search the author has determined the basic problems of the functioning system of taxation in Ukraine and the ways of perfection of legal norms offer in relation to a production, charging and payment taxes.*

Key words: *monetary policy; taxation; taxes; finance; fiscal policy.*

Постановка проблеми. Нині суперечливий характер вітчизняних реформ (конституційної, судової, адміністративної, економічної, податкової та ін.), які сьогодні анонсуються в соціально-економічному житті суспільства нашої країни, вимогливо викликає необхідність проведення як економічних, так і правових науково-прикладних досліджень щодо удосконалення багатьох існуючих державних інституцій та удосконалення правових норм більшості галузей вітчизняного законодавства. Зазначене беззаперечно стосується і галузі оподаткування.

Огляд основних досліджень і публікацій. Проблеми правильного визначення тенденцій розвитку суспільних відносин та завдань у галузі оподаткування досить активно розглядаються у роботах як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, а саме: В. Г. Баранової, А. І. Берлача, А. В. Бризгаліна, А. Вагнера, З. С. Варналія, О. Д. Василика, М. М. Весельського, В. М. Гейця, Т. В. Литвинчук, І. О. Лютого, Л. М. Касьяненко, А. Н. Козиріна, А. І. Крисоватого, М. П. Кучерявенка, В. І. Курила, Л. А. Савченко, О. Ю. Судакової, І. А. Орешкіна, О. П. Чернявського, С. О. Шохіна та багатьох інших. Тому метою даної статті є подальша розробка питань щодо виокремлення деяких сучасних завдань та тенденцій розвитку суспільних відносин у галузі оподаткування України.

Викладення основного матеріалу. Досліджуючи форми та методи державного впливу в галузі фінансів, як економічна так і правова наука розглядає в системі фінансової політики держави бюджетно-податкову (фіскальну) та грошово-кредитну (монетарну) політику. Для держав, які сповідують ринкові механізми у економіці, характерно застосування переважно непрямих, економічних методів регулювання, що знаходять втілення як у фіскальній так і в монетарній політиці. Цю тенденцію підтверджує розвиток світових економічних процесів розвинутих країн [1, с. 130; 2, с. 39–40; 3, с. 13–14]. Є також і країни, наприклад, Фінляндія, з характерним високим рівнем непрямого регулювання економіки та з одночасним вагомим втручанням держави в економічну сферу, що також заслуговує на окреме пильне дослідження. Система оподаткування цієї країни має кілька прямих та непрямих податків. Головним прямим податком є податок на доходи, комунальний та майновий податки. Найважливішим непрямим податком є податок з обороту, митні податки, вирівнювальний податок і акцизи на автомобілі, алкогольні напої, тютюн та деякі інші товари. Л. А. Швайка відмічає [4, с. 439], що державні та напівдержавні компанії Фінляндії становлять 14% загальної кількості великих промислових компаній країни. Вони забезпечують 35% загального продажу, виконують 30% обсягу експортних операцій, зосереджують на своїх виробництвах 25% робочої сили. Умови для ведення бізнесу у Фінляндії, включаючи законодавче забезпечення, доступність фінансових ресурсів, підтримка держави, відсутність бюрократії і корупції відповідають усім умовам для зростання конкурентоспроможності підприємництва [5, с. 48].

Фіскальну та монетарну політику необхідно розрізняти не тільки в суто теоретичному аспекті, але і з урахуванням тих обставин, де і в яких умовах застосування кожного з непрямих методів державного регулювання є найбільш результативним. Закордонний досвід свідчить, що у розвинених ринкових економічних системах задля забезпечення стабільності цін та ефективного розподілу ресурсів використовується переважно засоби монетарної політики. Досягнення економічних цілей, які пов'язані зі створенням найбільш сприятливих умов для інвестицій та економічного зростання, в державах з перехідною економікою (що характерно і для України) забезпечується за допомогою фіскальної політики. На жаль, сьогодні податкова система України в повній ступені не може забезпечити справедливу реалізацію мети як державної фіскальної політики, так і прав та інтересів платників податків. Варто погодитися, що цілий ряд як об'єктивних причин так і суб'єктивних чинників, які вплинули на створення системи оподаткування, призвели до того, що податки не можуть повноцінно виконувати свої основні функції [6], а саме фіскальну, соціальну та регулюючу.

У контексті європейської інтеграції нашої країни гармонізація її податкового законодавства з законодавством Європейського Співтовариства про непряме оподаткування є актуальною правовою проблемою, оскільки рушійною силою податкової гармонізації є прагнення високорозвинених країн ЄС оптимізувати власні фіскальні системи і на цій основі створити підґрунтя для розбудови оподаткування об'єднаної Європи. Причому в ЄС виходять із міркувань про спрямованість податкової оптимізації не стільки на те, щоб не допустити відтоку капіталу у менш економічно розвинені європейські країни, які активно використовують ліберальні стратегії фіскального регулювання, скільки на сприяння зростанню ВВП в умовах досягнення якісно нового рівня соціально-економічного розвитку [7, с. 19; 8, с. 188–189].

Прикро констатувати, що сфера вітчизняного виробництва практично пригнічена податками, призводить до стагнації або навіть регресу об'єктів оподаткування, а отже, до зменшення бюджетних надходжень. В результаті діюча податкова система не стимулює виробництво, а викликає його «топтання

на місці» і навіть скорочення, звідси дохідна частина бюджету майже не повноцінно поповнюється [9].

До зазначеного вище та відомого всім (як владі, закордонним партнерам, потенційним інвесторам, вітчизняним платникам податків тощо) стану, зокрема, призвело те, що при створенні системи оподаткування України не були в повній ступені враховані теоретико-прикладні засади справляння податків, які формувалися на основі міжнародного багатовікового досвіду, що і є головною проблемою податкової системи нашої країни. У цьому контексті необхідно постійно стежити за трансформацією загальновизнаних принципів в галузі оподаткування та перевіряти на відповідність діючу податкову систему України цим принципам.

Звернемо увагу на теоретико-прикладні основи оподаткування, які ще були відомі та сформульовані одним з основоположників податкової теорії А. Смітом, а саме:

1) Податки повинні рівномірно розподілятися між джерелами доходів, а кожен окремий податок повинен однаково припадати на те джерело, на який він спрямований;
2) При сплаті, способи сплати та розмір податку повинні бути чітко визначені;
3) Податок повинен стягуватися в такій формі і в такий спосіб, які найбільш зручні для платника;
4) Податок повинен стягуватися таким чином, щоб на його вилучення витрачалось якомога менше грошей, що надходять до державного бюджету [10].

Прояв першого принципу в Україні спрощено можна проаналізувати на прикладі таких податків як податок на додану вартість (ПДВ), акцизний податок, мито тощо. Ці податки повинні впливати на всі джерела доходів. Але тут слід врахувати той факт, що найбільший тягар цих податків лягає на кінцевого споживача. Але вони все ж таки впливають не на всі джерела доходів однаково. Цими податками в значній ступені може скорочуватися платоспроможний попит населення, а отже, і обсяги виробництва та реалізації товарів народного споживання. Виникає проблема щодо нерівномірного розподілу податків між джерелами доходів. Очевидно, що при розробці ставок оподаткування необхідно враховувати рівень реальних доходів населення, який нині найнижчий за історію незалежності (не враховуючі самий початок 90-х рр. минулого сторіччя), серед європейських країн тощо.

Відповідно торкаючись сучасного економічного стану України, другий зазначений принцип потребує певного доповнення, яке враховувалося багатьма фахівцями при поясненні тих обставин, які стосуються строків, термінів та перспектив дії того чи іншого податку. Загальновідомо, що протягом часів незалежності України ставки податків вводилися в дію «заднім числом», аналогічним прикладом може бути також введення або скасування деяких пільг тощо. Окремі вітчизняні дослідники переконливо відмічають факти, коли окремі нормативно-правові акти вже повинні були застосовуватися на практиці, а підзаконні акти нижчого рівня щодо їх практичного застосування ще не були розроблені та надходили до зацікавлених осіб через тижні, а то і через більш тривалі терміни. Все це створює нестабільність, необхідність постійної перевірки та корегування податкового процесу, призводить до великих труднощів в роботі фінансового апарату підприємств тощо.

Щодо останніх принципів, то за слушними думками того ж фундатора економічної теорії А. Сміта можна виділити два аспекти:

По-перше, адміністрування податків може призводити до ситуацій, коли з платників податків стягується більша кількість грошей, ніж та, яка викликана потребами державного бюджету, через, наприклад, занадто великий штат чиновників.

По-друге, високий рівень оподаткування може спричинити обмеження виробництва та зайнятості населення, що викликає додаткові витрати для природного забезпечення засобами існування значної частини населення [11].

В якості негативної тенденції варто відмітити небажаний вплив на якість виробничої діяльності платників податків, а також працівників податкових органів, які контролюють правильність нарахування та сплати податків, існуючі розбіжності, сумнівні тлумачення окремих термінів та строків, що визначені як у законах, так особливо в підзаконних актах. З згаданою тенденцією пов'язана така проблема податкової системи України як нескоординована структура податків. Окремі податки не сильно впливають на поповнення бюджету, а тільки є додатковою статтею витрат на їх збір. На практиці виникають також проблеми і з найбільш вагомим податком — податком на додану вартість. З одного боку, такий податок є дуже важливим для бюджету: надходження від нього становлять близько третини сукупних доходів державного бюджету. З іншого боку, процедура його відшкодування дуже тривала, до того ж ПДВ штучно можуть повертати «вибірково», що завдає істотної шкоди конкуренції та призводить до корупції. Беззаперечно, що корупція є найбільшою перепоною економічного зростання та розвитку, яка здатна поставити під загрозу будь-які перетворення, становить загрозу економічній і навіть національній безпеці країни. З цього приводу, на

нашу думку, в Україні заслуговує на увагу питання щодо заміни податку на додану вартість на податок з обороту.

Актуальною залишається тенденція несправедливого необґрунтованого податкового навантаження в Україні. Проблема нерівномірного розподілу серед суб'єктів оподаткування досить серйозна, оскільки основне податкове навантаження добросовісно несуть на собі законослухняні підприємства, які позбавлені податкових пільг. Аналіз економічних показників показує, що підприємства, які працюють тільки на внутрішньому ринку, не мають податкових пільг і не ухиляються від сплати податків, перераховують до державного бюджету понад 40% створеної додаткової вартості, тоді як підприємства, які користуються податковими пільгами і ухиляються від сплати податків, перераховують до бюджету від 0 до 7% прибутку [12].

Варто відмітити, що навіть провідні країни світу, незважаючи на потужну економіку та величезний інтелектуальний потенціал, показують обсяг своєї тіньової економіки. Наприклад, США показують її діапазон від 5% до 21%, Швеція — від 2,5% до 12%, Канада — від 3,5% до 19%, Італія — від 9% до 19%, Індія — від 8,5% до 47,5% [13, с. 3].

На жаль, сьогодні в Україні податкові пільги стимулюють розвиток тіньової економіки, яка за оцінками експертів, становить в нашій країні 50% від обсягу ВВП [12].

Слід відмітити, що в процесі реформування системи оподаткування в Україні важливою проблемою є не тільки рівень податкового навантаження, а й оптимальне поєднання прямих та непрямих податків. Протягом останніх років в системі оподаткування спостерігається тенденція до збільшення частки прямих податків, що відповідає практиці розвинених країн. Непрямі податки хоч і зручні для фіскальних органів з позиції їх стягнення, однак їх сплата лягає тягарем на плечі кінцевого споживача. Тому переважання справедливих прямих податків дозволить уникнути негативних наслідків, таких як: занепад рівня життя більшості населення, подальший спад та занепад вітчизняного виробництва, нездатного конкурувати з дешевою продукцією багатьох закордонних товаровиробників.

На задекларованому етапі соціально-економічних реформ, коли основним мотивом економічної політики стає орієнтація держави на міжнародні ринки, на пожвавлення підприємництва, назріла гостра необхідність невідкладного реформування податкової системи, створення цілісного, узгодженого, стабільного та раціонального податкового законодавства.

Все вищезазначене в комплексі і обумовлює необхідність реформування податкової системи, як вагової складової як економічної так і адміністративної реформи.

З огляду на вищевикладене, з основних проблем функціонуючої системи оподаткування в Україні, на наш погляд, можна відмітити:

- нестабільність податкового законодавства;
- наявність неузгодженості та протиріччя окремих норм в нормативно-правових актах в галузі оподаткування;
- безсистемне надання пільг та спотворення суті окремих видів податків;
- значна кількість підзаконних нормативно-правових актів з питань оподаткування, змістом яких повинні бути обізнані та керуватися на практиці як платники податків, так і працівники органів Державної фіскальної служби України;
- надмірна фіскальна спрямованість податкової системи;
- наявність мало ефективних податків, які вимагають істотних адміністративних витрат, які співвідносні з доходами бюджету;
- нерівномірність та несправедливість розподілу податкового навантаження;
- податкова система зараз є чинником зниження рівня економічного зростання та інвестиційної активності, стимулювання ухилення від сплати податків тощо;
- неврегульованість правових гарантій для учасників податкових відносин та відсутність прозорих та ефективних механізмів захисту прав платників податків і ін.

Відповідно, що з метою усунення зазначених та інших протиріч, прогалин та неузгоджених положень окремих нормативно-правових актів у галузі оподаткування необхідно вдосконалити нормативно-правову базу України шляхом удосконалення правових норм щодо справляння, нарахування та сплати податків і зборів до державного бюджету країни, що є першочерговими завданнями у галузі оподаткування. Треба вживати всі можливі заходи щодо створення такої системи управління ризиками при організації та здійсненні податкового адміністрування, що зможе, по-перше, різко скоротити кількість ділових контактів податкових органів з суб'єктами підприємництва, а, по-друге, зменшити навантаження з контролюючих органів. Це також допоможе зменшити адміністративні витрати та підвищити ефективність податкової системи.

На наш погляд, для зменшення витрат бюджету потрібно провести моніторинг ефективності різновидів вітчизняних податків, ліквідувавши всі

нераціональні податки, питома вага яких в податкових зборах в Україні (особливо на місцевому рівні) помітно мала. А для зростання надходжень до бюджету слід збільшити ставки акцизних зборів на деякі види товарів, особливо на ті, які завдають шкоди здоров'ю, та поступово, враховуючи доходи населення, довести їх до європейського рівня. При цьому слід не допустити дестабілізації налагодженого функціонування економіки та державних фінансів. Начебто правильна пропозиція К. В. Ященко «поступового наближення структур та рівня ставок акцизних зборів на підакцизну продукцію до встановлених в ЄС» [9] у нашій країні стане на часі принаймні за умови помітного зростання добробуту населення [14, с. 233].

Крім того, система сплати податків в Україні повинна мати обов'язковий характер. Правова відповідальність щодо порушень у галузі оподаткування у сукупності з громадською думкою щодо зазначених проблемних питань в нашої країні повинні бути сформовані таким чином, щоб несплата або невчасна сплата податків були менш вигідні платникові, ніж вчасне та чесне виконання зобов'язань перед бюджетом.

Також необхідно переглянути доцільність деяких податкових пільг. Скасування тимчасових неефективних пільг призведе до зменшення податкового навантаження на платників податків шляхом рівномірного розподілу доходів між суб'єктами оподаткування. До того ж скасування пільг є реформуванням системи оподаткування за принципом справедливості.

Оглянувши стан проблем сучасної системи оподаткування України, можна зробити певний узагальнюючий **висновок**, що вона має серйозні недоліки, які можуть бути викликані:

- незадовільною якістю прогнозування дохідної частини бюджету;
- незадовільним скороченням державних витрат;
- неоптимальним фінансуванням бюджетних витрат;
- недосконалістю системи оподаткування;
- проблемами міжбюджетних відносин;
- корупційною складовою функціонування державного апарату тощо.

Подолання або мінімізація цих чинників є нагальними завданнями розвитку суспільних відносин у галузі оподаткування України, оскільки регулювання сучасних економічних відносин в Україні вимагає гнучкої податкової політики держави, яка дала б можливість оптимально пов'язати інтереси держави з інтересами підприємництва.

Безумовно, створити таку податкову систему вкрай важко. Для створення оптимальної системи оподаткування необхідно керуватися такими основними принципами, як соціальна справедливість, економічна ефективність, стабільність, гнучкість. Запровадження зазначених засад у правосвідомість та праворозуміння сучасних вітчизняних державних діячів буде кроком уперед у подальшій розробці та побудові «сучасної дайсієвої концепції правовладдя» [15, с. 163] в нашій країні у справедливій і чесній оптимізації суспільних відносин у сфері оподаткування зокрема. На жаль, в Україні ці принципи на сучасному етапі часто ігноруються, що породжує, зокрема, проблеми у механізмі стягнення податків, здійснення інших заходів бюджетно-податкової та грошово-кредитної політики.

Література

1. Крисоватий А. І. Податкова гармонізація та національні особливості оподаткування високорозвинутих країн / А. І. Крисоватий, Т. В. Кощук // Економіка і прогнозування. — 2009. — № 4. — С. 126–139.

2. Економічний діалог: партнерство заради прогресу / [Акімова І. М., Жаліло Я. А., Пищуліна О. М. та ін.]. — К.: НІСД, 2007. — С. 35–44.

3. Стародубська М. Соціальна відповідальність бізнесу в Україні / М. Стародубська // Пріоритети. — 2005. — № 7. — С. 12–14.

4. Швайка Л. А. Державне регулювання економіки: [підруч.] / Л. А. Швайка. — К.: Знання, 2008. — 462 с. — (Вища освіта XXI століття).

5. Макара О. В. Конкурентоспроможність економічного середовища в Україні. Порівняльний аналіз рейтингів окремих країн / О. В. Макара // Економіка і прогнозування. — 2007. — № 2. — С. 43–56.

6. Мостовой О. А. Адміністративно-правові та організаційні засади провадження за зверненнями громадян до органів виконавчої влади України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Мостовой Олександр Анатолійович. — К., 2011. — 201 с.

7. Барко Ю. Расширение и углубление европейской интеграции / Ю. Барко // МЭиМО. — 2004. — № 7. — С. 15–29.

8. Оніськів М. М. Організаційно-правове забезпечення адміністративної реформи в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Оніськів Михайло Миколайович. — К., 2009. — 196 с.

9. Ященко К. В. Гармонізація податкового законодавства України з законодавством Європейських Співтовариств про непряме оподаткування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07 / К. В. Ященко. — К., 2005. — 23 с.

10. Сміт А. Дослідження про природу і причини багатства народів. — М.: Ексмо, 2007. — (Серія: Антологія економічної думки) — 960 с.

11. Сміт А. Теорія моральних почуттів. — М.: Республіка, 1997. — (Серія: Бібліотека етичної думки). — 352 с.

12. Кобильник Д. А. Правове регулювання пільг при оподаткуванні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Кобильник Дмитро Анатолійович. — Х., 2002. — 206 с.

13. Прісняков В. Ф. Тіньова економіка і методи визначення її обсягу / В. Ф. Прісняков // Фінанси України. — 2001. — № 7. — С. 3–8.

14. Баклан О. В. Адміністративно-правове регулювання підприємництва в України (теоретико-прикладний аспект): дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07 / Баклан Олег Володимирович. — К., 2013. — 457 с.

15. Головатий С. Верховенство права (правовладдя): як його тлумачить Венеційська Комісія / С. Головатий // Право України. — 2011. — № 10. — С. 154–167.

References

1. Krysovatyi A. I. Tax harmonization and national features of taxation of highly developed countries / A. I. Krysovatyi, T. V. Koschuk //Economy and forecasting — 2009. — № 4. — P. 126–139.

2. Economic dialog: partnership for the progress / [Akimova I. M. Zhalilo Ya.A., Pyschulina O. M. and others]. — K.: NISD, 2007. — P. 35–44.

3. Starodubska M. Corporate social responsibility in Ukraine / M. Starodubska // Priorities. — 2005. — № 7. — P. 12–14.

4. Shvaika L. A. State regulation of economy: [education book] / L. A. Shvaika. — K.: Knowledge, 2008. — 462 p. — (Higher education of XXI century).

5. Makara O. V. The competitiveness of the economic environment in Ukraine. Comporative analysis of ratings in some countries / O. V. Makara // Economy and forecasting — 2007. — № 2. — P. 43–56.

6. Mostovoy O. A. The Administrative-legal and organizational principles for the realisation of appeals of citizens to the executive authorities of Ukraine: thesis. ...candidate of legal sciences: 12.00.07/Mostovoj Oleksandr Anatoliiovych. K., 2011. — dministrative law and process; financial law; information law — National University of Life and Environment p.Sciences of Ukraine. — Kiev, 2011. — 201 p.

7. Barko Yu. Expansion and deepening of European integration/Yu. Barko//MEiMO. — 2004. — № 7. — P. 15–29.

8. Onyskiv M. M. Organizational and Legal Fundamentals for Administrative Reform in Ukraine: thesis. ...candidate of legal sciences: 12.00.07/ Onyskiv Myhailo Mykolaiovych — K., 2009. — 196 p.

9. Yashchenko C. V. Harmonization of tax legislation of Ukraine with the laws of the European Communities on indirect taxation: abstract the thesis for a scientific degree of candidate of legal sciences: 12.00.07/ C. V. Yashchenko. — K., 2005. — 23 p.

10. Smith A. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations — M.: Eksmo, 2007. — (Seria: Anthology of economic opinion). —960 p.

11. Smith A. The Theory of Moral Sentiments. — M.: Republic, 1997. — (Seria: Anthology of economic opinion). — 352 p.

12. Kobylnyk D. A. The legal regulation of tax privileges: thesis ... candidate of legal sciences: 12.00.07/ Kobylnyk Dmytro Anatoliiovych. — H., 2002. — 206 p.

13. Prisniakov V. F. Shadow economy and methods to determine it's volume//Finance of Ukraine — 2001. — № 7. — P. 3–8.

14. Baklan O. V. Legal and administrative regulation of business in Ukraine (theoretical and applied aspects): thesis for a doctor's degree in legal science, 12.00.07 / Baklan Oleg Volodymyrovych. — K, 2013. — 457 p.

15. Golovatyi S. The rule of law: how is the interpret it Venice Commission / S. Golovatyi // Law of Ukraine. — 2011. — № 10. — P. 154–167.

DOI: 10.25313/2520-2308-2018-1-3631
УДК 349.22

Козін Сергій Миколайович
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри безпеки життєдіяльності та права
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка
Козин Сергей Николаевич
кандидат юридических наук,
ассистент кафедры безопасности жизнедеятельности и права
Харьковский национальный технический университет
сельского хозяйства имени Петра Василенко
Kozin Sergey
Candidate of Legal Sciences,
Assistant of the Department of Life Safety and Law
Kharkiv National Technical University of Agriculture named Peter Vasilenko

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ТА ГАЛУЗЕВА СУТНІСТЬ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

ОБЩЕТЕОРЕТИЧЕСКАЯ И ОТРАСЛЕВАЯ СУЩНОСТЬ ТРУДОВЫХ ПРАВООТНОШЕНИЙ

GENERAL THEORETIC AND INDUSTRIAL SITUATION OF LABOR LAW

Анотація. *У статті розглянуто відносини між працівником і роботодавцем, які виникають з приводу застосування найманої праці та вимагають правової регламентації, а також розглянуті норми права за допомогою яких держава встановлює конкретні правила поведінки суб'єктів суспільних відносин та їх правове впорядкування. Воля працівника й роботодавця як учасників трудових правовідносин реалізується шляхом здійснення й виконання їх взаємних прав та обов'язків. Звернено увагу на те, що трудовий договір становить собою юридичний фундамент для існування трудових правовідносин і реалізації права на працю, також трудовий договір є юридичною підставою виникнення індивідуальних трудових правовідносин щодо робочого часу, часу відпочинку, дисципліни, нормування й оплати праці, охорони здоров'я працівників у трудовому процесі, навчання й підвищення їх кваліфікації, матеріальної відповідальності сторін договору. Встановлено, що індивідуальні трудові відносини визначають і зумовлюють усі інші види відносин, що складають предмет трудового права, що вони виправдані й доцільні тільки в тій мірі, у якій цього вимагає розвиток трудових відносин. Внесено пропозиції щодо забезпечення основних трудових прав, в умовах формування інноваційного суспільства і глобалізації світової економіки. За результатами дослідження даної теми основні трудові права можна класифікувати як такі, що передбачають і регулюють умови праці, захисні процедури, професійну орієнтацію й підготовку, зобов'язання держави щодо працевлаштування й зайнятості, рівність прав і можливостей, заборону дискримінації й примусової праці, соціальний діалог.*

Ключові слова: *працівник, роботодавець, трудові правовідносини, трудовий договір.*

Аннотация. *В статье рассмотрены отношения между работником и работодателем, возникающие по поводу применения наемного труда и требуют правовой регламентации, а также рассмотрены нормы права с помощью которых государство устанавливает конкретные правила поведения субъектов общественных отношений и их правовое упорядочение. Воля работника и работодателя как участников трудовых правоотношений реализуется путем осуществления и выполнения их взаимных прав и обязанностей. Обращено внимание на то, что трудовой договор представляет собой юридический фундамент для существования трудовых правоотношений и реализации права на труд, также трудовой*

договор является юридическим основанием возникновения индивидуальных трудовых правоотношений относительно рабочего времени, времени отдыха, дисциплины, нормирования и оплаты труда, охраны здоровья работников в трудовом процессе, обучения и повышения их квалификации, материальной ответственности сторон договора. Установлено, что индивидуальные трудовые отношения определяют и обусловливают все другие виды отношений, составляющих предмет трудового права, они оправданы и целесообразны только в той мере, в какой этого требует развитие трудовых отношений. Внесены предложения по обеспечению основных трудовых прав, в условиях формирования инновационного общества и глобализации мировой экономики. По результатам исследования данной темы основные трудовые права можно классифицировать как предусматривающие и регулирующие условия труда, защитные процедуры, профессиональную ориентацию и подготовку, обязательства государства относительно трудоустройства и занятости, равенство прав и возможностей, запрет дискриминации и принудительного труда, социальный диалог.

Ключевые слова: работник, работодатель, трудовые правоотношения, трудовой договор.

Summary. *In the article deals with the relations between the employee and the employer, which arise out of the use of hired labor and require legal regulation, as well as considered the rules of law by which the state establishes specific rules of conduct of the subjects of public relations and their legal regulation. The will of the employee and the employer as a participant in labor relations is realized through the implementation and fulfillment of their mutual rights and obligations. Attention is drawn to the fact that an employment contract constitutes the legal basis for the existence of labor relations and the realization of the right to work, as well as an employment contract is the legal basis for the emergence of individual labor legal relations regarding working time, rest time, discipline, rationing and wages, health care employees in the labor process, training and raising their qualifications, material liability of the parties to the contract. Established that individual labor relations determine and determine all other types of relations that constitute the subject of labor law, that they are justified and appropriate only to the extent that this requires the development of labor relations. Proposals on ensuring basic labor rights in the conditions of the formation of an innovative society and globalization of the world economy have been made. According to the results of the study on this topic, fundamental labor rights can be classified as envisaging and regulating working conditions, protective procedures, professional orientation and training, obligations of the state on employment and employment, equality of rights and opportunities, prohibition of discrimination and forced labor, social dialogue.*

Key words: *employee, employer, labor relations, employment contract.*

Постановка проблеми. Законодавством повинно бути передбачено можливість встановлення конкретних ознак наявних трудовим правовідносинам та норми, що передбачають заходи спрямовані на боротьбу з прихованими певними формами трудових правовідносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження складають праці таких фахівців у галузі трудового права, як О. І. Процевський [1], М. Г. Александров [2], М. М. Пурей [3], Г. І. Чанишева [4], Л. Я. Гінцбург [5], Д. В. Сичовий [7], О. В. Смирнова [8], А. Р. Мацюк [9], Є. В. Краснов [10].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Аналіз різнобічних наукових праць та досліджень. Утвердження й забезпечення основних трудових прав працівника в сучасних умовах формування інноваційного суспільства і глобалізації світової економіки.

Виклад основного матеріалу. Будучи врегульованими правом, суспільні відносини, що складаються між працівником і роботодавцем з приводу застосування найманої праці першого в інтересах другого, набувають форми трудових правовідносин. Як стверджує О. І. Процевський, відносини між людьми у процесі праці, що виявляються в конкретних, постійно повторюваних діях, вимагають правової регламентації. Суттєва роль у регулюванні цих дій належить саме праву. Установлюючи в нормах права конкретні правила поведінки суб'єктів суспільних відносин, держава тим самим здійснює їх правове впорядкування [1, с. 5]. М. Г. Александров ще в 70-ті роки XX ст. в підручнику «Советское трудовое право» визначив трудові правовідносини як товариську співпрацю вільних від експлуатації людей, як юридичні відносини, в яких одна сторона (працівник) зобов'язана застосовувати свою робочу силу, включаючись в особовий склад підприємства (установи, господарства) й підкоряючись внутрішньому трудовому розпорядку останнього, а друга (роботодавець) зобов'язана сплатити винагороду за працю й забезпечити умови виконання роботи, безпечні для здоров'я працівників і сприятливі для продуктивності праці [2, с. 5]. Принципово цей підхід не змінився й до нинішнього часу.

Трудовий договір становить собою юридичний фундамент для існування трудових правовідносин і реалізації права на працю. Доки діє цей правочин, функціонують і трудові правовідносини,

здійснюється право на працю. Звільнення ж припиняє і ці правовідносини, й реалізацію права на працю на даному підприємстві, в установі, організації. Саме тому випадки розірвання трудового договору за вимогою роботодавця чи особи, яка не є стороною трудових правовідносин, суворо визначені в законі, а норми, що передбачають їх, не підлягають розширювальному тлумаченню.

Я погоджуюся з М. М. Пуреєм, який заявляє, що трудовий договір, як найважливіша юридична форма реалізації громадянином права на працю, фіксує угоду сторін про трудову функцію, місце й час здійснення цього права, дозволяє уточнювати міру праці та інші права й обов'язки працівника й роботодавця [3, с. 71].

Г. І. Чанишева обґрунтовує первинність і верховенство індивідуальних трудових відносин, бо саме з них народжується трудове право, тобто з укладення трудового договору між роботодавцем і найманим працівником. Вона відзначає, що цей договір є юридичною підставою виникнення індивідуальних трудових правовідносин щодо робочого часу, часу відпочинку, дисципліни, нормування й оплати праці, охорони здоров'я працівників у трудовому процесі, навчання й підвищення їх кваліфікації, матеріальної відповідальності сторін договору та ін. [4, с. 16]. Індивідуальні трудові відносини визначають і зумовлюють усі інші види відносин, що складають предмет трудового права. Вони виправдані й доцільні в тій мірі, у якій цього вимагає розвиток трудових відносин взагалі.

Трудові правовідносини встановлюють юридичний зв'язок між працівником і підприємством. Цей зв'язок, як зауважує Л. Я. Гінцбург, завжди є конкретним, виникаючим між відповідним працівником і певним підприємством [5, с. 106].

Згідно з Рекомендацією МОП № 198 «Про трудові правовідносини» (2006 р.) [6] національна політика держави повинна передбачати заходи, спрямовані на боротьбу з приховуваними певними формами трудових правовідносин існування інших форм останніх, що можуть включати застосування інших форм контрактних домовленостей, які дозволяють приховувати реальний правовий статус працівника. Беручи до уваги, що приховані трудові правовідносини виникають, коли роботодавець поводиться з конкретною особою не як з найманим працівником, причому в такий спосіб, щоб приховати його справжній правовий статус. Можуть виникати ситуації, коли договірні домовленості призводять до позбавлення працівників захисту, на який вони мають право. З метою сприяння виявленню факту існування трудових правовідносин державам належить у рамках своєї національної політики розглянути можливість: (а) передбачення широкого набору засобів для визначення існування трудових правовідносин; (б) установлення правової презумпції існування останніх у випадку, коли виявлено наявність однієї чи декількох відповідних ознак; (в) визначення на підставі попередніх консультацій з представницькими організаціями роботодавців і працівників, що працівники, які мають певні характеристики, повинні в цілому або в рамках окремого сектора вважатися або найманими, або самозайнятими працівниками.

Держави повинні передбачити можливість установлення у своїх законодавчих і нормативних правових актах або іншими засобами конкретних ознак наявності трудових правовідносин. До таких ознак могли б належати такі елементи: — той факт, що робота: (а) виконується відповідно до вказівок і під контролем іншої сторони; (б) припускає інтеграцію працівника в організаційну структуру підприємства; (в) виконується винятково або головним чином в інтересах іншої особи ним особисто й відповідно до певного графіка або на робочому місці, що вказується або узгоджується стороною, яка замовила її; (г) має відповідну тривалість і передбачає певну спадкоємність; (д) вимагає присутності працівника; (е) припускає надання інструментів, матеріалів і механізмів стороною, яка замовила роботу; — періодична виплата винагороди працівникові; — той факт, що дана винагорода є єдиним або основним джерелом його доходів; — здійснення оплати праці в натуральному вираженні шляхом надання працівникові, приміром, харчових продуктів, житла або транспортних засобів; — визнання таких прав, як щотижневі вихідні дні й щорічна відпустка; — оплата стороною, що замовила проведення робіт, поїздок, що здійснюються працівником для виконання роботи; — працівник не несе фінансового ризику.

Аналіз загальнотеоретичних і галузевих напрацювань щодо сутності і змісту правовідносин, проведений Д. В. Сичовим, дозволив йому виокремити найважливіші ознаки індивідуальних трудових правовідносин: (а) між працівником і роботодавцем або уповноваженим ним органом існує двосторонній вольовий зв'язок; (б) останній має правовий характер, бо встановлюється нормами трудового права; (в) двосторонній вольовий добровільний зв'язок виникає внаслідок укладення трудового договору; (г) індивідуальні трудові правовідносини виступають як форма, наслідок або умова існування фактичних індивідуальних трудових відносин; (д) унаслідок укладання трудового договору у сторін індивідуальних трудових правовідносин виникають взаємні права й обов'язки, відповідно до яких працівник

зобов'язується виконувати певну трудову функцію, підпорядковуючись внутрішньому трудовому розпорядку, а роботодавець повинен оплачувати його працю і створювати умови, необхідні для високоякісної трудової діяльності останнього працівника [7, с. 44]. Воля працівника й роботодавця як учасників трудових правовідносин реалізується шляхом здійснення й виконання їх взаємних прав та обов'язків. О. В. Смирнов переконує, що встановлення трудових правовідносин означає регулювання фактичної діяльності працівника, з одного боку, й організації, від імені якої виступає адміністрація, — з другого. Ця діяльність стосується різних аспектів відносин у сфері праці: виконання працівниками певної трудової функції, оплати результатів їх праці, створення адміністрацією нормальних умов для роботи та ін. [8, с. 108]. При цьому суб'єктивне трудове право й відповідаючий йому обов'язок утворюють юридичний зв'язок уповноваженої й зобов'язаної сторін трудового договору. На думку А. Р. Мацюка, в підґрунті основі обов'язку працівника виконувати певну трудову функцію, що становить головний зміст індивідуально-трудових правовідносин, лежать виробничі відносини по суспільному розподілу праці, які знаходять відображення в закріпленні трудящих за різними сферами її застосування. В основі ж обов'язку роботодавця оплачувати працю згідно з її кількістю і якістю лежать виробничі розподільчі відносини, що виступають зворотною стороною виробництва і служать формою відтворення робочої сили. Зв'язок означених основних прав та обов'язків працівника й роботодавця, тобто виконання трудової функції з підпорядкуванням внутрішньому трудовому розпорядку й оплата праці із забезпеченням належних умов, є головним трудовим зв'язком, що визначає зміст індивідуальних трудових правовідносин [9, с. 92]. В умовах формування інноваційного суспільства і глобалізації світової економіки особливої актуальності набуває питання утвердження й забезпечення основних трудових прав, яким властиві всі ознаки соціальних та інших основних прав індивіди. Водночас вони мають також ознаки юридичної своєрідності. З точки зору Є. В. Краснова, трудові права є менш універсальними й поширюються тільки на суб'єктів індивідуальних і колективних трудових правовідносин. Їх реалізація залежить від рівня економічного розвитку держави й пов'язана з виконанням останнього певних обов'язків у царині соціальної політики [10, с. 51].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. За змістовним наповненням основні трудові права можна класифікувати як такі, що передбачають і регулюють умови праці, захисні процедури, професійну орієнтацію й підготовку, зобов'язання держави щодо працевлаштування й зайнятості, рівність прав і можливостей, заборону дискримінації й примусової праці, соціальний діалог. Центральною ідеєю об'єктивного права є визнання за людиною як суб'єктом соціальної активності сфери індивідуальної свободи за допомогою узаконення за нею юридичних засобів реалізації її сутнісних здібностей, схильностей і потреб, виражених головним чином, у її суб'єктивних правах, а також в інших правових можливостях.

Література

1. Процевский А. И. Предмет советского трудового права: моногр. / А. И. Процевский. — М.: Юрид. лит., 1979. — 209 с.

2. Александров Н. Г. Советское трудовое право: ученик. — 3-е изд., испр. и доп. / Н. Г. Александров. — М.: Госюриздат, 1963. — 414 с.

3. Пурей М. М. Право на працю в Україні в умовах ринкової економіки: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.05 / Пурей Микола Миколайович / Харків. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. — Х., 2002. — 173 с.

4. Чанишева Г. І. Колективні відносини у сфері праці: теоретико-правовий аспект: моногр. / Г. І. Чанишева. — О.: Юрид. літ., 2001. — 280 с.

5. Гинцбург Л. Я. Социалистическое трудовое правоотношение: моногр. / Л. Я. Гинцбург. — М.: Наука, 1977. — 310 с.

6. Про трудове правовідношення: рекоменд. МОП від 31.05.2006 р., № 198 [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4. rada.gov.ua/laws/show/993_529

7. Сичов Д. В. Правове регулювання індивідуальних трудових відносин: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.05 / Сичов Дмитро Вікторович / Нац. ун-т внутр. справ. — Х., 2005. — 182 с.

8. Трудовое право: учебник / под общ. ред. О. В. Смирнова. — М.: Проспект, 1997. — 448 с.

9. Мацюк А. Р. Трудовые правоотношения развитого социалистического общества: моногр. / А. Р. Мацюк. — К.: Наук. думка, 1984. — 280 с.

10. Краснов Є. В. Основні трудові права: міжнародні стандарти і законодавство України: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.05 / Краснов Єгор Володимирович / Одес. нац. юрид. акад. — О., 2008. — 206 с.

References

1. Protsevskiy A. I. Predmet sovetskogo trudovogo prava: monogr. / A. I. Protsevskiy. — M.: Yurid. lit., 1979. — 209 s.
2. Aleksandrov N. G. Sovetskoe trudovoe pravo: uchenik. — 3-e izd., ispr. i dop. / N. G. Aleksandrov. — M.: Gosyurizdat, 1963. — 414 s.
3. Purei M. M. Pravo na pratsiu v Ukraini v umovakh rynkovoi ekonomiky: dys. ... kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.05 / Purei Mykola Mykolaiovych / Kharkiv. derzh. ped. un-t im. H. S. Skovorody. — Kh., 2002. — 173 s.
4. Chanysheva H. I. Kolektyvni vidnosyny u sferi pratsi: teoretykopravovyi aspekt: monohr. / H. I. Chanysheva. — O.: Yuryd. lit., 2001. — 280 s.
5. Gintsburg L. Ya. Sotsialisticheskoe trudovoe pravootnoshenie: monogr. / L. Ya. Gintsburg. — M.: Nauka, 1977. — 310 s.
6. Pro trudove pravovidnoshennia: rekomend. MOP vid 31.05.2006 r., № 198 [Elektron. resurs]. — Rezhym dostupu: http://zakon4. rada.gov.ua/laws/show/993_529
7. Sychov D. V. Pravove rehuliuvannia indyvidualnykh trudovykh vidnosyn: dys. ... kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.05 / Sychov Dmytro Viktorovych / Nats. un-t vnutr. sprav. — Kh., 2005. — 182 s.
8. Trudovoe pravo: uchebnik / pod obshch. red. O. V. Smirnova. — M.: Prospekt, 1997. — 448 s.
9. Matsyuk A. R. Trudovye pravootnosheniya razvitogo sotsialisticheskogo obshchestva: monogr. / A. R. Matsyuk. — K.: Nauk. dumka, 1984. — 280 s.
10. Krasnov Ye. V. Osnovni trudovi prava: mizhnarodni standarty i zakonodavstvo Ukrainy: dys. ... kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.05 / Krasnov Yehor Volodymyrovych / Odes. nats. yuryd. akad. — O., 2008. — 206 s.

DOI: 10.25313/2520-2308-2018-1-3632
УДК 349.22

Козін Сергій Миколайович
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри безпеки життєдіяльності та права
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка
Козин Сергей Николаевич
кандидат юридических наук,
ассистент кафедры безопасности жизнедеятельности и права
Харьковский национальный технический университет
сельского хозяйства имени Петра Василенко
Kozin Sergey
Candidate of Legal Sciences,
Assistant of the Department of Life Safety and Law
Kharkiv National Technical University of Agriculture named Peter Vasilenko

ФОРМУВАННЯ СУБ'ЄКТНОГО СКЛАДУ ТРУДОВОГО ПРАВА

ФОРМИРОВАНИЕ СУБЪЕКТНОГО СОСТАВА ТРУДОВОГО ПРАВА

FORMATION OF SUBJECT LABOR COMPANY LABOR LAW

Анотація. *У статті розглянуто погляди науковців, за визнання суб'єктів трудового права учасниками суспільних відносин, які володіють встановленими законодавством правами, виконують установлені ним обов'язки й несуть відповідальність. Суб'єкт трудового права починає бути суб'єктом трудових правовідносин у той момент, коли він має можливість брати участь у правовідносинах фактично. Трудові правовідносини є формою суспільних відносин, що виникли у сфері застосування праці людини у суспільному виробництві внаслідок наявності правових норм, які приймаються державою для їх регулювання. Відмічено ціннісний підхід до класифікації суб'єктів трудового права, з якого створюються, формуються всі суб'єкти, включаючи державу та її органи. Кваліфікація суб'єктів трудового права має важливе значення, оскільки забезпечує можливість більш різноманітно їх описати та виокремити найважливіші їх характеристики. Досліджено термін «працівник», в свою чергу працівником може бути особа, яка вже почала працювати або перебуває у пошуку. Саме працівник є носієм праці, трудові ж правовідносини виступають як правове опосередкування його трудової діяльності. Правового статусу працівника особа набуває після укладення трудового договору (контракту). Тобто працівником є фізична особа, яка наділена правоздатністю і вступила в правові відносини з роботодавцем. Розглянута пропозиція внести до нового Трудового кодексу України розділ, присвячений суб'єктам трудового права, тому новий Трудовий кодекс України повинен систематизувати в єдине ціле всі норми і принципи трудового права як українські, так і міжнародні, всі загальні й універсальні норми цієї правової галузі.*

Ключові слова: *суб'єкт трудового права, право на працю, принципи трудового права.*

Аннотация. *В статье рассмотрены взгляды ученых, за признание субъектов трудового права участниками общественных отношений, обладающие установленными законодательством правами, выполняют установленные им обязанности и несут ответственность. Субъект трудового права начинает быть субъектом трудовых правоотношений в тот момент, когда он имеет возможность участвовать в правоотношениях фактически. Трудовые правоотношения являются формой общественных отношений, возникших в сфере применения труда человека в общественном производстве вследствие наличия правовых норм, принимаемых государством для их регулирования. Отмечено ценностный подход к классификации субъектов трудового права, с которого создаются, формируются все субъекты, включая государство и его органы. Квалификация субъектов трудового права имеет важное значение, поскольку обеспечивает возможность более разнообразно их описать и выделить наиболее важные из них характеристики. Исследован термин «работник»,*

в свою очередь работником может быть лицо, уже начала работать или находится в поиске. Именно работник является носителем труда, трудовые же правоотношения выступают как правовое опосредование его трудовой деятельности. Правового статуса работника лицо приобретает после заключения трудового договора (контракта). То есть работником является физическое лицо, наделенное правоспособностью и вступившее в правовые отношения с работодателем. Рассмотрено предложение внести в новый Трудовой кодекс Украины раздел, посвященный субъектам трудового права, поэтому новый Трудовой кодекс Украины должен систематизировать в единое целое все нормы и принципы трудового права как украинские, так и международные, все общие и универсальные нормы этой правовой отрасли.

Ключевые слова: субъект трудового права, право на труд, принципы трудового права.

Summary. *In the article deals with the views of scientists, for the recognition of the subjects of labor law by members of social relations, who possess the rights established by the law, fulfill their obligations and bear responsibility. The subject of labor law begins to be the subject of labor relations at a time when he has the opportunity to participate in the legal relationship in fact. Labor relations are a form of social relations that arose in the field of human labor in social production due to the existence of legal norms adopted by the state for their regulation. A valuable approach to the classification of the subjects of labor law, from which all the entities, including the state and its bodies, are formed, are formed. The qualification of the subjects of labor law is important, since it provides an opportunity to describe and differentiate their most important characteristics in a more diverse way. The term «employee» is investigated, in turn an employee may be a person who has already started working or is in a search. It is the employee who is the bearer of labor, the labor same legal relationship serves as the legal mediation of his labor activity. The legal status of an employee becomes a person after the conclusion of an employment contract (contract). That is, an employee is an individual who has legal capacity and entered into a legal relationship with the employer. The proposal to introduce into the new Labor Code of Ukraine a section devoted to the subjects of labor law is considered, therefore the new Labor Code of Ukraine should systematize in a single whole all norms and principles of labor law, both Ukrainian and international, all general and universal norms of this legal branch.*

Key words: *subject of labor law, right to work, principles of labor law.*

Постановка проблеми. Кожна юридична галузь (а трудове право не є винятком) характеризується власним колом суб'єктів, які разом з предметом, методом, функціями, джерелами та принципами визначають її місце і специфічні риси в загальній системі права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження складають праці таких фахівців у галузі трудового права, як Л. О. Сироватська [1], В. В. Лазарєва [2], С. К. Загайновій [3], О. М. Ярошенко [4], А. М. Слюсар [7], В. М. Андріїв [9], О. В. Ромашов [10].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Аналіз різнобічних наукових праць та досліджень. Систематизування трудових обов'язків працівника в сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу. Формування суб'єктного складу трудового права вирізняється об'єктивністю й пов'язано з набуттям суб'єктами у своїх взаємовідносинах специфічних функцій, що вимагають нормативного регулювання взаємної поведінки з урахуванням інтересів кожного з них. Л. О. Сироватська вважає, що ігнорування особливостей трудового права як самостійної галузі при виробленні концепції механізму його впливу на трудові відносини не може дати позитивного результату [1, с. 6]. Результатом процесів прискореного розвитку економічних, політичних, трудових та інших відносин стало виникнення численних, а значить, і невпорядкованих або недостатньо повно впорядкованих чинними нормами права ситуацій, за якими, за словами В. В. Лазарєва, «... важко «встигнути» навіть при ідеальній постановці нормотворчої діяльності» [2, с. 3]. На думку С. К. Загайновій принципово хибним є твердження, що право є бездоганним, оскільки кожна життєва ситуація знаходить своє адекватне нормативне закріплення, а життя завжди випереджує нормативні приписи, що закріплюють суспільні відносини тільки у статиці [3, с. 86].

Через брак чіткості й узгодженості в регулюванні трудових правовідносин наймані працівники нерідко опиняються у певному юридичному вакуумі. У свою чергу, соціальна і правова незахищеність працівника не сприяє формуванню у них заінтересованості в результатах своєї праці й у стабільності таких відносин. Перед трудовим законодавством України стоїть надскладне завдання — створити в сучасних умовах необхідні правові засади, спрямовані на досягнення балансу інтересів сторін трудового договору, економічного зростання, підвищення ефективності виробництва й добробуту людей. У трудовому праві знаходять закріплення такі принципи, як соціальна справедливість, рівність, стимулювання прогресивних змін в умовах і змісті праці, створення оптимальної організації праці і сприятливих

умов на виробництві для залучення робочої сили й розвитку особистості працівника, стимулювання трудової і громадської активності, забезпечення гарантій зайнятості.

Характеризуючи в цілому трудове право, треба не тільки враховувати роль праці в суспільному житті, а й значну специфіку цієї правової галузі. Вона ж випливає з особливостей об'єкта правового регулювання, яким є праця, тобто діяльність людини, яка реалізує свою робочу силу як здатність до праці. Указані цілі можуть бути досягнуті лише за умов високої внутрішньої організації системи трудового права, безпрогальності й несуперечливості нормативно-правового забезпечення. Новий Трудовий кодекс України повинен систематизувати в єдине ціле всі норми і принципи трудового права як українські, так і міжнародні, всі загальні й універсальні норми цієї правової галузі. Мають відбутися ліквідація прогалин у правовому регулюванні й усунення дублюючих норм.

При цьому пам'ятаймо: немає потреби в тому, щоб уже зараз усе змінити в законодавстві, відкинути й забути весь попередній досвід і здобутки. Створення нових правових норм та інститутів має бути пов'язано зі збереженням колишніх, що виправдали себе і здатні ефективно діяти в нових умовах. «Послідовність повинна стати неодмінною якісною характеристикою створюваної правової системи. Але їй належить мати аналітично-творчу природу, що передбачає відмову тільки від правових 16 приписів, які не виправдали себе, узаконюють командно-адміністративні методи управління, обмежують права та свободи людини і громадянина», — стверджує О. М. Ярошенко [4, с. 342].

П. Б. Бажанова ратує за визнання суб'єктами трудового права учасників суспільних відносин урегульованих цією правовою галуззю, які володіють проголошеними трудовим законодавством правами, виконують установлені ним обов'язки й несуть відповідальність [5, с. 19]. Вторить їй В. Л. Костюк, з погляду якого суб'єктами трудового права є учасники суспільно-трудових відносин, які відповідно до його норм наділяються можливістю мати, реалізовувати (набувати, здійснювати) трудові права й обов'язки, а також нести юридичну відповідальність за невиконання чи неналежне виконання останніх [6, с. 84]. Суб'єкт трудового права трансформується в суб'єкта трудових правовідносин у той момент, коли його потенційна можливість брати участь у правовідносинах починає реалізовуватися фактично. У цей момент абстрактні правові зв'язки перетворюються на конкретні.

Неоднорідні суспільні відносини, що складають предмет трудового права (трудові, умов праці, із забезпечення їх договірного регулювання, з працевлаштування, організації й управління працею, професійного навчання, перепідготовки й підвищення кваліфікації, щодо відповідальності роботодавців і працівників, вирішення індивідуальних і колективних трудових спорів, здійснення нагляду й контролю за дотриманням трудового законодавства та ін.), вимагають множинності суб'єктів, притаманних цій галузі. Кожен окремо взятий її суб'єкт має певний набір прав та обов'язків, посідає особливе місце в системі. Внутрішньосистемні юридичні зв'язки суб'єктів трудового права за своїм об'єктивним змістом разом з предметом і методом правового регулювання галузі визначають якісну своєрідність її норм і принципів.

Усвідомлюючи важливість вирішення означених питань на нормативно-правому рівні, В. Л. Костюк пропонує помістити у проекті ТК України окремий розділ, присвячений суб'єктам трудового права, де визначити: а) положення щодо переліку суб'єктів трудового права й суспільно-трудових відносин або умови їх формування (виникнення); б) засади їх правового становища (трудової правосуб'єктності); в) основні конструктивні елементи останньої; г) умови набуття трудової правосуб'єктності та її здійснення; д) загальні засади реалізації, забезпечення, гарантування й захисту трудових прав (трудових повноважень) учасників суспільно-правових відносин і стимулювання належного виконання ними трудових обов'язків; е) загальні правила взаємодії цих учасників [6, с. 91, 92]. Мені імпонує погляд А. М. Слюсаря, який виступає за ціннісний підхід до класифікації суб'єктів трудового права, вказує на першооснову права, на його істинне джерело — людину, правові якості якої є справжньою субстанцією, з якої створюються, формуються всі суб'єкти, включаючи державу та її органи. Відповідно до цієї установки до суб'єктів трудового права України учений відносить: (а) працівника як первинного суб'єкта трудового права, (б) роботодавця як основного суб'єкта трудового права, (в) похідних суб'єктів трудового права від працівника (особу, яка шукає роботу; інваліда, який отримав трудове каліцтво або професійне захворювання; позивача або відповідача в суді та ін.), (г) службових суб'єктів трудового права (державні органи, професійні спілки, приватні кадрові агентства, комісії по трудових спорах, примирні комісії, трудові арбітражі та ін.) [7, с. 84].

Кожен окремо взятий суб'єкт трудового права володіє певним набором прав та обов'язків, займає особливе місце в системі, що складається із самих можливих учасників правових відносин і системних зв'язків 2-х рівнів — з галузі (внутрішні зв'яз-

ки) і всього позитивного права в цілому (зовнішні зв'язки), причому останні забезпечують необхідну взаємодію трудового права з суміжними галузями. Внутрішньосистемні юридичні зв'язки суб'єктів трудового права за своїм об'єктивним змістом разом із предметом і методом правового регулювання галузі визначають якісну своєрідність її норм і принципів, тим самим формуючи в цілому трудове право України.

Згідно зі ст. 43 Конституції України [8] кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується (ч. 1), а держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб (ч. 2).

В. М. Андріїв до основних тенденцій розвитку на початку XXI ст. трудових прав загалом і права на працю, зокрема, відносить:

- спрямування міжнародної спільноти й розвинених держав на якнайповніше визнання й закріплення природних трудових прав;
- посилення тенденції не тільки до визнання, й до забезпечення трудових прав;
- єдність публічних і приватних засад у визнанні й забезпеченні трудових прав;
- глобальну універсалізацію трудових прав;
- посилення значення всесвітніх (універсальних) і європейських стандартів трудових прав та їх впливу на національне трудове законодавство;
- підвищення рівня захисту трудових прав;
- посилення ролі соціального діалогу в механізмі реалізації трудових прав;
- набуття нових якостей трудовими правами у формі поглиблення й розширення їх змісту;
- посилення гнучкості (диференціації й індивідуалізації) у правовому регулюванні трудових відносин у поєднанні із забезпеченням трудових прав [9, с. 7].

У зв'язку з реалізацією права на працю людина набуває правового статусу «працівник». Останній є фізичною особою, яка працює за трудовим договором на підприємстві, в установі чи організації незалежно від форми власності й виду діяльності або у фізичної особи, яка відповідно до законодавства використовує найману працю. Термін «працівник» однаково поширюється як на працівника, який уже став до роботи, так і на особу, який шукає роботу або збирається її розпочати, про яку вона вже домовилася, незалежно від того, чи прийняла вона пропозицію стати до роботи, чи уклала трудовий договір.

Працівники є найбільш численною категорією населення. Щодо правового становища серед інших категорій останнього їх вирізняє те, що ці особи перебувають у трудових відносинах з іншими суб'єктами — роботодавцями, які покликані належним чином організувати та/або гарантувати їх здатність до найманої праці (виконання трудової функції). Саме працівник є носієм праці, трудові ж правовідносини виступають як правове опосередкування його трудової діяльності. У свою чергу, праця — це людська сутність, власне, сама людина, для якої й існує держава. О. В Ромашова пише, що праця — це доцільна діяльність людей, спрямована на створення матеріальних і культурних цінностей. Вона виступає підґрунтям, обов'язковою умовою їх життєдіяльності. Впливаючи на навколишнє природне середовище, змінюючи і пристосовуючи його до своїх потреб, люди не тільки забезпечують своє існування, а й створюють умови для прогресу суспільства [11, с. 9]. Тому у ст. 43 Основного Закону України й закріплено право на прояв цієї людської сутності. Усе інше, що йде після слова «включає», знаходиться за межами права на працю, хоча, як правило, активно впливає на волю власника праці. Воно стосується інших прав та свобод людини і громадянина, обов'язків держави і громадянина, спрямованих на стимулювання реалізації права на працю, на розвиток здібностей людини, на створення умов по їх удосконаленню, на справедливу їх оцінку та ін.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Працівник, його правове положення є відправними засадами побудови системи трудового законодавства. Трудове право за своєю природою і соціальний призначенням має гуманістичний характер. Воно направлено на створення сприятливих умов праці і життя трудящої людини. Зазначене свідчить, що фундаментальним напрямком науки трудового права є виокремлення працівника як центрального суб'єкта трудового права, визначення презумпції його інтересів, постійний розвиток законодавства в питанні захисту його прав та інтересів.

Література

1. Сыроватская Л. А. Трудовое право: учебник. — 2-е изд., перераб. и доп. / Л. А. Сыроватская. — М.: Юристъ, 1998. — 312 с.
2. Лазарев В. В. Пробелы в праве и пути их устранения: моногр. / В. В. Лазарев. — М.: Юрид. лит., 1974. — 263 с.
3. Загайнова С. К. Судебный прецедент: проблемы правоприменения: моногр. / С. К. Загайнова. — М.: НОРМА, 2002. — 176 с.
4. Ярошенко О. М. Джерела трудового права України: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.05 / Олег Миколайович Ярошенко / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. — Х., 2007. — 476 с.
5. Бажанова П. Б. Коммерческие организации и предприниматели без образования юридического лица в качестве субъектов трудового права: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.05 / Бажанова Полина Борисовна / Акад. труда и соц. отношений. — М., 2004. — 208 с.
6. Кодифікація трудового законодавства України: моногр. / за ред. Н. М. Хуторян, М. І. Іншина, С. М. Прилипка, О. М. Ярошенка. — Х.: Вид-во ФІНН, 2009. — 432 с.
7. Слюсар А. М. Суб'єкти трудового права України: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.05 / Слюсар Андрій Миколайович / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». — Х., 2011. — 407 с.
8. Конституція України, прийнята Верхов. Радою України 28.06.1996 р., № 254к/96-ВР / Відом. Верхов. Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
9. Андріїв В. М. Система трудових прав працівників та механізм їх забезпечення: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. д-ра юрид. наук: спец. 12.00.05 / В. М. Андріїв / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». — О., 2012. — 40 с.
10. Ромашов О. В. Социология труда: учеб. пособ. / О. В. Ромашов. — М.: Гардарика, 2001. — 320 с.

References

1. Syrovatskaya L. A. Trudovoe pravo: uchebnik. — 2-e izd., pererab. i dop. / L. A. Syrovatskaya. — M.: Yurist, 1998. — 312 s.
2. Lazarev V. V. Probely v prave i puti ikh ustraneniya: monogr. / V. V. Lazarev. — M.: Yurid. lit., 1974. — 263 s.
3. Zagaynova S. K. Sudebnyy pretsedent: problemy pravoprimeneniya: monogr. / S. K. Zagaynova. — M.: NORMA, 2002. — 176 s.
4. Yaroshenko O. M. Dzherela trudovoho prava Ukrainy: dys. ... d-ra yuryd. nauk: spets. 12.00.05 / Oleh Mykolaiovych Yaroshenko / Nats. yuryd. akad. Ukrainy im. Yaroslava Mudroho. — Kh., 2007. — 476 s.
5. Bazhanova P. B. Kommercheskie organizatsii i predprinimateli bez obrazovaniya yuridicheskogo litsa v kachestve subektov trudovogo prava: dis. ... kand. yurid. nauk: spets. 12.00.05 / Bazhanova Polina Borisovna / Akad. truda i sots. otnosheniy. — M., 2004. — 208 s.
6. Kodyfikatsiia trudovoho zakonodavstva Ukrainy: monohr. / za red. N. M. Khutorian, M. I. Inshyna, S. M. Prylypka, O. M. Yaroshenka. — Kh.: Vyd-vo FINN, 2009. — 432 s.
7. Sliusar A. M. Subiekty trudovoho prava Ukrainy: dys. ... d-ra yuryd. nauk: spets. 12.00.05 / Sliusar Andrii Mykolaiovych / Nats. un-t «Iuryd. akad. Ukrainy im. Yaroslava Mudroho». — Kh., 2011. — 407 s.
8. Konstytutsiia Ukrainy, pryiniata Verkhov. Radoiu Ukrainy 28.06.1996 r., № 254k/96-VR / Vidom. Verkhov. Rady Ukrainy. — 1996. — № 30. — St. 141.
9. Andriiv V. M. Systema trudovykh prav pratsivnykiv ta mekhanizm yikh zabezpechennia: avtoref. dys. na zdob. nauk. stup. d-ra yuryd. nauk: spets. 12.00.05 / V. M. Andriiv / Nats. un-t «Odes. yuryd. akad.». — O., 2012. — 40 s.
10. Romashov O. V. Sotsiologiya truda: ucheb. posob. / O. V. Romashov. — M.: Gardarika, 2001 — 320 s.

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА».
Серія: «Юридичні науки»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА».
Серия: «Юридические науки»

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA».
Series: «Juridical sciences»

№ 2(7)

Головний редактор — *Омельчук В.А.*

Київ 2018

Видано у авторській редакції

Адреса редакції: Україна, м.Київ, вул. Ломоносова, буд. 18
Контактний телефон: +38(044) 222 58 89
Контактний телефон: +38(067) 401 84 35
E-mail: editor@inter-nauka.com

Підписано у друк 23.04.2018. Формат 60×84/8
Папір офсетний. Гарнітура SchoolBookAC. Друк офсетний.
Умовно-друкованих аркушів 6,98. Тираж 100. Заказ № 220.
Ціна договірна. Надруковано з готового оригінал-макета.

Надруковано у видавництві
ТОВ «Центр учбової літератури»
вул. Лаврська, 20 м. Київ
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 2458 від 30.03.2006 р.